

Kansantaloustieteen pro gradu – tutkielma
06.11.2002

STARTTIRAHAYRITYSTEN
SELVIYTYMINEN KESKI-SUOMEN
TYÖVOIMAPIIRISSÄ 1992-1995

Juha Turpeinen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Tekijä Turpeinen Juha Petri	
Työn nimi Starttirahayritysten selviytyminen Keski-Suomen työvoimapiirissä 1992-1995	
Oppiaine Kansantaloustiede	Työn laji Pro gradu - tutkielma
Aika 06.11.2002	Sivumäärä 85
Tiivistelmä - Abstract <p>Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten vuosina 1992 - 1995 aloitetut starttirahayritykset ovat menestyneet ja millainen starttiraha on ollut työllistämistoimenpiteenä. Tutkimuksen perusjoukkona oli vuosina 1992 -1995 myönteisen starttirahapäätöksen saaneet henkilöt, josta otokseksi saatiin puolet eli 1264.</p> <p>Tutkituista starttiyrityksistä Keski-Suomen läänin työvoimapiirissä 33 % jatkoi toimintaansa, kun vastaavasti 44 % oli lopettanut toiminnan. Paras todennäköisyys menestyä oli sellaisilla yrittäjillä, joiden ensisijainen yrittäjäksi ryhtymisen motiivi ei ollut työttömyys ja joille starttiraha ei ollut välttämätön edellytys yritystoiminnan aloittamiselle. Starttiyritys oli aloitushetkellä kuudessa tapauksessa kymmenestä yhden hengen yritys. Yritysten työllistävyys oli parantunut aloitushetkestä tutkimushetkeen siten, että tammikuussa 1997 starttiyritys oli enää noin joka toisessa tapauksessa yhden hengen yritys.</p> <p>Neljännessä tapauksista myönnetty starttiraha vuotaa hukkaan ilman mainittavaa työllisyysvaikutusta. Vuoto ei kuitenkaan ole ominainen vain starttirahalle, vaan se liittyy yleensä kaikkiin yrityksille maksettaviin tukiin. Noin 50 - 60 % yrityksistä syrjäyttävät muiden saman alan yritysten tuotantoa ja työllisyyttä eli ne vain jakavat olemassa olevaa työtä useamman yrittäjän kesken. Yrityksensä lopettaneista puolet oli jäänyt työttömiksi.</p>	
Asiasanat Starttiraha, aktiivinen työvoimapolitiikka, työmarkkinat, työmarkkinavuoto, syrjäytysvaikutus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Taloustieteiden tiedekunta	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. TAUSTAA	1
1.2. TUTKIMUSONGELMA	2
1.3. TUTKIMUSAINEISTO	3
1.4. KESKI-SUOMEN MAAKUNTA	4
1.5. TUTKIMUKSEN KULKU	5
2. TYÖMARKKINAT JA TYÖVOIMAPOLITIikka.....	5
2.1. TYÖTTÖMYYDEN KUSTANNUKSET	7
2.2. KVALIFIKAATIONÄKÖKULMA TYÖMARKKINOIDEN TOIMINTAAN	7
2.3. TYÖMARKKINOIDEN INSTITUUTIT	8
2.4. TYÖMARKKINOITA KOSKEVA LÄINSÄÄDÄNTÖ	8
2.5. TYÖVOIMAPOLITIikka	10
2.5.1. Työvoimapolitiikan toimeenpanijat	11
2.5.2. Työvoimapolitiikan tehtävät	12
2.5.3. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohdentaminen	15
2.5.4. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioiminen	16
2.5.5. Työvoimapolitiikan hyvinvointivaikutus	16
2.6. TYÖMARKKINOIDEN JA TYÖVOIMAPOLITIIKAN TAUSTOJA SUOMESSA	17
2.6.1. Työvoimapolitiikka osana aluepolitiikkaa	19
2.6.2. Työllisyyspolitiikan uusi tilanne	19
2.6.3. Työllisyydenhoidon toimintaympäristön kehitys	20
2.7. PASSIIVINEN TYÖVOIMAPOLITIikka	22
2.8. TYÖTTÖMYYSTURVAJÄRJESTELMÄN TILANNE TUTKIMUSHETKELLÄ.....	23
3. AKTIIVINEN TYÖVOIMAPOLITIikka	27
3.1. AKTIIVISEN TYÖVOIMAPOLITIIKAN TAUSTAA	27
3.1.1. Ruotsalainen työvoimapolitiikka aktiivisen työvoimapolitiikan taustalla	27
3.1.2. Aktiivisen työvoimapolitiikan lähtökohdat	28
3.1.3. Aktiivisen työvoimapolitiikan suhde talusteorioihin	29
3.2. AKTIIVISEN TYÖVOIMAPOLITIIKAN KESKEISET TEKIJÄT	31
3.3. AKTIIVINEN TYÖVOIMAPOLITIikka ERI TALOUDEN TILANTEISSA	32
3.4. AKTIIVISEN TYÖVOIMAPOLITIIKAN TEHTÄVÄT KÄYTÄNNÖSSÄ.....	33
3.4.1. Selektiivisyys aktiivisen työvoimapolitiikan ominaisuutena	35
3.4.2. Työvoiman kysyntään ja tarjontaan vaikuttaminen työvoimapolitiikan avulla	35
3.5. AKTIIVINEN TYÖVOIMAPOLITIikka SUOMESSA	36
3.5.1. Aktiivinen työvoimapolitiikka ja sosiaalipolitiikka	36
3.5.2. Onko aktiivisen työvoimapolitiikan harjoittamisessa eroja Pohjoismaissa?	38
4. STARTTIRAHAJÄRJESTELMÄ AKTIIVISEN TYÖVOIMAPOLITIIKAN KEINONA	41
4.1. MUUT TYÖMARKKINATUEN MUODOT	41
4.1.1. Työllistämistuki työnantajalle	41
4.1.2. Työmarkkinakoulutus	42
4.1.3. Työharjoittelutuki työttömälle	44
4.1.4. Työllistämistuki osa-aikatyöhön	45
4.1.5. Työaikakokeilujen tukeminen	46
4.2. STARTTIRAHA TUKIMUOTONA	46
4.3. TUEN MYÖNTÄMISEN EDELLYTYKSET	47
4.4. AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA STARTTIYRITTÄMISESTÄ	48
4.4.1. Starttiyrittäjien taustatekijät	50
4.4.2. Yritysten pysyminen elossa ja työllistävyys	50
5. STARTTIRAHAJÄRJESTELMÄÄN LIITTYVÄT KUSTANNUSVUODOT	51
5.1. TYÖMARKKINAVUOTO	53
5.2. SYRJÄYTYSVAIKUTUS	56
6. STARTTIYRITTÄJIEN TAUSTAT KESKI-SUOMESSA.....	58

7. YRITYSTEN PYSYMINEN ELOSSA	62
7.1. TOIMINNASSA OLEVIEN OSUUS JA LOPETTAMINEN	63
7.2. TOIMINNASSA OLEVIEN OSUUS ALOITTAMISVUODEN MUKAAN	63
7.3. TOIMINNAN JATKUVUUS JA TAUSTATEKIJÄT	65
8. STARTTIYRITYSTEN TYÖLLISTÄVYYS.....	67
8.1. TYÖLLISTÄVYYS PERUSTAMISHETKELLÄ	68
8.2. TYÖLLISTÄVYYS TUTKIMUSHETKELLÄ	68
9. KUSTANNUSVUODOT KESKI-SUOMEN LÄÄNIN TYÖVOIMAPIIRISSÄ	70
9.1. TYÖMARKKINAVUOTO.....	70
9.2. SYRJÄYTYSVAIKUTUS.....	72
10. YRITYSTOIMINNAN ALOITTAMINEN	75
10.1. HARKINTA-AIKA	75
10.2. SYYT YRITYSTOIMINNAN ALOITTAMISEEN	75
10.3. YRITYSIDEAN ALKUPERÄ JA LUONNE.....	76
10.4. YRITYSTOIMINNAN ALOITTAMISEEN LIITTYVÄT TEKIJÄT.....	77
11. STARTTIYRITYSTEN TILANNE 1997	79
11.1. YRITYSTOIMINNAN KANNATTAVUUS	79
11.2. KILPAILUTILANNE ERI MARKKINOILLA	80
11.3. YRITYSTEN LÄHIAJAN NÄKYMÄT	80
11.4. YRITTÄJÄN TILANNE YRITYSTOIMINNAN LOPETTAMISEN JÄLKKEEN.....	82
11.5. YHTEENVETO TOIMINTAA JATKAVISTA YRITTÄJISTÄ.....	82
12. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	83

LÄHTEET
LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1. Taustaa

Viime vuosikymmenellä vallinneen suurtyöttömyyden aikana yritystoiminnan kehittyminen ja uusien yritysten syntyminen korostuivat niin alueiden kuin koko kansantalouden kehityksen avaintekijänä. Yritysten toimintaedellytysten ja yrittäjyyden edistäminen koettiin tällöin entistä tärkeämmäksi. Työvoimatoimistojen myöntämä starttiraha oli myös 90-luvulla yksi yhteiskunnan keino vaikuttaa uusien yritysten syntymiseen.

Keskustelu starttirahan hyödyllisyydestä työllisyyden edistämässä on ollut varsin kaksijakoista. Toisaalta pienyrittäjyyden ja sen tukemisen on huomattu olevan avainasemassa parannettaessa alueiden rakenteellista työttömyyttä. Starttiraha on ollut jatkuvasti se työllistämisen muoto, jonka kysynnässä ei ole ollut ongelmia silloinkaan, kun muita tukityöpaikkoja ei ole helposti löytynyt (Sievers, 1995, 1). Toisaalta on kuitenkin esitetty jyrkkää kritiikkiä starttirahalla perustettujen yritysten kannattavuudesta, ja työttömälle myönnettävän tuen väitetään lisäksi vääristävän kilpailua. Starttiyrittämisen kannattavuutta on pyritty parantamaan korostamalla työvoimatoimiston eri seikkojen harkinnan tärkeyttä tukea myönnettäessä.

Yrittäjäksi ryhtyvälle työttömälle myönnettävästä starttituesta on tehty useita sekä valtakunnallisia että alueellisia tutkimuksia. Laajasta tutkimustoiminnasta huolimatta ei Keski-Suomen starttiyrittämistä 1990-luvulla ole juuri oltu tutkittu viime vuosikymmenen loppupuoliskolla. Tämä antoi tutkimustyölle erittäin hyvän motiivin vuonna 1996. Tutkimus suoritettiin Keski-Suomen työvoimapiirin toimeksiannosta. Tämänkaltaisen tutkimuksen ajateltiin palvelevan starttirahamenettelyn kehittämistä ja antavan tietoja starttiyritysten nykytilasta tutkimushetkellä.

1.2. Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, miten vuosina 1992 - 1995 aloitetut starttirahayritykset ovat menestyneet ja millainen starttiraha on ollut työllistämistoimenpiteenä.

Tarkemmin tavoitteet voidaan yksilöidä seuraaviksi selvityskohteiksi:

1. starttiyrittäjien taustatekijät;
2. starttiyritysten lopettaminen ja eloonjääminen;
3. starttirahan tehokkuus työllistämistoimenpiteenä;
4. yritysten työllistävyys;
5. yritysten kilpailutilanne, kannattavuus ja tulevaisuudennäkymät; sekä
6. yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaneet motiivit ja yritysidea alkuperä.

Yrittäjän taustatekijöinä tarkastellaan yrittäjän sukupuolta, ikää, kotikuntaa, koulutusastetta, työkokemuksen pituutta, työttömyyden kestoa ennen yrityksen perustamista, starttirahan maksatusaikaa ja -määrää sekä yrityksen toimialaa.

Starttirahan turvin perustettujen yritysten selviytymistä tutkitaan toiminnassa olevien yritysten osuudella. Toiminnan jatkuvuutta tarkastellaan myös taustamuuttujien suhteen. Yritysten työllistävyys selvitetään sekä perustamishetkellä että tutkimushetkellä, joka siis oli vuoden 1997 alku. Työllistävyyttä mitataan kokoaikaisten, osa-aikaisten ja perheenjäsenten työsuhteiden määrällä.

Starttirahajärjestelmän tehokkuutta mitataan työmarkkinavuodolla ja syrjäytysvaikutuksella. Edellisellä tarkoitetaan sitä, että kyseiset yritykset olisi voitu perustaa myös ilman tukea. Tämä saadaan selville yrittäjien jälkikäteisarviona päätöksen jälkeen. Jälkimmäisellä tarkoitetaan taas sitä, että yhteiskunnan tukea saava yritys syrjäyttää muiden samalla alalla toimivien yritysten kysyntää. Syrjäytysvaikutuksen arvioimiseksi otetaan yrittäjien arviot kilpailutilanteesta. Järjestelmään liittyvistä kustannusvuodoista tarkemmin luvussa 5.

Yritystoiminnan alkuvaiheista saadaan informaatiota tiedustelemalla yrittäjien harkinta-aikaa, syitä yritystoiminnan aloittamiseen, arvioita yritysidean alkuperästä ja luonteesta. Tarkemmin tutkitaan myös yleisesti yritystoiminnan aloittamiseen liittyviä tekijöitä (liite 2). Arvioita starttiyritysten tilasta tutkimushetkellä tarkastellaan kysymyksillä toiminnan kannattavuudesta, kilpailutilanteesta sekä yrittäjien arvioista lähiajan näkymistä. Kuvassa 1 on esitetty päättyneet työttömyysjaksot (päättymisen syynä yrittäjäraha) vuosien 1990 ja 1995 välisenä aikana.

Kuva 1. Päättyneet työttömyysjaksot 1990 - 1995. Päättymisen syy: yrittäjäraha.

Työvoimatoimisto	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1990-95
- Jyväskylä	35	81	130	282	265	207	1000
- Joutsa	3	7	3	14	16	16	59
- Jämsä	26	32	50	107	128	83	426
- Karstula	4	9	12	47	47	14	133
- Keuruu	10	16	16	45	50	23	160
- Laukaa	12	12	27	60	74	37	222
- Saarijärvi	11	31	23	69	53	25	212
- Viitasaari	10	13	22	41	28	9	123
- Äänesetu	17	43	44	92	96	58	350
Yhteensä	128	244	327	757	757	472	2685

1.3. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen perusjoukkona oli vuosina 1992 - 1995 myönteisen starttirahapäätöksen saaneet henkilöt, joita oli yhteensä 2528. Tästä tasaväliotannalla tutkimuksen otokseksi saatiin puolet, eli 1264 starttiyrittäjää. Starttiyrittäjien perustiedot oli saatu työvoimatoimistoilta yrittäjien päätöstiedoista. Tietojen pohjalta tuen saajille suoritettiin postikysely (liite 2), jossa paneuduttiin tarkemmin tutkimusongelmassa mainittuihin ongelmiin. Kuvassa 2 on esitetty otoksen jakautuminen eri vuosien kesken.

Kuva 2. Starttiyrittäjien jakautuminen otoksessa aloitusvuoden mukaan

Aloitusvuosi	Yrittäjät
1992	160
1993	429
1994	431
1995	244
Yhteensä	1264

Postikysely suoritettiin joulukuussa 1996 ja niin sanottu ”karhukierros” alkuvuodesta 1997. Vastauksia tuli 533 yrittäjältä, mikä on 42 % koko otoksesta. Työhallinnon silloisesta tietojärjestelmästä, ”Työtiestä”, saatiin muilla tavoin tietoja yritystoiminnan jatkumisesta tai loppumisesta 376 yrittäjästä (30 %). 242 yrittäjän (20 %) kohdalla Työtiessä tiedot olivat siirtyneet ”historiaan”, joten heistä ei varmuudella voitu saada tietoja. Kokonaan vaille tietoja jäätin 82 yrittäjän osalta, mikä on 6 % lopullisesta otoksesta.

1.4. Keski-Suomen maakunta

Keski-Suomi on 258 000 asukkaan ja 30 kunnan muodostama maakunta. Keski-Suomen pääkaupunki on Jyväskylä. Muut kaupungit ovat Jämsä, Jämsänkoski, Keuruu, Saarijärvi, Suolahti, Viitasaari ja Äänekoski. Nykyään Keski-Suomi on osa Länsi-Suomen lääniä.

Maakunnassa seutukuntien kuten myös yksittäisten kuntien väliset erot ovat huomattavia niin pinta-alan, väestöpohjan kuin työpaikkarakenteenkin osalta. Väestö sekä palvelu- ja jalostustoiminta ovat keskittyneet Jyväskylään ja sen lähiympäristöön. Sen lisäksi maakunnassa on kaksi pienempää, lähinnä jalostustoiminnan ympärille muodostunutta väestökeskittymää Jämsän ja Äänekosken seuduilla. Muulle maakunnalle oli 90-luvulla ominaista maaseutumaisen harva asutus sekä alkutuotannon merkittävä rooli työpaikkarakenteessa.

Toiminnallisesti Keski-Suomi on yhtenäinen alue, sillä useimmat piirihallinnon aluerajoista (mm. lääni, lääninoikeus, läänin verovirasto, maaseutupiiri, rakennuspiiri, sotilaspiiri, tiepiiri, työvoimapiiri, vesi- ja ympäristöpiiri, KTM:n yrityspalvelu ja KERA) vastaavat maakunnan rajoja (Keski-Suomen liitto, 1996, s.8).

1.5. Tutkimuksen kulku

Tutkimus etenee tästä eteenpäin siten, että kappaleessa 2 luon katsauksen työmarkkinoiden toimintaan sekä käyn läpi keskeisiä käsitteitä niin työmarkkinoiden kuin työvoimapolitiikankin osalta. Kappaleessa 3 paneudun lähemmin aktiiviseen työvoimapolitiikkaan ja sen keskeisiin tekijöihin, ja itse starttirahajärjestelmän piirteitä sekä siihen liittyviä ongelmia tuon esille kappaleissa 4 ja 5. Tutkimuksen empiirinen osa käsittää kappaleet 6-12, joissa analysoin tutkimustuloksia taustoista tutkimushetkeen saakka.

2. TYÖMARKKINAT JA TYÖVOIMAPOLITIikka

Työmarkkinoiden toiminta riippuu koko talouden toiminnasta. Työmarkkinoiden toimintaan heijastuvat niin elinkeinorakenteen muutokset, suhdanteiden mukaiset tuotannon volyymin vaihtelut kuin vuodenaikoihin liittyvät kausivaihtelut. Työvoimapolitiikan avulla pyritään vaikuttamaan juuri työmarkkinoihin. Motiivit työvoimapolitiikan harjoittamiseen liittyvät kolmeen talouden ilmiöön, työttömyyteen, inflatioon sekä avoimiin työpaikkoihin.

Työmarkkinoilla pelkistetysti ihmiset tarjoavat omaa panostaan, työvoimaa, yrityksille yhtenä tuotannontekijänä. Työmarkkinoilla yritykset ovat valmiita tarjoamaan useampia työpaikkoja pienemmällä palkalla ja vastaavasti useampi ihminen on halukas kuulumaan työvoimaan aina korkeammalla reaali-palkkatasolla. Markkinoilla vallitsee tasapaino silloin, kun kysytty määrä työvoimaa on halukas tekemään töitä tarjotulla palkkatasolla. Tällöin työttömänä olevien prosentuaalista määrää työvoimasta sanotaan luonnolliseksi työttömyysasteeksi. Nämä ovat

vapaaehtoisesti tai tilapäisesti työttömänä. Jos tasapainotilassa reaali-palkkataso nousee, muuttuu myös markkinoiden tasapaino siten, että osa työvoimasta joutuu sen ulkopuolelle: he eivät löydä töitä, vaikka haluaisivatkin. Tähän vaikuttaa työvoiman rajatuottavuus, joka laskee kun työmarkkinoilla työntekijöiden määrä kasvaa.

Työvoiman tarjonta voidaan vielä seikkaperäisemmin määritellä seuraavasti (Räisänen, 1996, 3-4): ”Työvoiman tarjonta merkitsee sitä, kuinka suuri osa työvoimaan kuuluvista 15-64 (tai vaihtoehtoisesti 15-74) -vuotiaista on työmarkkinoiden käytettävissä, joko palkkatyössä, yrittäjänä tai työttömänä. Tarjontaa vähentävät mm. opiskelijat, kotityössä olevat, varusmiespalveluksessa olevat tai muutoin työmarkkinoiden ulkopuolella olevat, kuten esimerkiksi sairaat tai ko. ikäryhmiin kuuluvat eläkeläiset. Esimerkiksi työmarkkinaperusteisessa koulutuksessa olevat ovat työmarkkinoiden ulkopuolella, sen sijaan esimerkiksi yrittäjäperheenjäsenet ovat luonnollisesti työvoimassa”.

Työvoiman kysynnän hän vastaavasti määrittelee seuraavalla tavalla (Räisänen, 1996, 4): ”Työvoiman kysyntä koostuu palkkatyöstä ja yrittäjätyöstä. Kysynnän tasoon vaikuttavat suhdanteiden lisäksi myös rakenteelliset syyt, kuten tuotantorakenteen kehittyminen pääomavaltaisemmaksi ja vähemmän työpanosta vaativaksi. Kysynnän muutoksella on yleensä vaikutusta myös tarjontaan, sillä kasvaneet työmahdollisuudet tuovat työmarkkinoille uusia työnhakijoita ja kysynnän lasku vähentää tarjontaa. Toisaalta erityisesti työttömyysturva voi toimia puskurina, jonka vuoksi kysynnän lasku heijastuu tarjontaan vain vähän. Kysyntään vaikuttaa myös työn tuottavuuden paraneminen, jolloin tietty tuotanto aikaansaadaan alhaisemalla työntekijöiden määrällä”.

Jos talous toimisi niin, ettei näitä kolmea ilmiötä esiintyisi ollenkaan, ei työvoimapolitiikalla olisi suoranaista motiivia. Työn hinta on keskeisessä asemassa työmarkkinoiden toimivuuden kannalta. Tämä muodostuu osin työmarkkinaosapuolten kesken, mutta myös poliittisen prosessin (verotus ja sosiaaliturvan taso) kautta. Nämä kaksi prosessia ovat toisistaan riippuvaisia siten,

että kummankin prosessin toimijat (työmarkkinaosapuolet ja valtio) pyrkivät vaikuttamaan aktiivisesti myös oman prosessin ulkopuolella.

2.1. Työttömyyden kustannukset

Työttömyyden kustannukset ovat kolmentyyppisiä. (1) Varsinaiset kustannukset, jotka ovat yksiselitteisesti työttömyyden kustannuksia (työttömyysturva, työllisyyden hoidon erityistoimenpiteet), (2) Osittaiskustannukset, jotka voidaan lukea vain osittain työttömyyden kustannuksiksi (asumistuki, toimeentulotuki, investointiluonteiset työt, työvoimahallinnon kustannukset, alueellinen yritystuki, työllisyyskoulutus ja työllisyysperusteinen koulutus), (3) Ehdolliset kustannukset, jotka voidaan vain tietyissä tilanteissa laskea mukaan (menetetty verotulot) (Hietala, 1992, 43).

2.2. Kvalifikaationäkökulma työmarkkinoiden toimintaan

Työmarkkinoiden toimivuutta on myös tarkasteltu työvoiman kysynnän ja tarjonnan ammatillisten ominaisuuksien, kvalifikaatioiden, näkökulmasta (Skog – Räisänen, 1997, 48-56). Kvalifikaationäkökulma on ajattelutavaltaan samantyylinen kuin inhimillisen pääoman näkökulma, jossa tarkastellaan kyseisen pääomainvestoinnin muodon tuottoa. Inhimillisen pääoman näkökulma perustuu siihen ajatukseen, että etenkin työmarkkinoiden tarjontapuoli olisi osittunut osaamisen perusteella erilaisiin työvoimaryhmiin, mutta se ei kuitenkaan kiinnitä huomiota kysyntäpuoleen ja sen vaatimuksiin.

Vaikka kvalifikaationäkökulma on periaatteessa varsin kattava työmarkkinoilla kysytyjen ja tarjottujen ammatillisten ja muiden osatekijöiden kuvaus, on tässä mallissa ongelmansa sitä käytäntöön sovellettaessa. Hankalaksi soveltamisen tekee se, ettei kvalifikaatioiden arvioimiseen ole olemassa riittävää kuvausjärjestelmää. Skogin ja Räisäsen (1997, 52) mukaan näkökulman vähäistä merkitystä työvoimapolitiikan toiminnassa ilmentää se, että erilaisia pätevyysjä ja

lupakirjoja tms. ei rekisteröidä mitenkään, eikä kvalifikaatiopohjaista luokittelua ole käytössä. Kuitenkin on hyödyllistä ymmärtää kvalifikaatioajattelu ainakin yleisellä tasolla, sillä erilaiset ammatilliset taidot ovat usein taustatekijöitä tarkemmin tutkittavalle kohteelle.

2.3. Työmarkkinoiden instituutiot

Työministeriön tehtävänä on ohjata valtionhallinnon toimia työmarkkinoilla. Se on vastuussa niin aktiivisen kuin passiivisenkin työvoimapolitiikan harjoittamisesta. Käytännön toimeenpanosta vastaavat 13 työvoimakeskusta ja 183 paikallista työvoimatoimistoa. Työvoimatoimistojen tehtävänä on tarjota asiakkailleen julkisia työvoimapalveluja, kuten esimerkiksi työnvälitystä, ammatinvalinnanohjausta, työmarkkinakoulutusta, informaatiojärjestelmän ylläpitämistä, sekä ammatillista uudelleenkouluttamista. Käytännössä julkiset työvoimapalvelut käsittävät enemmän erilaisia koulutus- ja tukimuotoja kuin ”perinteistä” työnvälitystä (Santamäki-Vuori, 1996, 51-52).

2.4. Työmarkkinoita koskeva läinsäädäntö

Työllisyyslain tarkoituksena on järjestää Suomen kansalaiselle mahdollisuus tehdä työtä. Kyseinen laki asettaa työllisyystavoitteen ja sen vaatimat toimenpiteet siten, että kansalaisella on mahdollisuus toimeentulon turvaavaan, työpaikan vapaaseen valintaan ja tuottavan työn tekemiseen. Täystyöllisyystilanteen saavuttamiseksi valtion tulee edistää vakaata ja alueellisesti tasapainoista kehitystä. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulee valtion edistää mahdollisimman korkeaa ja tasaista työvoiman kysyntää yleisillä talouspoliittisilla sekä muilla työllisyyteen vaikuttavilla toimenpiteillä. Erilaisilla työvoimapolitiittisilla toimilla on valtion pyrittävä torjumaan työttömyyttä ja ehkäisemään alueellista työvoimapulaa (Työllisyyslaki, 1987).

Työllisyyslaki asettaa myös velvollisuuksia työvoimapolitiikkaa varten. Työhallinnon on laadittava sekä suunnitelmia että selvityksiä tuotantotoiminnan, työvoiman ja työmarkkinoiden muutoksista. Suunnitelmiin kuuluvat myös

työmäärärahoihin ja työllisyysmäärärahoihin toimeenpantavien töiden järjestämisen suunnittelu.

Valtioneuvoston laatiman tavoiteohjelman mukaan työllisyyttä hoidetaan lyhyellä tähtäimellä. Ohjelma selvittää muun muassa toimenpiteet työvoimapalvelujen kehittämiseksi, nuoriso- ja pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisemiseksi, vajaakuntoisten työllistämisen edistämiseksi ja alueellisten työttömyyserojen supistamiseksi. Edelleen valtioneuvoston laatiman valtion tulo- ja menoarvion **työllisyysmäärärahoista** voidaan osoittaa hankkeisiin, joilla pyritään työllisyyden edistämiseen ja työttömyyden torjuntaan (Työllisyyslaki, 1987).

Työllisyysasetus tarkoittaa työllisyysmäärärahojen käyttökohteita. Työllisyyslain tarkoituksen toteuttamiseksi työnhakijalle pyritään järjestämään mahdollisuus tehdä työtä työllisyysmäärärahojen avulla, mikäli häntä ei ole onnistuttu työllistämään työvoimapalvelujen avulla tai ohjaamaan koulutukseen. Työllisyysasetuksessa siis käydään läpi erilaiset työllisyysmäärärahoihin toimeenpantavat avustusmuodot. Tällaisia toimenpiteitä ovat työllistämistuki työnantajalle, valtion virastoille ja laitoksille osoitettavat määrärahat sekä työllistämispalvelu, työllistämistuki yrittäjäksi ryhtyvälle, työharjoittelutuki työttömälle, työaikakokeilujen tukeminen, alueellisten työttömyyserojen huomiointi, erilaisten kuntoutus-, koulutus- ja työntekomahdollisuuden järjestäminen, sekä työllisyyspoliittinen rakennetuki (Työllisyysasetus, 1993).

Suuri osa Suomen työmarkkinoita koskevasta lainsäädännöstä on tehty yhteistyössä valtion, työnantajien ja työntekijöiden välillä. Näin on etenkin työntekijöitä koskevien lakien kanssa. Lakeja on kehitetty yleensä työmarkkinoiden ristiriitojen ja kompromissien seurauksena sen sijaan, että hallitus olisi omasta aloitteestaan muuttamassa jo olemassa olevaa lakia. Oleellimmat kehityssuunnat työntekijöiden asemaa parannettaessa ovat muutokset työntekijän oikeuksien suojelussa, työajan rajoittamisessa, sekä minimipalkkatason asettamisessa (Santamäki-Vuori, 1996, 62-73).

2.5. Työvoimapolitiikka

Vaikka julkisen työvoimapolitiikan harjoittamisen yleiset motiivit ovat samat kolme talouden ilmiötä jotka vaikuttavat työmarkkinoiden toimintaan (työttömyys, inflaatio ja avoimet työpaikat), on työvoimapolitiikalla oltava täsmällisemmät motiivit. Työvoimapolitiikan motiivit inflaation ja avoimien työpaikkojen suhteen on suhteellisen yksiselitteisiä, mutta työvoimapolitiikan rooli suhteessa työttömyyteen käsitetään Skogin ja Räisänen (1997, 57) mukaan usein väärin. Työvoimapolitiikan tehtävänä ei ole yleiseen työttömyyden tasoon vaikuttaminen, vaan työmarkkinoiden toimivuuden edistäminen. Näin työvoimapolitiikka osaltaan auttaa työttömyysongelman helpottamisessa lisäämällä työmarkkinoiden toimivuutta sekä lyhentämällä työttömyysjaksojen kestoja (ks myös Koistinen, 1999, 341-345).

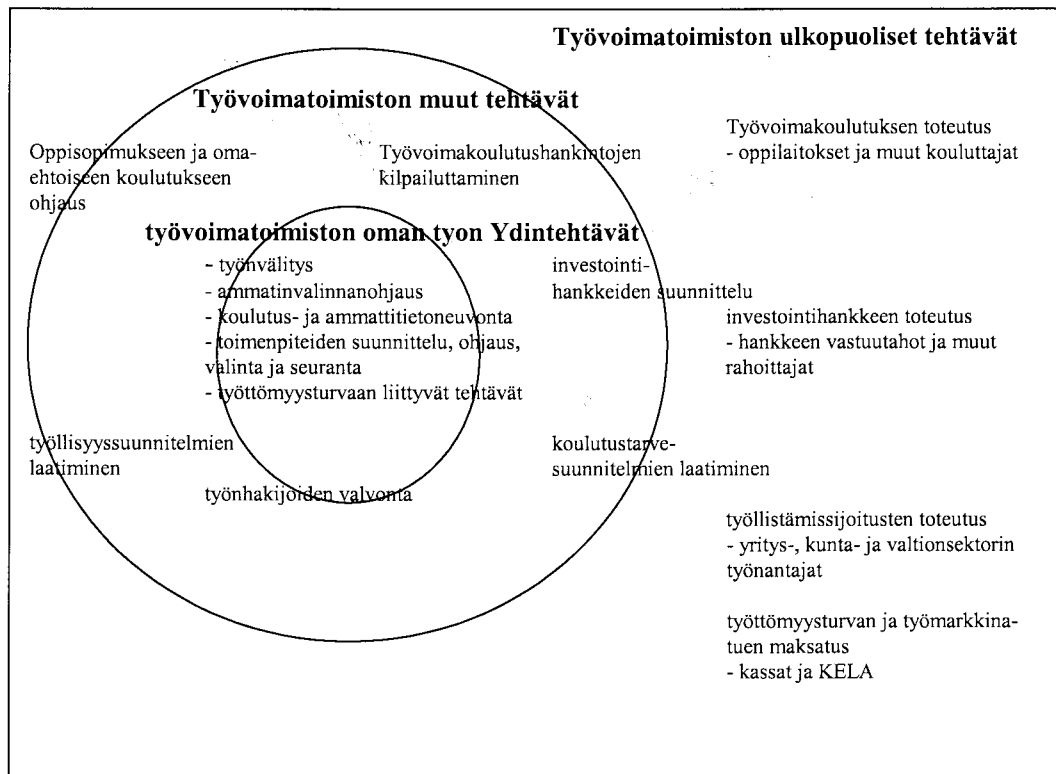
Työvoimapolitiikan Skog ja Räisänen (1997, 57) määrittelevät seuraavasti: ”Työvoimapolitiikalla tarkoitetaan niitä pyrkimyksiä ja toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on valikoivasti edistää työmarkkinoiden toimivuutta”. Tehtävinä työvoimapolitiikalla ovat työvoiman kysynnän ja tarjonnan yhteensovittaminen, ammattityövoiman saatavuuden varmistaminen, työllisyyden edistäminen, korkean työvoimaan osallistuvuuden tukeminen ja työvoiman osaamistason parantaminen. Työvoimapolitiikka voi siis tukea talouspolitiikan tavoitteiden saavuttamista pitämällä huolta ammattitaitoisen ja työhaluisen työvoiman satavuudesta eri aloilla. Tämä pystyisi osaltaan pitämään palkka- ja kustannusinflaatiota kurissa ja taloudellisen kasvun vallitessa olisi otollista työllisyyden kasvulle (Räisänen, 1996, 74-75).

Työvoimapolitiikka koostuu passiivisesta sekä aktiivisesta osasta. Passiivisella tarkoitetaan työttömyysturvaa laajana käsitteenä. Vastaavasti aktiivisten toimien osalta keskeisiä ovat 1) toimenpiteiden tavoitteiden täsmentäminen, 2) niiden kohdentaminen keskeisiin kohderyhmiin ja 3) seuranta ja vaikuttavuuden arviointi. Olennaista on saada aikaan vaikutuksia, joita ei muuten saataisi. Paneudun näihin molempiin erikseen tarkemmin tulevilla kappaleilla.

2.5.1. Työvoimapolitiikan toimeenpanijat

Työvoimapolitiikan toimijat ovat osin samat, jotka toimivat työmarkkinoilla, mutta työvoimapolitiikkaan vaikuttavat myös valtion viranomaisten lisäksi epäsuorasti toisenlaiset toimet. Esimerkiksi yksityiset työnvälitystoimistot tekevät samantyylistä työtä työllisyyden parantamiseksi kuin valtion työviranomaiset, ammattiliitot ja oppilaitokset pitävät yllä omia rekrytointipalveluitaan, sekä myös yritystasolla tapahtuu omaa työvoimapolitiikkaa. Viimeisen laskeminen työvoimapolitiikan piiriin on perusteltua sen laajojen joko paikallisten tai valtakunnallisten työmarkkinavaikutusten vuoksi. Kuitenkin tärkein työvoimapolitiikan toimija on yksilö itse, usein työtön työnhakija. Juuri tällä ”tasolla” työvoimapolitiikkaa tarvitaan yleisvaikutteisen tai valikoivan talouspolitiikan asemesta. Talouspolitiikan keinoin pystytään kyllä tietyllä tasolla, esimerkiksi toimialatasolla, toimimaan tehokkaasti, mutta yksilötasoiseen erilaisten työmarkkinaongelmien hoitamiseen tarvitaan sellaista otetta, joka turvautuu enemmän henkilökohtaiseen asiakaspalveluun.

Paikallinen työvoimatoimisto on ehkä oleellisin työvoimapolitiikan toimeenpanija. Sen ydintehtäviin kuuluvat työnvälitys sekä siihen liittyvät toimenpiteet, kuten liikkuvuuden edistäminen, ammatinvalinnanohjaus ja koulutus- ja ammattitietotoiminta. 90-luvulla työvoimatoimiston ydintehtäväksi tuli myös työvoimapoliittisten toimenpiteiden suunnittelu, niihin ohjaaminen, valinta ja seuranta. Eräs ydintehtävistä on myös työttömyysturvaan liittyvät tehtävät. Kuvassa 3 on esitetty työvoimatoimiston roolia työvoimapolitiikan toimeenpanijana (Skog – Räisänen, 1997, 69).

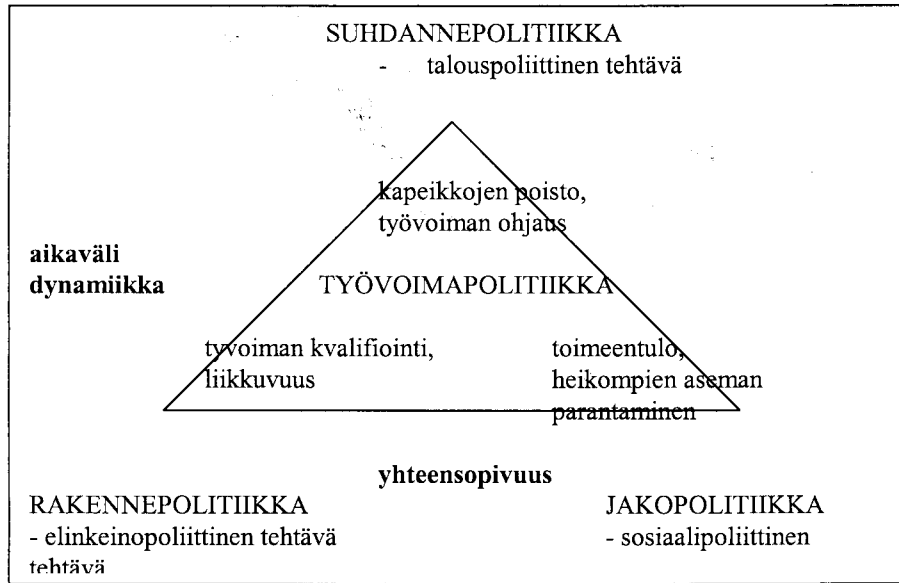

Kuva 3: Työvoimatoimiston rooli työvoimapolitiikan toimeenpanijana

2.5.2. Työvoimapolitiikan tehtävät

Työmarkkinoita koskevassa keskustelussa käytetään monesti eri termejä päällekkäin. Myös termejä ”työvoimapolitiikka” ja ”työmarkkinapolitiikka” on usein käytetty synonyymeinä. Esimerkiksi suomalaisen ja ruotsalaisen kirjallisuuden välillä on käsitteillä pieni ero: Suomessa ”työmarkkinapolitiikka” viittaa enemmän palkkapolitiikkaan, kun taas Ruotsissa tällä tarkoitetaan mm. työllisyystöitä, työnvälitystä ja työvoiman liikkuvuuden edistämistä. Hyvä perustelu ”työvoimapolitiikka”-käsitteen valinnalle on se, että OECD:n strategioiden välillä on selvä yhteys työvoimapolitiittisissa suosituksissa (Sihto, 1994, 15).

Lisäksi voidaan kysyä, onko työvoimapolitiikka osa talouspolitiikkaa vai sosiaalipolitiikkaa? Toisin sanoen, mikä on työvoimapolitiikan rooli yhteiskuntapolitiikassa? Skogin ja Räisäsen (1997, 59-64) mukaan työvoimapolitiikalla voidaan ajatella olevan kolmenlaisia tehtäviä: suhdannepoliittinen, rakennepoliittinen sekä jakopoliittinen tehtävä. Nämä tehtävät keinovalikoimineen on esitetty kuvassa 4.

Kuva 4. Työvoimapolitiikan tehtävät

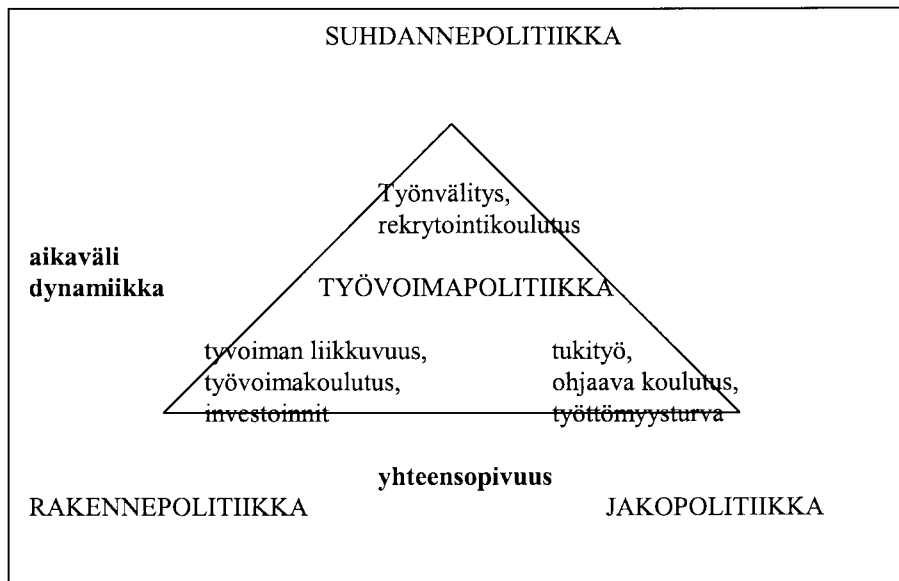
Näihin kolmeen tehtävään liittyy lisäksi talouden kasvupoliittinen tehtävä. Työvoimapolitiikan tehtävät painottuvat toisella tavoin talouden eri suhdanteissa. Noususuhdanteessa korostuu suhdannepoliittinen rooli sekä rakennepoliitiikan lyhyen aikavälin keinot, kun taas laskusuhdanteessa korostuvat jakopoliittiset näkökohdat sekä rakennepoliitiikan pitkän aikavälin keinot. Työvoimapolitiikan eri tehtävien välisiä suhteita jäsentää kolme kuviossa esitettyä ongelmakenttää (Skog – Räisänen, 1997, 62):

- aikavälin ongelma
- dynamiikan ongelma
- yhteensopivuuden ongelma

Voidaan sanoa, että työvoimapolitiikalla on kaksi talouspoliittista tehtävää ja yksi sosiaalipoliittinen tehtävä. Noususuhdanteessa työvoimapolitiikalla voi olla merkittävä sekä työmarkkinoiden toimintaa että taloutta vakauttava vaikutus selektiivisen toimintansa takia. Onnistuessaan työvoimapolitiikka voi hillitä inflaatiopaineita ja näin luoda pohjaa talouspolitiikan kavatavoitteille. Lisäksi noususuhdanteessa on tärkeää, että työvoimapolitiikka onnistuu sosiaalipoliittisessa tehtävässään eli on kyennyt ylläpitämään työttömän työvoiman osan työkykyä ja – kelpoisuutta siten, että he tarvittaessa pystyvät siirtymään avautuviin työpaikkoihin. Näin myös jo työssä olevat tietävät, että tehokkaan työvoimapolitiikan ansiosta

omalla alalla on olemassa kvalifikaatioiltaan sopivaa työvoimaa, joka olisi tulossa vastaaviin tehtäviin jopa pienemmällä palkalla. Rakennepoliittiset elementit puolestaan tukevat suhdannepoliittista tavoitetta noususuhdanteessa. Työvoimaa pyritään ohjaamaan pidemmällä aikavälillä kasvualojen koulutukseen, jolloin myös lyhyen aikavälin suhdannepoliittisten tavoitteiden (esimerkiksi palkkatason hillintä) saavuttaminen on mahdollista.

Laskusuhdanteessa työvoimapolitiikan jakopoliittinen, eli sosiaalipoliittinen, tehtävä korostuu talouspoliittisiin tehtäviin nähden. Työttömyyskorvausjärjestelmän tulee tällöin tukea aktiivista työnhakua ja kysyntätoimilla luodaan tilapäisiä työmahdollisuuksia työttömille. Näin työttömällä pysyy kosketus työmarkkinoista ja myös tulevalle talouden kasvulle on olemassa edellytyksiä. Laskusuhdanteessa on oleellista, että työttömyysturvajärjestelmä integroi työttömät aktiivisiin toimiin, eikä turvaa kohtuullista toimeentuloa liian pitkään ilman, että työttömän työmarkkinakvalifikaatio kohenee.

Kuva 5. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden keskeiset tehtävät eri näkökulmista

Kuviossa 5 on esitetty Skogin ja Räisäsen (1997, 63-64) mukaan pelkistetty versio keskeisistä tehtävistä. Heidän mukaan keskeinen havainto on, että nykyiset työvoimapolitiittiset toimenpiteet ja niiden keskinäinen painotus korostavat selvästi enemmän työvoimapolitiikan sosiaalipoliittisuutta kuin suhdanne- tai rakennepoliittisuutta.

Työvoimapolitiittiset toimenpiteet voidaan myös jakaa työvoiman kysyntään ja tarjontaan kohdistuvaksi. Vaihtoehtoisena lähtökohtana voidaan pitää dynaamista lähestymistapaa. Sen mukaan työttömyyden taso jaetaan alkaneiden työttömyysjaksojen määrään ja työttömyysjaksojen pituuteen. Ensin mainitun lähestymistavan heikkous työvoimapolitiikan näkökulmasta on, että kaikkia työllistymiseen vaikuttavia tekijöitä ei voida luokitella yksiselitteisesti kysyntä- tai tarjontatekijäksi. Esimerkiksi työvoimakoulutuksen lähtökohtana voi olla työvoiman kysyntä- tai tarjontapuoli. Työvoimaa on pyritty aktivoimaan sekä tarjonta- että kysyntäpuolelta. Ensimmäisessä tapauksessa välineenä on ollut tarjonnan sopeuttaminen työmarkkinoiden joustavuuden lisäämiseksi, kun taas jälkimmäisessä perinteisiä aktivoinnin välineitä ovat olleet mm. väliaikaiset työt, alueelliset toimenpideohjelmat, vajaakuntoisille järjestetyt työpaikat, työpaikkaharjoittelun tukeminen sekä työnantajille maksettava työllistämistuki. Vaihtoehtoinen lähestymistapa ei ole aluksi esiteltyä poissulkeva, sillä työttömäksi tuloon ja työttömyysjaksojen pituuteen vaikuttavat sekä työnantajien että työntekijöiden päätökset (Kettunen, 1996, 13-14).

2.5.3. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohdentaminen

Yleisesti Suomessa on työvoimapolitiittiset toimenpiteet kohdistettu ohjelmiin, joilla edistetään työpaikkojen syntymistä (Pehkonen, 1996, 4). Työvoimapolitiittisia toimenpiteitä on kohdennettu ns. syvenevien palvelujen periaatteella. Sen mukaan vähiten työvoimatoimistojen palveluja saivat juuri työttömäksi tulleet henkilöt. Tällaisille henkilöille työvoimatoimistojen rooli on lähinnä välittää työtä kaipaaville informaatiota työtilaisuuksista, koulutuksesta ja työttömyysturvasta. Työvoimapolitiikka onkin yleisesti kohdistettu pitkäaikaistyöttömiin. Perusteluna tälle on esitetty, että työllistymisen todennäköisyys alenee työttömyysjakson pidentyessä (Kettunen, 1996, 35-36).

Työvoimavirroissa tapahtuneiden muutosten ymmärtäminen on tärkeää kun pyritään arvioimaan työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuutta työmarkkinoilla.

Työvoimapolitiikkaa suunniteltaessa on olennaista tietää työttömäksi tuloon ja työttömyyden kestoon vaikuttavat tekijät (Kettunen, 1996, 24).

2.5.4. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuuden arvioiminen

Työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuuden arviointiin tähtäävässä vertailussa vaikuttavuutta on mitattu toimenpiteen jälkeisellä menestyksellä työmarkkinoilla. Menestystä mitataan kolmella tavalla (Aho et al, 1996, 11):

1. toimintaa perusvuoden jälkeen kuvaavalla muuttujalla
2. työ- työttömyys- ja työvoimasta poissaolokuukausien määrällä perusvuoden jälkeisenä seuranta-aikana, sekä
3. työuran kuvaajalla, joka on konstruoitu yhdistämällä kaksi edellä mainittua mittaustapa yhteen mittariin

Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointimetoista on kirjoittanut myös Koistinen (1999, 352-355). Arviointia voidaan suorittaa haastatteluiden ja kyselyiden, seuranta-aineistojen, satunnaisotantojen tai kvasikokeiden avulla.

2.5.5. Työvoimapolitiikan hyvinvointivaikutus

Työvoimapolitiikan hyvinvointivaikutukset voidaan jakaa välittömiin ja välillisiin vaikutuksiin. Välittömällä vaikutuksella tavallisesti tarkoitetaan työttömyysturvaetuuksien maksattamista tai välittömästi työllistymiseen johtavaa työnvälitystä. Koska näistä jälkimmäinen tarjoaa yksilölle kestävämmän ratkaisun työpaikan muodossa, keskityn vertaamaan tätä aktiivisen työvoimapolitiikan kautta syntyviin hyvinvointivaikutuksiin. Aktiivisen työvoimapolitiikan keinoin syntyvät välillisiä hyvinvointivaikutuksia. Tällainen vaikutus on esimerkiksi työttömän aseman paraneminen työmarkkinoilla koulutuksen kautta ja siten parempi työllistymismahdollisuus.

Välillisiä hyvinvointivaikutuksia voidaan tarkastella aktiivisten työvoimapolitiittisten keinojen tuottamien työllisyysvaikutusten avulla. Tällöin hyvinvointivaikutus koituu

juuri työllistymisestä ja sen tuomasta tulojen lisäyksestä. Eräänä hyvinvointivaikutuksena voidaan pitää myös työttömyyttä alentavaa vaikutusta. Vaikka välitön työllistämissijoitus vaikuttaa heti työsuhteen alettua, voidaan työvoimakoulutusta pitää erittäin tärkeänä hyvinvointivaikutuksen tekijänä. Koulutuksen kautta osaamistaso nousee ja tätä kautta markkinoilla saatava arvo palkan muodossa mahdollisesti kasvaa. Käytännössä toimenpiteitä tulisi soveltaa valikoiden työttömän tilanteeseen suhteutettuna: ei ole tarpeellista aloittaa työvoimakoulutusta, mikäli on todennäköistä että työtön työllistyy lähiaikana omatoimisestikin. Skogin ja Räisäsen (1997, 67) mielestä hyvinvointipoliittinen näkökulma oli 90-luvulla pelkistynyt työttömyyden seurausten tasaamisen jakopoliittiseksi linjaukseksi, josta oli puuttunut hyvinvointia kasvattamaan pyrkivä tavoitteellisuus.

2.6. Työmarkkinoiden ja työvoimapolitiikan taustoja Suomessa

Sodanjälkeistä työvoimapolitiikkaa kutsuttiin lapiolinjaksi, joka siis oli jälleenrakennuksen ajan työvoimapolitiikkaa. Lapiolinjan kukoistusaikaa oli 1950-luku. Tuolloin toteutettiin mittavia julkisia töitä, valtion toina rakennettiin maanteitä ja rautateitä. Kuntien töissä rakennettiin paikallista infrastruktuuria; katuja sekä vesi- ja viemärijohtoja. Lapiolinja ei aikanaan ollut huono ratkaisu: niillä pyrittiin tekemään työt, jotka olisi joka tapauksessa pitänyt tehdä (Katajamäki, 1989, 38).

Suomessa 1950-luvulla alkoi yleistyä näkemys, jonka mukaan työllisyydenhoito ei enää voinut perustua pelkästään passiiviseen linjaan. Työvoimapolitiikka alettiin nähdä enemmän talouspolitiikan osana kuin sosiaalipolitiikan osana. Kuusikymmentäluku oli Suomessa lapiolinjan purkamisen ja vastaavasti aktiivisen työvoimapolitiikan välineiden vuosikymmen. Työnvälitys ja ammatinvalinnanohjaus siirrettiin kunnilta valtion hoidettavaksi. Näin luotiin hallinnollinen pohja valtakunnallisille työmarkkinoille.

Aktiivisen työvoimapolitiikan ”parhaat” vuodet ajoittuivat 1970-luvun alun talouskasvun vuosiin. Tuolloin työnvoimapolitiittinen järjestelmä myötäili alueellista

liikkuvuutta, työnvälitys täytti suuremman osan työmarkkinoiden avoimista työpaikoista kuin milloinkaan aikaisemmin. Katajamäki (1989) näki aktiivisen työvoimapolitiikan kuvion särkyneen valikoivan työvoimapolitiikan noustessa esiin. Mielenkiintoista on, että vastaavasti voidaan vuoden 1972 työllisyyslain myötä katsoa Suomessa varsinaisesti siirtyneen nykyaikaiseen työvoimapolitiikan aikakauteen, jota leimasi vähitellen kattavaksi kehittynyt työttömyyskorvausjärjestelmä yhdistettynä aktiivisen työvoimapolitiikkaan (Aho et al, 1996, 15).

Työttömyys alkoi pahentua nopeasti 1970-luvun puolivälissä. Vuosikymmenen lopun voimakas taloudellinen nousu ei kuitenkaan palauttanut työttömyyttä vuosikymmenen alun lukemia. Työttömyyden lisäys ja taloudellisen kasvun tasaisen kasvu-uran epävakaistuminen hydyttivät 1970-luvun puolivälin jälkeen aktiivisen työvoimapolitiikan toiminnan. Toiminta ei ollut talouden kasvua myötäilevää, eikä aktiivista työvoimapolitiikkaa ollut tarkoitettu pitkittävän ja lisääntyvän työttömyyden olosuhteisiin.

Aktiivinen työvoimapolitiikka muuntui työttömyyden pysyvän tasosiirtymän ja työmarkkinoilla tapahtuneiden muutosten seurauksena valikoivaksi työvoimapolitiikaksi. Sen tunnusmerkkinä olivat erilaiset työllisyysvaroin ylläpidettävät tilapäiset työpaikat, tukityöpaikat. 1970-luvun loppuvuosina tukityöllistäminen alkoi todella laajeta. Siirtyminen valikoivaan työvoimapolitiikkaan on ollut seurausta työttömyysongelman monimutkaistumisesta (Katajamäki, 1989, 38-45).

Kysymys työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta oli erityisen tärkeä, kun nopeasti moninkertaistuneesta ja sitkeästi hyvin korkeana säilyvästä työttömyydestä tuli 1990-luvun keskeinen yhteiskunnallinen kysymys Suomessa.

2.6.1. Työvoimapolitiikka osana aluepolitiikkaa

Vuonna 1989 kirjoitti Hannu Katajamäki tutkimuksessaan työvoimapolitiikan ja aluepolitiikan työnjaon selkiyttämisen tärkeydestä. Aluepoliittisen järjestelmän puutteita jouduttiin ”paikkailemaan” työllisyysmäärärahoilla. Tällä ei kuitenkaan pystytty luomaan pysyviä työpaikkoja. Aluepoliittisen järjestelmän tehottomuus johti siihen, että aluepolitiikan välineinä jouduttiin käyttämään alunperin työllisyyspoliittisiksi tarkoitettuja määrärahoja (Katajamäki, 1989, 18-19).

Alueellinen työvoimapolitiikka ratkaisuna? Koska suomalainen yhteiskunta on alueellisesti erilaista voidaan myös olettaa, että työmarkkinoilla on alueellisia eroja. Katajamäki näki ongelmana, että sekä alue- että työvoimapolitiikan näkökulma oli valtakunnallinen. Tuskin työttömyys on samanlaista pääkaupunkiseudulla maaseudun työttömyyteen verrattuna. Työvoimapolitiittisen suunnittelun lähtökohtana tulisi olla näkemys siitä, että erilaiset työmarkkinoiden ilmiöt konkretisoituvat paikallisten työmarkkinoiden muodostamisessa ympäristöissä. Kokonaisilmiöihin liittyvät yleistyksiset saattavat osoittautua käyttökelvottomiksi paikallisten työmarkkinoiden reaali maailmassa. Työmarkkinoita koskevan suunnittelun perustana tulee olla juuri paikallisilla työmarkkinoilla tapahtuva toiminta. Paras tietämys työmarkkinoiden arkipäivään on työvoimatoimistojen henkilökunnalla. Tämän vuoksi Katajamäki vuonna 1989 oli vahvasti työvoimahallinnon paikallisen vastuun lisäämisen puolesta (Katajamäki, 1989, 21-47).

2.6.2. Työllisyyspolitiikan uusi tilanne

Kun työttömyydestä keskusteltiin 1980-luvun loppupuolella, oli päähuolenaiheena työvoimapula (Koistinen et al, 1992,10). Suomessa Phillips-käyrän muoto oli 1980-luvulla normaalista poikkeava sikäli, että inflaation vaihdellessa työttömyysaste pysyi vakaana. Vastaavasti 1990-luvulla käyrän on jälleen näyttänyt ”normaalimmalta”, kun inflaation ollessa hyvin matalalla työttömyysaste oli korkea (Skog – Räisänen, 1997, 14). Työttömyyden ja avoimien työpaikkojen suhdetta

kuvataan UV-käyrällä. Suomen kohdalla on tämä 1990-luvulla siirtynyt ulospäin origosta.

Kun tarkastellaan suomalaista työvoimapolitiikkaa on huomattava, että pienen valtion on aina huomioitava kansainvälisen talouden tilanteet ja muutokset. Tästä huolimatta talouspolitiikassa työvoima- ja sosiaalipolitiikka ovat yleensä kulkeneet ”käsi kädessä”. Työttömyyttä vastaan taisteleminen on ollut politiikkaan päätavoitteita jo ennen kuin siitä tuli suuri yhteiskunnallinen ongelma. Viime aikoina työvoima- ja sosiaalipoliittiset ratkaisut ovat olleet seurausta yleisestä talouden tilasta. (Koistinen et al, 1992, 7-9)

Essenin 1994 kokouksessa julkaistiin viisi ns työllisyysjohtopäätöstä, joiden pohjalle tulisi työllisyysohjelmat laatia.

1. Investointeja ammatilliseen koulutukseen tulee edistää
2. Taloudellisen kasvun työllisyysvaikutuksia on lisättävä
 - työn joustavoittaminen
 - maltillinen palkkakehitys (reaalipalkkojen on noustava hitaammin kuin tuottavuus)
 - paikallisen aloitteellisuuden editäminen, mm. työpaikat uusimuotoisissa ympäristö- ja sosiaalipalveluissa.
3. Välillisiä työvoimakustannuksia on alennettava
4. Työvoimapolitiikkaa on tehostettava
5. Vaikeimmin työllistyville tarvitaan erityistoimia.

2.6.3. Työllisyydenhoidon toimintaympäristön kehitys

Vuonna 1995 Työministeriö hahmotteli työllisyydenhoidolle linjaa, jolla työttömyyttä saataisiin alennettua. Linjauksen mukaan tarvittiin valtion menojen tuntuvaa pienentämistä, jotta valtion jyrkkä velkaantumiskehitys saadaan taitetuksi. Tällöin hallitus oli tehnyt päätökset, joilla supistettiin valtion menoja 20 mrd markalla. Edelleen tarvittiin päättäväistä toimintaa, jolla työmarkkinoiden toimivuutta parannettaisiin. Työttömyyden vaikeimpien epäkohtien lieventämiseksi tarvittiin välittömiä voimakkaita toimia erityisesti pitkäaikaistyöttömien ja nuorten

työttömien työllistämiseksi ja työmarkkinavalmiuksien kehittämiseksi koulutus- ja työvoimapolitiittisin toimenpitein (Työllisyysohjelma, 1996, 9).

Hallitus katsoi, että työministeriön pitkäaikaistyöttömyyden alentamishjelma muodostaisi hyvän perustan pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiselle. Tärkeimmät toimenpiteet olivat (Työllisyysohjelma, 1996, 23):

- aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden määrän nostaminen 125000 henkilöön
- pitkäaikaistyöttömille suunnattavien työvoimapalveluiden kehittäminen ja työllistämistoimenpiteiden suuntaaminen pitkäaikaistyöttömiin
- osa-aikaeläkkeiden käyttöä yleistetään.

Suomeen perustettiin 1990-luvulla paljon uusia yrityksiä, ongelman muodosti niiden hengissäpysyminen. Runsas kolmannes yrityksistä lopetti toimintansa kolmen ensimmäisen toimintavuoden kuluessa ja noin puolet yrityksistä viiden ensimmäisen toimintavuoden aikana. Täten erityistä huomiota oli kiinnitettävä yritysten toiminnan edellytyksiin, ei ainoastaan uusien yritysten perustantaan. ”Työllisyyden kannalta erityisen ongelmallista on yritysten erittäin suuri varovaisuus toiminnan laajentamisessa ja lisätyövoiman palkkamisessa silloinkin kun markkinoiden kysynnän perusteella laajentaminen olisi perusteltua. Tämä johtunee ennen muuta menneen laman kokemusten aiheuttamasta korostetusta varovaisuudesta, rahan korkeasta reaalihinnasta, korkeasta verokiilasta sekä koetusta työsuhteiden joustamattomuudesta.” (Työllisyysohjelma, 1996, 40).

Kun työttömyys kääntyi 1990-luvun alussa jyrkkään kasvuun, myös työvoimapolitiittiset menot kasvoivat samassa suhteessa. Erityisesti passiivisten toimenpiteiden osuus kasvoi selvästi. Niin valtion mutta myös työttömän kannalta tilanne oli muodostunut ongelmalliseksi. Työvoimatoimistojen asiakaspalvelu oli ruuhkautunut pahoin, yhtä asiakaspalvelijaa kohti oli vuonna 1994 noin seitsenkertainen asiakasmäärä verrattuna 1980-luvun lopun tilanteeseen. Tämän vuoksi työvoimatoimistot olivat joutuneet tasapainoilemaan ns. perinteisten tehtäviensä (työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaannon edistäminen) ja

sosiaalipoliittisten tehtävien (työvoimapolitiittisten lausuntojen anto ja työttömyyden katkaisu) välillä.

EU:n vaikutuksesta suomalaiseen työvoimapolitiikkaan on kirjoittanut Koistinen (1999, 332-333). Hänen mukaansa muiden maiden kokemukset ja OECD:n suositukset ovat vaikuttaneet esimerkkeinä, kun taas EU:n vaikutus on ollut konkreettisempi. EU:lla ei ole suoraa toimivaltaa työvoimapolitiikassa, mutta se vaikuttaa epäsuorasti talouspoliittiseen integraatioon ja sitä koskevan toimivallan kautta myös muihin politiikan alueisiin.

2.7. Passiivinen työvoimapolitiikka

Miten työttömyysturva voidaan katsoa osaksi passiivista työvoimapolitiikkaa? Nykyään passiivinen työvoimapolitiikka onkin enemmän yleistä toimeentulotukipolitiikkaa ja hyvinvointipolitiikkaa eli tulonjakoa. Työttömyysturvan tehtävänä on turvata rakennemuutoksesta kärsivien tilapäisen, päätoimisen työnhaun aikainen toimeentulo. Kun näin todella tapahtuu, yksilökohtaiset työttömyysjaksot lyhenevät ja työmarkkinoiden toimivuus paranee (Räisänen, 1996, 68-69).

Työttömyysturvajärjestelmä perustuu Suomessa sekä vakuutusturvaan että avustustoimintoihin. Vakuusrahastojen jäsenyys on vapaaehtoista ja työttömyysvakuutusrahastoja hoitavat ammattiyhdistysliikkeet, vaikka työntekijöillä on oikeus liittyä vakuutusrahastoihin liittymättä itse ammattiyhdistyksiin. Työttömyysturvan perustana on kuitenkin työttömyysturvalaki, jonka perusteella Kansaneläkelaitos (KELA) peruspäivärahaa maksaa (Santamäki-Vuori, 1996, 74).

Työttömyysturvajärjestelmä on muuttunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana muutaman kerran. Suurin uudistus tapahtui vuonna 1985, jolloin molemmat työttömän tukimuodot, vakuutusturva ja peruspäiväraha, tulivat varonlaiseksi. Tämän lisäksi vakuutusturva muuttui ansiosidonnaiseksi turvaksi. 1980-luvun loppupuolella ansiosidonnaisen turvan kestoa lisättiin asteittain, ja vuonna 1991

rajoitukset poistettiin 55-vuotiailta ja sitä vanhemmilta. Ansiosidonnaisen turvan tasoa kuitenkin jouduttiin laskemaan seuraavana vuonna, jotta vakuutusturvasta koituvat menot olisi saatu kuriin. Vuonna 1993 työttömyysturvan ehtoja kiristettiin entisestään: perusturvan piiriin pääsi entisen kuuden viikon asemesta vasta kolmen kuukauden jälkeen. Lisäksi laillisia perusteluja avoimen työaikan hylkäämiseksi tarkastettiin sekä opiskelijoiden avustuksia leikattiin. Vuonna 1994 työttömyysturvan peruspäiväraha muuttui hieman vakuutusturvan kaltaiseksi, jolloin työhistoria tuli osaksi turvan osalliseksi pääsemisen kriteereistä, sekä turvan maksimiaikaa tarkastettiin. Uusi työmarkkinatuki tuli avustukseksi niille, jotka eivät olleet oikeutettuja avustuksiin tai heidän alkuperäiset avustukset olivat jo loppuneet (Santamäki-Vuori, 1996, 74-75).

2.8. Työttömyysturvajärjestelmän tilanne tutkimushetkellä

On olemassa kolmea erilaista työttömyysturvan muotoa:

- ansiosidonnainen työttömyysturva
- peruspäiväraha
- työmarkkinatuki

Kiander on määritellyt suomalaisen työttömyysturvajärjestelmätilanteen seuraavasti (Kiander, 1996, 24): ”Suomalainen työttömyysturvajärjestelmä perustuu työttömyyskassojen maksamaan ansiosidonnaiseen työttömyysvakuutukseen sekä valtion kokonaan rahoittamaan ja Kansaneläkelaitoksen maksamaan peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen.” Näistä ansiosidonnaisen saaminen edellyttää aiempaa työssäoloa ja työttömyyskassan jäsenyyttä, kun taas peruspäivärahan ei edellytä työttömyyskassan jäsenyyttä.

Työllistämisen esteenä on usein julkisessa keskustelussa pidetty liian hyvänä pidetyn sosiaaliturvan luoma kannustinongelma; ansiosidonnaista työttömyysturvaa on kritisoitu liian korkeasta tasosta. Käsitys työttömyysturvan passivoivasta vaikutuksesta saa jonkin verran tukea ns. työn etsintäteorioista. Tämän mukaan korkea työttömyysturvan taso hidastaa työllistymistä, koska pienipalkkaisia

työtarjouksia ei kannata hyväksyä (Kiander, 1996, 13-38). Juuri avustukset ilman mitään ehtoja epämääräiseksi ajaksi ovat pääsyy korkeaan työttömyysasteeseen Euroopassa. Ilmeinen vaihtoehto on muuttaa avustuksia siten, että niiden kestoaika rajoittuisi selvästi (Layard et al, 1994, 92-93).

Työttömyysturvan peruspäiväraha on suunnattu niille työssäoloehdon täyttävillä, jotka eivät ole työttömyyskassan jäseniä. Työssäoloehdolla tarkoitetaan riittävää aiempaa työhistoriaa ennen työttömyyttä. Työmarkkinatuki on osa ns. perusturvaa eli sosiaaliturvan minimitasoa, joka taataan periaatteessa kaikille. Se kohdistuu niille työttömille työnhakijoille, jotka siirtyvät työnhakijoiksi työvoiman ulkopuolelta. Ne, jotka tulevat työttömien piiriin irtisanomisen tai lomautuksen seurauksena, ovat oikeutettuja joko ansioturvaan tai peruspäivärahaan. Työmarkkinatukeen turvautuvat myös ne pitkäaikaistyöttömät, jotka eivät enää pitkään jatkuneen työttömyyden vuoksi ole oikeutettuja ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan tai peruspäivärahaan (Kiander, 1996, 24).

Peruspäiväraha ja työmarkkinatuki olivat vuonna 1995 188 mk/päivä. Peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen lisätään lapsikorotuksia huollettavien lasten määrän mukaan. Keskimääräinen työttömyyspäiväraha vuonna 1994 oli 119mk/päivä eli noin 2600 markkaa kuukaudessa. Peruspäiväraha ja työmarkkinatuki rahoitetaan kokonaan valtion budjetista eli yleisillä verovaroilla. Työmarkkinatuki on selkeä sosiaaliavustus; se on tarveharkintainen ja se rahoitetaan valtion budjetista. Nykymuodossaan peruspäiväraha sijoittuu sosiaaliavustuksen ja sosiaalivakuutuksen välille (Kiander, 1996, 25).

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan maksamisesta huolehtivat työttömyyskassat, jotka yleensä ovat toimialakohtaisia ja toimivat ammattiliittojen yhteydessä. Kansainvälisessä vertailussa suomalainen vapaaehtoiseen jäsenyyteen perustuva järjestelmä on harvinainen. Se vahvistaa selvästi ammattiliittojen roolia kytkiessään työttömyysvakuutuksen ammattiliiton jäsenyyteen. Toisaalta ammattiliitot ovat mukana palkkaneuvotteluissa joten on johdonmukaista, että ne myös ovat mukana huolehtimassa työttömyysturvasta. Palkansaajien korkea järjestäytymisaste ja vakuutusjärjestelmän kytkentä ammattiliittoihin takaavat kattavan vakuutusturvan.

Työttömyyskorvausten saantia rajoitetaan työssäoloehdoilla sekä omavastuujalla. Työttömyyskorvausta voi saada, jos työtön on ollut työssä viimeisten 24 kuukauden aikana vähintään 6 kuukautta. Ansioturvaa ja peruspäivärahaa voi saada yhtäjaksoisesti enintään 500 päivän ajan. Tämän jälkeen vaaditaan vähintään kuuden kuukauden työssäolajakso, jotta oikeus ansioturvaan säilyisi (Kiander, 1996, 28-32). Edelleen ansiopäivärahan saaminen edellyttää, että työnhakija on ollut työttömyyskassan jäsen ennen työttömäksi tuloaan vähintään kuusi kuukautta ja täyttää työssäoloehdon. Ansiopäiväraha lasketaan pääsääntöisesti työttömyyttä edeltäneen 26 viikon vakiintuneen veronalaisen ansion perusteella. Ansiosidonnainen avustus koostuu peruspäivärahasta, johon lisätään ansiosidonnainen osuus. Tämä voi olla enintään (lapsilisät mukaanluettuna) 90 prosenttia henkilön palkasta (Wärn, 1996, 8-9).

Kyseisiä avustuksia saa 17 ja 64 ikävuoden välillä oleva työtön, joka on ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi työvoimatoimistoon. Työttömien työnhakijoiden on otettava vastaan työvoimatoimistojen välittämät työpaikat, mutta kolmen ensimmäisen kuukauden aikana työttömän ei tarvitse ottaa vastaan sellaista työtä, joka ei vastaa hänen koulutustasoaan tai ammattitaitojaan. Tämän jälkeen työttömyysturvan alaisten on otettava mikä tahansa kokopäiväinen työ vastaan kunhan palkkataso on keskitettyjen sopimusten mukainen.

Kansaeläkelaitoksen maksama peruspäiväraha ja työttömyyskassojen maksama ansiopäiväraha poikkeavat toisistaan sekä määrältään että saamisehdoiltaan. Päivärahat ovat veronalaista tuloa ja niitä maksetaan enintään viideltä päivältä viikossa. Työttömyyspäivärahaa voi saada työttömäksi joutunut (Wärn, 1996, 5-6):

- 17-64 vuotias
- työnhakijaksi työvoimatoimistoon ilmoittautunut
- työkykyinen sekä työmarkkinoiden käytettävissä oleva henkilö, jolle ei ole voitu osoittaa työtä eikä koulutusta.

Vastaavasti työttömyypäivärahaa ei makseta (Wärn, 1996, 6):

- päätoimiselle opiskelijalle
- lakon tai työsulun takia työttömäksi joutuneelle

- raskauden ja synnytyksen tai lapsen hoidon vuoksi lomalla olevalle
- ns. karensiajalta
- henkilölle, joka on laiminlyönyt työvoimatoimistossa ilmoittautumisen.

Työnhakijalla on velvollisuus työhön ja koulutukseen. Henkilön on otettava vastaan työkykynsä mukainen sopiva koko- tai osa-aikatyö, josta maksetaan työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Tästä perusteetoon kieltäytyminen johtaa karensiin. Työvoimaviranomaisen osoittama koulutus rinnastetaan tarjolla olevaan työhön (Wärn, 1996, 7).

Vuonna 1994 keskimääräiset avustukset olivat eri avustusmuotojen välillä seuraavat (Santamäki-Vuori, 1996, 77):

- ansiosidonnainen avustus: 4487 mk/kk (keskiarvo);
- peruspäiväraha, kertamaksu: 2554 mk;
- työmarkkinatuki, kertamaksu (yhtä suuri peruspäivärahan kanssa): 2367 mk.

Keväällä 1996 eduskunta teki aloitteen uudistuksista, joilla oli määrä saada aikaan säästöjä, etenkin ansiosidonnaisessa ohjelmassa. Säästöjen lisäksi tavoitteen oli parantaa työmarkkinoiden toimintaa. Peruspäiväraha ja työmarkkinatuki ovat kokonaisuudessaan verovaroin rahoitettuja. Valtio rahoittaa myös ansiosidonnaista avustusta peruspäivärahaan saakka, josta eteenpäin avustuksen rahoittajina toimivat työnantajat, työntekijät, sekä vakuutetut ihmiset (Santamäki-Vuori, 1996, 81-83).

Työmarkkinatukea maksetaan niille, jotka eivät ole oikeutettuja edellisiin työttömyysavustuksiin tai joiden avustusaika on mennyt umpeen. Työmarkkinatuki on saman suuruinen kuin peruspäiväraha, tosin ensikertalaiset avustuksen piiriin tulevat (yleensä vastavalmistuneet nuoret), jotka asuvat vanhempiensa luona saavat 60 prosenttia täydestä avustuksesta. Joka tapauksessa sellaisen henkilön jolla ei ole ollenkaan työkokemusta, on oltava vähintään 20 vuotta saadakseen työmarkkinatukea. Tukea saava voi osallistua vapaaehtoisesti tai hänet veloitetaan ottamaan osaa työharjoittelukoulutukseen, työmarkkinakoulutukseen tai kuntoutukseen

Työttömyysturva on kuitenkin hävittänyt ”puhdasta” työvoimapolitiittista luonnettaan, koska työttömyysturvaa ei olla pystytty liittämään tehokkaasti aktiiviseen työnhakuun. Työllisyystilanteen ollessa heikko on olennaista pyrkiä aktivoimaan passiivisia keinoja siten, että ne muuttuvat pelkästä toimeentulotuesta osaksi työvoimapolitiikkaa. Tällöin pitäisi työttömyyskorvauksen työvoimapolitiittinen rooli korostua sosiaalipolitiikan asemesta. Räisäsen (1996, 68-69) mukaan passiivinen työvoimapolitiikka on todella työvoimapolitiikkaa vain, jos se tukee aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteiden yleisiä tavoitteita ja työmarkkinoiden hyvää toimivuutta.

3. AKTIIVINEN TYÖVOIMAPOLITIikka

Sana ”aktiivinen” voidaan tulkita monella eri tavalla. Työvoimapolitiikkaan liitettynä se merkitsee sitä, että työvoimapolitiikka ei pelkästään reagoi, vaan se myös vaikuttaa ongelmiin ja niiden syihin.

3.1. Aktiivisen työvoimapolitiikan taustaa

3.1.1. Ruotsalainen työvoimapolitiikka aktiivisen työvoimapolitiikan taustalla

Aktiivisen työvoimapolitiikan strategian eräinä kehittelijöinä pidetään ruotsalaisia ekonomisteja Gösta Rehniä ja Gustav Meidneriä. Heidän ensimmäiset strategiaansa koskevat artikkelit ilmestyivät 1940-luvun lopulla. Itse asiassa he eivät kehittäneet mitään viimeistelyä, valmista aktiivisen työvoimapolitiikan teoriaa. Heidän lausunnot tähtäsivät aikanaan juuri käytännön työvoimapolitiikan toimivuuteen. Osa heidän käsityksistään AT:sta on muuttunut työmarkkinoiden muuttuessa (Sihto, 1994, 18-19). Rehn kehitteli stabilisaatiopoliittisia kysymyksiä ja aktiivisen työvoimapolitiikan roolia siinä, kun taas Meidner kehittyi palkkapolitiikkaan.

Mallin synnyssä mielenkiintoista oli se, että Rehnin ja Meidnerin mielestä ammattiyhdistysliikkeen rooli oli oleellinen työmarkkinoilla: ay-liikkeen olemassaolo tulee turvata. Itse asiassa malli syntyi ay-liikkeen sisällä. Keskeistä oli

myös pyrkimys inflatorisen, ylikuumentuneen talouden vakauttamiseen. Täten RM:llä oli kaksi vaativaa peruspyrkimystä: työvoimapolitiikalla turvataan samanaikaisesti sekä täystyöllisyys että vakaa rahanarvo (Sihto, 1994, 34-36).

3.1.2. Aktiivisen työvoimapolitiikan lähtökohdat

Aktiivisen työvoimapolitiikan perustana oli joukko lausumia yhteiskunnasta, valtiosta ja taloudesta. Taloudellinen kehitys on vaikuttanut ratkaisevasti Ruotsin työllisyyspoliittisen strategian syntyyn. Toisen maailmansodan jälkeinen tilanne nosti RM:n kaksi tekijää, täystyöllisyyden ja vakaan hintatason, välittömästi esille. Nämä kaksi talouden tavoitetta olisivat RM-mallin lähtökohdat. Vaativien tavoitteiden saavuttamiseksi Rehn ja Meidner esittivät selektiivisiä työllistämistoimia ja työvoiman liikkuvuuden edistämistä keinoksi parantaa työllisyystilannetta inflaatiota kiihdyttämättä. Eräs strategian lähtökohta oli se, ettei palkankorostusten tulisi pitkällä aikavälillä ylittää tuottavuuden kasvua. Tämä oli ehto vakaan hintatason säilyttämiseksi (Sihto, 1994, 72-74).

Uusi strategia, jossa oli taustalla ekonomistien työllisyyspoliittinen näkemys, sai osakseen laajaa keskustelua. Esimerkiksi ay-liikkeen roolista esitettiin eriäviä näkökantoja. Vastustajien mielestä ay-liikkeen asema korostuu liikaa työttömyyden vähentyessä, jolloin liike voi käyttää hyväkseen palkkapolitiikassaan parantunutta asemaansa. Rehnin ja Meidnerin mukaan ay-liikkeen vaikutusvallan kasvu oli pelkästään positiivinen asia: ay-liikkeen on tunnettava vastuunsa palkkapolitiittisissa päätöksissään, jolloin roolin kasvu olisi sopuoinnussa taloudellisen kehityksen kanssa (Sihto, 1994, 75).

Strategia suhtautuu myönteisesti valtiokoneistoon ja sen mahdollisuuksiin vaikuttaa taloudelliseen kehitykseen. Sen tehtävänä on turvata yksityisille yrityksille suotuisat toimintaedellytykset, kuten talouden vakauden. RM selkiyttääkin valtion ja ay-liikkeen välistä vastuunjako: valtiovallan tehtäväksi nähdään talouden stabiliteetista huolehtiminen, jolloin ay-liike vastaa palkkapolitiikasta. Tällöin myös ay-liikkeen olemassaolo turvautuisi (Sihto, 1994, 75-76).

On huomattava, että RM luotiin alun perin ekspansiivisen talouden oloihin. Tämän takia mallin yksi peruselementti on rajoittava finanssipolitiikka. Yleisesti tätä ajatusta vastustettiin, koska rajoittavan finanssipolitiikan pelättiin aiheuttavan työttömyyttä. RM:ssä esitettiin rajoittavan yleisen talouspolitiikan kanssa toteutettavaksi työvoimapolitiikkaa, joka olisi riittävän tehokasta kumotakseen yleisen talouspolitiikan kielteiset työllisyysvaikutukset. Tämä kahden politiikkavaihtoehdon päällekkäisyys olivat RM:n uutuus. Näistä työvoimapolitiikka sai ratkaisevan aseman ja se oli samalla edellytys muiden osien toiminnalle. Ajatuksen uudistus oli se, että työvoimapolitiikalle esitetään tehtävä poistaa inflaation vastaisen politiikan seurauksena syntyvä työttömyys tavalla, joka ei uudelleen kiihdyttäisi inflaatiota. Lisäksi työvoimapolitiikkaa ei koettu vain työvoiman tarjontaan liittyvien rajoitusten poistajana, vaan ratkaisuna, joka itsekin alentaisi työttömyyttä (Sihto, 1994, 76-77).

RM tähtäsi konkreettisiin, paikallisiin toimiin. Tässä valossa toimivat, julkiset työnvälitykset ovat eräs perusta sille, että valtiot pystyisivät harjoittamaan aktiivista työvoimapolitiikkaa. Työnvälitykset ovat se taho, joka toteuttaa työvoimapolitiikkaa. Tärkeäksi työnvälitykset muodostuvat sen takia, että ne pystyvät ansaitsemaan toiminnallaan luottamuksen joukossa, joihin työnvälitys kohdistuu. Voidaankin sanoa, että ruotsalainen työnvälitys on ollut poikkeuksellisen neutraali ja työtä välittävä (Sihto, 1994, 80-81).

3.1.3. Aktiivisen työvoimapolitiikan suhde talousteorioihin

Aktiivisen työvoimapolitiikan luokittelu johonkin tiettyyn teoriaan tai traditioon ei ole ongelmallista. Rehnin-Meidnerin mallin taustalla olevien näkemysten suhteuttaminen eri talous- ja työmarkkinateorioihin on hankalaa, koska taloustieteilijät ovat jo pelkästään esimerkiksi Keynesin teosten merkityksestä ja perusideoista eri mieltä (Sihto, 1994, 192-193).

Julkisen vallan rooli on sekä keynesiläisessä teoriassa että aktiivisessa työvoimapolitiikassa olennainen. Tästä huolimatta kummallakin analyysillä on huomattavia eroja. Keynesin tarkastelu keskittyi työttömyyteen ja sen aiheuttamiin

talouden häiriötilanteisiin. Keynes lähti siitä, että tehokkaan kysynnän taso tavaramarkkinoilla määrää työllisyyden volyymin työmarkkinoilla. Keskeinen syy talouden tehokkuuteen on juuri tehokkaan kysynnän puuttuminen ja tätä tulisi valtion toimenpitein korjata. (Sihto, 1994, 193). RM-malli vastaavasti esitti keinoja jo saavutetun täystyöllisyyden säilyttämiseen ja ennenkaikkea keinoja palkkainflaation kurissapitämiseen.

Keynesin mukaan oli yleisin keinoin saavutettavissa täystyöllisyys ja palkkojen vakaus, vasta täystyöllisyyden vallitessa johtaa kysynnän lisääminen hintojen nousuun. Aktiivisen työvoimapolitiikan mukaan kysynnän lisäys johtaa sekä työllisyyden että hintojen nousuun. Yleisiä keinoja on kuitenkin vaikeaa kohdistaa sellaisille työmarkkinoiden alueille, joilla on tasapainottomuuksia kuten esimerkiksi työvoiman liikkuvuuden esteitä. Tällaisiin sektoreihin tulee työvoimapolitiikka kohdistaa selektiivisesti. Hietalan mukaan ”keynesiläinen teoria (ja muu makroteoria) puree suhdanneulottuvuudella mutta rakenneulottuvuudella puree aktiivisen työvoimapolitiikan oppi - tietyillä reunaehdoilla: on oltava riittävästi työvoiman ylitarjontaa (työttömyyttä) ja työvoiman ylikysyntää (avoimia työpaikkoja), joita voidaan sitten sopeuttaa toisiinsa aktiivisen työvoimapolitiikan välinein. Jos jompikumpi puuttuu eli ollaan voimakkaan työvoimapulan tai syvän laman olosuhteissa, on aktiiviselta työvoimapolitiikalta lähes pohja pois tai ainakin edellytykset ovat kaventuneet” (Hietala, 1992, 3-4).

Aktiivisen työvoimapolitiikan teorian lähtökohdat ja sen keinot kohdentuvat pidemmälle aikavälille kuin keynesiläinen malli. Tästä huolimatta voidaan aktiivista työvoimapolitiikan näkemyksiä pitää osana keynesiläisiin kasvuteorioihin kuuluvana. Näissä erilaisten investointien kehityksellä on ratkaiseva asema. Aktiivisen työvoimapolitiikan erityispiirteenä on kuitenkin työvoiman tarjonnan rakenteen korostaminen, mikä painotus puuttuu kasvuteorioista.

Vastaavasti neoklassismin perustana olevista periaatteista ja edellytyksistä on työmarkkina-analyysille nähty seuraavia seikkoja (Sihto, 1994, 196-197):

- työmarkkinoilla on suuri joukko työvoiman tarjoajia ja kysyjä (atomistinen kilpailu)

- työvoiman tarjonta on homogeenista, toisin sanoen työntekijät ovat yhtä tuottavia ja keskenään vaihdettavissa olevia
- markkinoille osallistuvilla on käytössään kaikki tarpeellinen informaatio
- työvoiman tarjoajat ovat täysin liikkuvia, toisin sanoen heillä on täydellinen kyky ja halukkuus liikkuvuuteen
- hinnat ja palkat ovat joustavia
- työvoiman tarjoajat käyttäytyvät hyödyn maksimoijina, kun he tekevät valintoja saavutettavissa olevien tulojen ja käytettävissä olevan vapaa-ajan välillä.

Nämä oletukset ovat työmarkkinoiden realiteeteiltä vieraita. Itse asiassa aktiivisen työvoimapolitiikan ehdotukset perustuvat juuri luottamuksen puutteeseen edellä mainittuja oletuksia kohtaan. Markkinoilla ei vallitse atomistinen kilpailu. Työvoima on heterogeenistä, ei homogeenistä, ja jakautunut eri osatyömarkkinoille. Työntekijöillä ei ole täydellistä informaatiota työmarkkinoista, eikä työvoima voi aina muuttaa taloudellisen hyödyn maksimoimiseksi vaan sen huomioon on otettava muun muassa sosiaaliset seikat.

3.2. Aktiivisen työvoimapolitiikan keskeiset tekijät

Philips-käyrään liittyvä havainto oli keskeinen aktiivisen työvoimapolitiikan idealle. Jos siis yleisvaikutteiset talouspoliittiset keinot kysynnän lisäämiseksi loivat samalla inflaatiota, ei työllisyyden parantamisessa oltu edistytty lainkaan. Inflaatiollahan on negatiivisia vaikutuksia työllisyydelle ja samalla tiukka talouspolitiikan inflaatiotavoite saattaa kasvattaa työttömyyttä. RM-malli perustuu kolmen elementin varaan: rajoittava yleinen talouspolitiikka (inflaatiotavoite), aktiivinen työvoimapolitiikka (työllisyshäiriöiden hoitaminen) sekä solidaarinen palkkapolitiikka (inflaatiotavoite ja rakennepolitiikka yhdistettynä) (Räisänen, 1996, 66).

Solidaarinen palkkapolitiikka tarkoitti mallissa sitä, että sen tehtävä on pitää palkkataso tietyllä tasolla ja kohdistaa mahdollisia palkankorotuksia mielellään alempiin tuloryhmiin. Tällä tavoin kullakin alalla yritykset joutuisivat kohtaamaan

vähintään samat palkkakustannukset. Tällöin rakennemuutoksen tapahtuessa huonosti hoidetut yritykset joutuisivat lopettamaan toimintansa, koska ne olisivat alhaisen tuottavuuden yrityksiä. Aktiivisen työvoimapolitiikan idea olikin edistää rakennemuutosta, ei ylläpitää olemassaolevaa rakennetta (Räisänen, 1996, 67).

OECD omaksui aktiivisen työvoimapolitiikan keskeiset osat omaan strategiaansa. Tosin solidaarinen palkkapolitiikka ei koskaan tullut OECD:n strategian osaksi. Suomessa ei ole harjoitettu solidaarista palkkapolitiikkaa mallin tarkoittamalla tavalla.

3.3. Aktiivinen työvoimapolitiikka eri talouden tilanteissa

Ruotsalaisen työvoimapolitiikan kehittäminen perustui kolmeen teemaan: rakennenäkökulma, tuotannon tehostaminen; työvoiman optimaalisen allokoinnin metodit sekä tuotantoelämän organisointi. Näitä tukeva seikka oli hyvinvointinäkökulma eli yksilön vapaus työn ja ammatin valinnassa. Keskeinen seikka näistä oli tuotannon tehostamisen näkökulma. Lisäksi Rehn totesi, että liikkuvuuden tukeminen on uuden, vahvan työvoimapolitiikan perusidea. Tämä tarkoitti myös sitä, että työvoimapolitiikan tulee kohdistua myös työssä oleviin. Tällöin voitaisiin siirtyä työttömyyspolitiikasta työllisyyspolitiikkaan (Sihto, 1994, 108-112).

Työvoimapolitiikkaa alettiin vahvistamaan Ruotsissa 1950-luvun lopulla matalasuhdanteen aikana. Tosin työvoimapolitiikan tehtäviä matalasuhdanteessa koskevia julkaisuja ilmestyi vasta 1960-luvun alussa, kun suhdannetaantuma oli jo ohi. Stabilisointikomitean mietinnön tavoitteet olivat RM:n mukaiset: kasvava elintaso, korkea, tasainen ja tuottava työllisyys sekä vakaa rahanarvo. Samoin korkeasuhdanteen aikana työvoimapolitiikan tulisi olla merkittävää, keinojen luonteen tulee vain olla erilainen toisenlaisessa suhdannevaiheessa. Korkeasuhdanteessa tulisi juuri työvoiman liikkuvuutta edistää työvoimapolitiittisin toimin.

Työvoimapolitiikka pystyy tarvittaessa olemaan muita stabilisaatiopolitiikan keinoja joustavampaa ja selektiivisempää. Tämän vuoksi se voi kohdistua juuri niihin kohtiin, joissa uhkaa muodostua ylikysyntää tai työttömyyttä. Tällöin stabilisaatiopolitiikan tavoitteet, erityisesti täystyöllisyys, voidaan saavuttaa pienemällä määrällä yleisiä, suhdanteita stimuloivia toimia. Työvoimapolitiikan tavoitteena tulee olla sellaisen liikkuvuuden aikaansaaminen, että työmarkkinat sopeutuvat niin nopeasti kuin mahdollista muuttuneisiin oloihin. Tavoitteiden valossa työvoimapolitiikalta edellytetään paljon. Sen on oltava keinoiltaan monipuolista, differentioitua, ajallisesti ja paikallisesti kohdennettavaa ja joustavaa sekä politiikkaa, jota voidaan tarpeen vaatiessa toteuttaa voimakkaasti (Sihto, 1994, 123-124).

Kritiikki työvoimapolitiikkaa kohtaan keskittyi lähinnä kahteen seikkaan. Ensimmäiseksi, talouden ennustaminen on vaikeaa, ja siitä syntyy omia lisäongelmia. Erityisesti suhdanne- ja rakenneongelmien erottaminen on ongelma, toisin sanoen minkä yrityksen tai alan ongelmat ovat pysyviä ja minkä vastaavasti suhdanneluonteisia. Ekspansiivisten alojen ja työpaikkojen tunnistamisessa on lisäksi oma hankaluutensa. Tämä hankaloittaa työvoimaviranomaisten tehtävää: mille aloille ja mihin ammatteihin työvoimavirkailijat ohjaavat ihmisiä. Toiseksi katsottiin, että kaikki eivät sopeudu työmarkkinoiden muutoksiin. Kaikki työttömäksi joutuneet eivät tule saamaan yhtä helpolla töitä (Sihto, 1994, 126-129).

3.4. Aktiivisen työvoimapolitiikan tehtävät käytännössä

Alkujaan aktiivinen työvoimapolitiikka sai perusosansa rajoittavasta yleisestä talouspolitiikasta sekä solidaarisesta palkkapolitiikasta, joiden arveltiin aiheuttavan työttömyyttä. Työvoimapolitiikan tehtävänä oli juuri poistaa työttömyys inflaatiota kiihdyttämättä. Restriktiivisen yleisen talouspolitiikan ja solidaarisen palkkapolitiikan yhdeksi keskeiseksi ongelmaksi taloudellisen kasvun kannalta on nähty se, että ne eivät takaa uusien investointien määrää taloudessa (Sihto, 1994, 132-133).

Vaikka kahta edellä mainittua aktiivisen työvoimapolitiikan perusasiaa on sovellettu käytäntöön vain rajoitetusti, on koko AT:n realisoitumiselle olemassa perusteita. Poliitiikan tarpeelle kehitettiin 1950- ja 1960-luvuilla uusia perusteita: työvoimapolitiikan tehtävä on työllisyyden turvaaja ja työmarkkinoiden toiminnan edistäjä suhdannekehityksen eri vaiheissa sekä tehtävä rakennemuutoksen edistäjänä, esimerkiksi työvoiman sopeutumisen turvaajana työmarkkinoilla.

Millaisia vaikutuksia työvoimapolitiikalla on Ruotsissa saatu aikaan? Muihin maihin verrattuna Ruotsi on selvinnyt ennen 1990-luvun alun lamaa verrattain hyvin. Ruotsia onkin pidetty työllisyyden hoidon ja työvoimapolitiikan mallimaana. Aktiivisen työvoimapolitiikan rooli on kuitenkin rajallinen: toki selektiivinen työvoimapolitiikka on vaikuttanut positiiviseen työllisyystulokseen, mutta Ruotsin julkisen sektorin kasvulla on ollut paljon suurempi merkitys.

Käytännössä työvoimapolitiikan kehitys noudatti hyvin pitkälti AT:n periaatteita. Itse työvoimapolitiikan volyyymi kasvoi, ja aktiivisten toimien, erityisesti työvoiman tarjontaan kohdistuvien toimenpiteiden osuus työvoimapolitiikasta lisääntyi. Työllistämistoimet vaihtelivat suhdanteiden vastaisesti ja tarjontaan kohdistuneet toimet kasvoivat suhdannevaihteluista riippumatta. Työnvälitys on perinteisesti Ruotsissa ollut tehokasta ja tätä vahvistettiin entiseltään. Työnvälityksen ohella yleisluonteisten toimenpiteiden, kuten työmarkkinainformaation, merkitys kasvoi.

Korkeasuhdanteissa viivästyneiden rajoitustoimien vaikutus matalasuhdanteissa johti siihen, että työvoimapolitiikkaa jouduttiin käyttämään laskukausina yleisen ekspansiivisen talouspolitiikan korvaajana. Työvoimapolitiikan vahvistumisen erilaisten syiden perustana oli kaksi keskeistä seikkaa: täystyöllisyystavoitteen entistä oleellisempi asema yhteiskunnassa ja työvoimapolitiikan saama arvostus` (Sihto, 1994, 155).

Suomessa varsinaista aktiivista työvoimapolitiikkaa ei ole Räsäsän (1996, 69) mielestä koskaan harjoitettukaan, sillä sen eräinä tavoitteina oli elinkeinorakenteen muuttaminen ja huonosti menestyvien yritysten kaatuminen. Tätä ei ole alhaisen tuottavuuden sektoreilla sallittu.

3.4.1. Selektiivisyys aktiivisen työvoimapolitiikan ominaisuutena

Mitä tarkoitetaan yleisvaikutteisilla ja selektiivisillä työvoimapolitiikan toimilla? Eräinä erottelun kriteereinä voisi pitää toimenpiteiden tavoitteita, niiden vaikutusta tai toimenpiteiden toteuttamisen edellytyksenä olevia muodollisia säännöksiä. Vielä tarkemmin ilmaistuna tiettyjen muodollisten ehtojen on oltava voimassa ja hankkeen käsittelyn on tapahduttava yksilöllisesti, jotta toimenpidettä voi sanoa selektiiviseksi.

Työvoimapolitiikalle selektiivisyys merkitsee toimien ja töiden paikallisen ja osatyömarkkinakohtaisen kohdennettavuutta. Yleisiä toimia on suhteellisen vaikeaa kohdistaa niille osamarkkinoille, joilla häiriötiloja vallitsee. Toisaalta näiden kahden termin tarkka erottelu taitaa käytännössä olla mahdotonta, sillä kaikilla talouspoliittisilla toimilla on suoria ja epäsuoria vaikutuksia, ja vaikutuksia myös muihin kuin tarkoitettuihin tavoitteisiin (Sihto, 1994, 167-169).

Työmarkkinoiden toiminnan edistäminen, samoin kuin työvoiman hakeutuminen entistä tuottavampiin työpaikkoihin voi toteutua yleisvaikutteisten keinojen avulla. Yleisten keinojen täytyy olla myös selektiivisten toimien taustalla, toisin sanoen perustieto työmarkkinoista ja työnvälityksen muodoista täytyy joka tapauksessa olla olemassa. Kaikkia eivät yleiset keinot kuitenkaan tavoita, ja tämän takia tarvitaan eritasoisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä. Kun työvoimapolitiikan tavoitteet tulevat entistä vaativammiksi, on toiminta entistä tarkemmin suhteutettava myös työvoimapolitiikan kohteeseen, viime kädessä yksilöön ja hänen edellytyksiinsä ja valmiuksiinsa. Toimenpiteiden kohde tällöin korostuu koska se, mihin itse työvoimaa ohjataan, on riippuvaista tuosta kohteesta (Sihto, 1994, 171-173).

3.4.2. Työvoiman kysyntään ja tarjontaan vaikuttaminen työvoimapolitiikan avulla

Edellä mainitun selektiviteetin lisäksi työvoiman tarjontaan ja kysyntään vaikuttamista pidetään aktiivisen työvoimapolitiikan keskeisinä piirteinä. Tarjontakeinojen tavoitteet ja käyttömahdollisuudet ovat AT:n mukaan kysyntäkeinoja monipuolisemmat. Tästä ei saa Sihadon mukaan vetää johtopäätöstä,

että kysyntäkeinot olisivat jollakin tavalla vähemmän tärkeitä kuin tarjontakeinot. Kysyntäkeinoissa on kuitenkin kyse työvoiman työllisyyden turvaamisesta, aktiivisen työvoimapolitiikan perustavasta tavoitteesta (Sihto, 1994, 179-180).

Sekä työvoiman tarjontaan että kysyntään kohdostuvilla toimenpiteillä pyritään mahdollisuuksien mukaan ehkäisemään työttömyyttä sekä ennaltaehkäisemällä sitä että poistamalla jo syntynyttä työttömyyttä. Työvoiman tarjontaan kohdistuvilla toimilla tähdätään työllisyyden lisäämiseen ja työttömyyden ehkäisyyn siten, että näillä toimilla luodaan tuotannolle suotuisia toimintaedellytyksiä. Tarjontatoimet kohdistuvat työttömien ohella koko työvoimaan ja työmarkkinoihin.

3.5. Aktiivinen työvoimapolitiikka Suomessa

Euroopan valtiot vaihtelevat suurestikin aktiivisen työvoimapolitiikan laajuudessa, eikä pelkästään passiivisten toimenpiteiden osalta. Eroja syntyy sijoitus- ja ohjauspalvelujen osalta, aikuisten harjoittelumahdollisuuksien osalta sekä suoran työn luomisen ja rekrytointiavustusten osalta. Esimerkiksi ruotsalaisella aktiivisella työvoimapolitiikalla on omat erityispiirteensä. Aluksi, avustukset työttömälle loppuvat 14 kuukauden jälkeen, mutta tässä ajassa työttömille työnhakijoille todella pyritään löytämään sopivaa työtä (Layard et al, 1994, 77-93). Voidaan sanoa, että myös suomalainen aktiivinen työvoimapolitiikka on samansuuntaista.

3.5.1. Aktiivinen työvoimapolitiikka ja sosiaalipolitiikka

Mielenkiintoista on, että Rehn ja Meidner eivät kirjoituksissaan ole juurikaan käsitelleet kysymystä siitä, mitä työvoimapolitiikka on ja mikä ovat "tavallisen" työvoimapolitiikan ja aktiivisen työvoimapolitiikan suhde. Joka tapauksessa kummatkin käsitteet ovat niin laajoja, että niiden osana voidaan ajatella olevan osia talous-, sosiaali-, koulutus-, tai työpolitiikkaa. Samoin edellä mainittujen valtionhallinnon alojen toimenpiteet vastaavasti vaikuttavat välillisesti omilla toimillaan työvoimapolitiikkaan. Täten työvoimapolitiikaksi voisi kutsua joukkoa selektiivisiä ohjelmia, jotka täydentävät toisia, työmarkkinoihin vaikuttavia

politiikkoja. Valtion tehtävänä on toimenpidejoukolla saada aikaan tasapaino, kun työnarkkinoilla esiintyy häiriötiloja. Näihin toimenpiteisiin luetaan työvoiman toimeentulosta huolehtiminen, mitä kutsutaan usein passiiviseksi työvoimapolitiikaksi (Sihto, 1994, 201-202).

Suomessa työvoimapolitiikka on perinteisesti luettu osaksi sosiaalipolitiikkaa ja niiden mahdollinen erittely on ollut hallinnollinen. Kuitenkin työvoimapolitiikka on paljon lähempänä varsinaista talouspolitiikkaa. Työvoimapolitiikalla tarkoitetaan tällöin toimenpiteitä, joilla koko yhteiskunnan mahdollisuuksia tarjota töitä pyritään tehostamaan. Toki työvoimapolitiikkaa voidaan harjoittaa sosiaalisemmalla otteella. Tällöin pyritään ottamaan huomioon mahdollisimman tarkasti työhön sijoitettavien toivomukset. Vastaavasti taloudellinen työvoimapolitiikka pyrkii sijoittamaan vapaana olevan työvoiman sinne, missä sen tuotannon tulos on paras (Sihto, 1994, 30).

Työvoimapolitiikan lopullisen suunnan tulisi yhteensovittaa sekä sosiaaliset että taloudelliset näkökohdat. Aktiivisella työvoimapolitiikalla on Sihdon mukaan selkeä sosiaalinen ja sosiaalipoliittinen motiivointi. Sen tavoitteena on täystyöllisyys, jonka keskeinen perustelu on sosiaalinen, ei taloudellinen. Sosiaalipoliittisen aspektin mukaan sen tuli tarjota työttömille työvoimapolitiittisin toimin työtä. Mutta samalla työvoimapolitiikka mahdollisti inflaatiota hillitsevän, välittömien työllisyysvaikutuksien kannalta ongelmallisen talouspolitiikan. Koska työvoimapolitiikka on välittömästi tekemisissä työmarkkinoiden kanssa, tulee työvoimapolitiikan yhdeksi keskeiseksi tekijäksi pyrkimys sovittaa yhteen ihmisten tarpeet ja rajoitukset sekä toisaalta taloudelliset vaateet. Tällöin talouden positiivisten muutosten edistämisestä tulee itse asiassa sosiaalinen muutos.

Työttömyyttä vastaan taistelevalla politiikalla on monta erilaista käsitettä. Voidaan puhua yleisestä talouspolitiikasta, työllisyyspolitiikasta, ja vieläkin tarkemmin valikoivasta aktiivisesta työvoimapolitiikasta. OECD:n käyttämän luokittelun mukaan työvoimapolitiikkaan kuuluvat aktiivinen ja passiivinen osa. Aktiivisen työvoimapolitiikan piiriin luettavia toimia ovat julkiset työvoimapalvelut ja hallinto, Suomessa tällä tarkoitetaan työvoimapalvelujen tuottamista. Näitä ovat esimerkiksi

tietopalvelu, ammatinvalinnanohjaus, työnvälitys, liikkuvuusavustus ja työvoimahallinnon toimintamenot, työmarkkinakoulutus, nuorisotoimet, tukityö ja vajaakuntoisten toimet. Vastaavasti passiivisen työvoimapolitiikan toimia ovat työttömyysturva ja varhaiseläköityminen työmarkkina-asiasta. Yleisenä suuntana ovat alemmat korvaustasot ja/tai lyhyemmät korvausjaksot usein yhdistettynä kasvaneeseen työnhaku-veloitteeseen (Räisänen, 1996, 24-36).

Vuonna 1994 Suomi käytti aktiiviseen työvoimapolitiikkaan 1,7% kansantuotteesta, kun vertailuksi Ruotsin vastaava luku oli Euroopan korkein, 3 prosenttia. Passiivinen työvoimapolitiikka ja työttömyysongelma ovat yleensä kansallisesti lakisääteisesti kytköksissä: tietyllä työttömyyden tasolla etuuksiin oikeutetut työttömät saavat tietyn määrän työttömyyskorvauksista. Suomen passiivisen työvoimapolitiikan osuus BKT:sta oli vuonna 1994 5,03 prosenttia (Räisänen, 1996, 24-26).

Luonteenomaista 1990-luvun työllisyyspolitiikalle on ollut painopisteen siirtyminen kysyntätoimista tarjontatoimiin, ja tätä kautta näiden toimien yhteensovittamiselle. Kysyntätoimilla tarkoitetaan työvoiman kysyntään vaikuttavia toimia, kuten esimerkiksi tuetun työn ohjelmat. Tarjontatoimilla tarkoitetaan puolestaan työvoiman ominaisuuksiin vaikuttavia toimia, esimerkkinä tästä olkoon ammatillinen koulutus. Syynä tähän ovat työmarkkinoiden toimintaa vääristävät vaikutukset. Työvoimapolitiikan vaikuttavuuden parantaminen on passiivisten toimien osalta tarjontapuolen kysymys. Aktiiviset toimet ovat perusluonteeltaan yhteensovittavia. Aktiivisista toimista lähinnä tuki uusille yrityksille voidaan käsittää kysyntätoimeksi (Räisänen, 1996, 42-43).

3.5.2. Onko aktiivisen työvoimapolitiikan harjoittamisessa eroja Pohjoismaissa?

Pohjoismaisten työmarkkinoiden epäyhtenäisyyteen on vaikuttanut maiden erilaiset talouskehitykset, joille on ollut luonteenomaista maita eri tavalla kohdanneet kansainvälisen talouden vaihtelut. Kettusen mukaan ”Työttömyyden vaihtelut ovat olleet viime vuosikymmenten aikana suurempia Tanskassa ja Suomessa kuin Norjassa ja Ruotsissa.” Työmarkkinoiden yhteisiä piirteitä on ollut työvoiman

jatkuva lisääntyminen, lähinnä keski-ikäisten naisten kasvaneen työvoimaosuuden takia. Työhön osallistumisen aste on ollut Ruotsissa Pohjoismaiden korkeinta (Kettunen, 1996, 3-5).

Kun tarkastellaan aktiivisten passiivisten työvoimapolitiittisten menojen suhdetta bruttokansantuotteeseen, on Suomen ja Tanskan työvoimapolitiikka ollut passiivista, sillä passiivisten toimien menot ovat olleet selvästi aktiivisten toimien menojen korkeammalla tasolla. Aktiivisten ja passiivisten menojen suhteeseen on vaikuttanut sekä taloudellinen tilanne että harjoitettu työvoimapolitiikka. Tosin aktiivisten menojen suhde bruttokansantuotteeseen on lisääntynyt selvästi kaikissa Pohjoismaissa työttömyyden käännyttyä nousuun 1990-luvulla (Kettunen, 1996, 11).

Millaiseksi aktiivinen työvoimapolitiikka on muotoutunut? Suomen aktiivinen työvoimapolitiikka on painottunut tukityöhön. Suomessa käytetään työttömyysturvaan suhteellisesti eniten varoja Pohjoismaissa. Työttömyysturvan aktivointi voisi tapahtua tehokkaasti siten, että samanaikaisesti vähennetään järjestelmän passivoivia piirteitä ja lisätään aktivoivia piirteitä. Työvoimapolitiikassa tulisi huolehtia työvoiman tarjonnan ja kysynnän lisäämisestä. Työvoiman tarjonnan lisääntyminen sopeuttaisi työn hintaa lähemmäksi työnantajien palkanmaksukykyä ja näin lisäisi työpaikkojen määrää. Työmarkkinoiden rakenteita muuttamalla voidaan pyrkiä myös työvoiman kysynnän lisäämiseen, joka lisäisi työpaikkojen määrää ja nostaisi ansiotasoa. Tämä vaatii puolestaan järjestelmien muuttamista työllistymistä kannustavammaksi (Kettunen, 1996, 72-77).

Aktiivisen työvoimapolitiikan toimenpiteiden toteuttaminen ei ole laman aikana helppoa, olihan se alunperinkin suunniteltu toteutettavaksi noususuhdanteen vallitessa. Suurtyöttömyyden tilanteessa ei julkiselle sektorille voida antaa fyöttä vastuuta työllistämisestä, vaan tulee pyrkiä painottamaan myös omatoimisuutta ja palkansaajien vastuuta omasta sosiaaliturvastaan (Kettunen, 1996, 78).

Korkea työttömyys ja rakenteelliset muutokset työvoimassa merkitsevät uusia haasteita aktiiviselle työvoimapolitiikalle. Perinteisen mallin mukaan kuitenkin aktiivisella työvoimapolitiikalla on rajansa, esimerkiksi Suomessa aktiivisen

työvoimapolitiikan piirissä oli vuonna 1993 3,6 prosenttia ja Ruotsissa 4,5 prosenttia työvoimasta. Työvoimatoimistojen volyymin nostamisen seurauksena voi toimenpiteiden tehokkuus kärsiä. Suomessa aktiivinen työvoimapolitiikka ei ole saavuttanut niin korkeaa tasoa kuin Ruotsissa, toisaalta työvoimapolitiittiset toimet painottuvatkin eri tavoin Suomessa ja Ruotsissa. Suomessa määrärahat kohdistuvat pääasiassa tukityöllistämiseen kun Ruotsin tilanne on päinvastainen: aktiivisen työvoimapolitiikan resurssit on suunnattu pääosin työllisyyskoulutukseen ja nuorille kohdennettuihin tukiohjelmiin (Koistinen, 1994, 42-43).

”Kun ajatellaan Suomen ja Ruotsin erilaisia painotuksia ja työllisyysongelmien hoitamiseen käytettyjen resurssien erilaista kehitystä, voidaan väittää Ruotsin Suomea vahvemmin sitoutuneen aktiivisen työvoimapolitiikan linjaan ja erityisesti työlinjaan eli pysyvään työllistämiseen tähtääviin toimenpiteisiin.” Toisaalta Suomessa työllisyyden hoito on heikentynyt jo siitäkin syystä, että korkeat työttömyysluvut ovat tukkeuttaneet työvoimatoimistot ja yksilöllisten palvelujen saaminen on käynyt entistä vaikeammaksi. Tämän seurauksena työttömät saattavat passivoitua entistä enemmän. Koistisen mukaan tulevaisuudessa tulisikin työvoimapolitiikan kohdistua työvoiman ammatillisen liikkuvuuden, joustavien työaikamuotojen ja siten erilaisten koulutusmuotojen kehittämiseen. Erityisen suuri haaste Suomella on joustavampien työaikamuotojen kehittämisessä, koska täällä työsuuhdejärjestelyt ovat perustuneet pääosin standardoituihin ja kokopäivätyötä korostaviin ratkaisuihin (Koistinen, 1994, 45-46).

Sitä mukaa, kun työttömyyden ongelmat ovat kasvaneet, on huomio kiinnitetty työvoimapolitiikan toimenpiteiden kohdentumiseen ja vaikuttavuuteen. Erityisesti laman oloissa on entistäkin tärkeämpää tietää mihin ryhmiin eri toimenpiteet kohdentuvat ja miten nämä toimenpiteet vaikuttavat työmarkkinöihin. Työvoimapolitiittisten toimien vaikuttavuudesta on hankalaa saada suoraa tietoa. Vaikuttavuutta voi kuitenkin arvioida kiertoteitse, työhallinnon toimintaa kuvaavien rekisteritietojen avulla. Yksi indikaattori Koistisen mukaan voisi olla se, miten toimenpiteet ovat määrällisesti kehittyneet, keihin ne ovat kohdistuneet ja mikä merkitys niillä on ollut työttömän uudelleensijoittumisen kannalta. Lamankin oloissa työttömyys päättyy useimmiten (vuonna 1994 42%:ssa tapauksista) siksi, että

työnhakija on saanut työtä muutoin kuin työvoimapolitiittisten tukitoimien kautta. Tästä huolimatta erilaisten tukitoimien merkitys on tärkeä sillä vuonna 1994 valtion ja kuntien työllistämistoimin ja työvoimakoulutuksen avulla työttömyysjakso keskeytyi 25:lta ja työnvälitystoimistoista soituksen avoimille työmarkkinoilla sai 5% tapauksista (Koistinen, 1996, 46-48).

4. STARTTIRAHAJÄRJESTELMÄ AKTIIVISEN TYÖVOIMAPOLITIIKAN KEINONA

Tässä kappaleessa esittelen starttirahajärjestelmän eräänä aktiivisen työvoimapolitiikan keinona. Koska edellinen kappale käsitteli aktiivista työvoimapolitiikkaa enemmän yleisellä tasolla, käyn aluksi läpi muut aktiivisen työvoimapolitiikan keinot työmarkkinoilla.

4.1. Muut työmarkkinatuen muodot

4.1.1. Työllistämistuki työnantajalle

Kyseisen tukimuodon tarkoituksena on mahdollistaa väliaikaisten työmahdollisuuksien olemassaolo työttömälle. Erityisenä kohderyhmänä ovat pitkäaikaistöttömät ja nuoret työttömät. Näin henkilö pystyy parantamaan ”työmarkkinakelpoisuuttaan” yleisiä taitojaan parantamalla, ja lisäksi hänen kosketuksensa työmarkkinoihin säilyy. Tuki kuuluu Työhallinnon alaisuuteen, avustusta palkkauksessa voidaan myöntää sekä yksityiselle että julkiselle sektorille. Työllistämistukea maksetaan vähintään normaali työllistämistuki ja enintään normaali tuki korotettuna 80 prosentilla (Työllisyysasetus, 3.3.1995/273). Avustuksen tarkka summa vaihtelee tapauksittain, mutta keskimäärin se vaihtelee 2500 - 4500 markan välillä. Avustus myönnetään kiinteäksi ajaksi, kuitenkin enintään kymmeneksi kuukaudeksi (Santamäki-Vuori, 1996, 93).

Työllistämistukea uudistettiin vuonna 1995 siten, että yrityksille myönnettävän tuen ehtoja muutettiin. Työllistämistukea voidaan myöntää työnantajalle myös siten, että

työllistetyille voidaan järjestää tuella työllistämisen aikana työn ohella koulutusta, kuntoutusta tai muita työllistymistä edistäviä toimenpiteitä (Työllisyysasetus, 3.3.1995/273). Yritysten tulee tehdä työllistettävän kanssa työsopimus tai mahdollistaa työharjoittelun suorittaminen yrityksessä. Muutoksen tarkoituksena oli mahdollistaa tuen käyttämistä joikaisen tarpeita paremmin vastaavina, erityisesti edellä mainitun kaltaisia palvelukokonaisuuksia täten suositaan. Työnantajan ja työntekijän tarpeita vastaavan avustuksen enimmäisaika voi olla 18 kuukautta. Vuonna 1995 kyseisen tukimuodon kustannukset olivat 2468 miljoonaa markkaa. Samana vuonna yhteensä 150400 henkilöä kuului avustuksen piiriin, joista 108700 oli sijoitettu kyseisen vuoden aikana (Santamäki-Vuori, 1996, 93).

4.1.2. Työmarkkinakoulutus

Työmarkkinakoulutuksella tarkoitetaan sekä ammatillista koulutusta että lisäkoulutusta. Perinteisesti ammatilliseen koulutukseen on kuulunut harjoittelujakso. Viime vuosina harjoittelu on tähdännyt yrittäjyyteen, ja tämän seurauksena työttömät ovat yhä useammin työllistäneet itse itsensä. Työmarkkinakoulutus on ollut nykyisessä muodossaan vuodesta 1990 (ks myös Aho et al, 1996, 15). Kohdetyhmän muodostavat yli 20-vuotiaat työttömät, sekä henkilöt joilla on suuri riski tulla työttömäksi. Koulutuksen aikana henkiköt saavat normaalin työllistämistuen, jonka lisäksi koulutukseen sisältyvät kustannukset (ruoka ja majoitus) korvataan (Santamäki-Vuori, 1996, 94).

Työvoimakoulutuksesta voidaan katsoa työttömyyden kustannukseksi ainakin se osa, joka kohdentuu työttömille ja työttömyysuhan alaisille. Jälkimmäinen ryhmä on perusteltua ottaa mukaan työttömyyden kustannusten tarkasteluun siksi, että ilman ennaltaehkäisevää toimenpidettä he joutuisivat todennäköisesti työttömiksi ja koska perusteena kouluttamiselle on juuri työttömyyden torjunta (Räisänen, 1996b, 5-6).

Työvoimakoulutus vaatii etenkin finanssitaloudelta suuria rahoituskustannuksia, mutta osa tästä palautuu verotuloina takaisin. Vaihtoehtoiskustannusten avulla voidaan hahmotella sitä, mikä osuus kustannuksista olisi joka tapauksessa

julkistaloudelle koituvaa kuluja, jos oletetaan, että osallistujat olisivat työttömänä (Räisänen, 1996b, 8-10).

Työvoimakoulutus on järjestelmänä osa ammatillista aikuiskoulutusta. Muita ammatillisen aikuiskoulutuksen muotoja ovat henkilöstökoulutus ja omaehtoinen koulutus kuten myös oppisopimuskoulutus. Työvoimakoulutusta hallinnoi työministeriö alaisensa kenttähallinnon kanssa. Vastuu niin koulutuksen suunnittelusta, rahoituksesta, toimeenpanosta, opiskelijavalinnoista, eri järjestäjien kilpailuttamisesta kuin tulosten monitoroinneista ja seurannasta on työvoimaviranomaisilla. Työvoimakoulutuksen rahoittamiseen voivat osallistua myös työmarkkinaosapuolet. Erona muuhun ammatilliseen aikuiskoulutukseen on sen suunnittelussa: työvoimakoulutus on työmarkkinoiden kysynnästä ja tarjonnasta lähtevää toimintaa, kun taas esimerkiksi omaehtoinen koulutus on nimensä mukaisesti oppilaslähtöistä. Työvoimakoulutus on vaikuttanut merkittävästi lähes kaikkien pula-ammattien ammattitaitoisen työvoima saatavuutta edistäen (Räisänen, 1996b, 49-59).

Työvoimapolitiittiset koulutustarpeet perustuvat työvoiman kysynnän ja tarjonnan määrällisiin sekä laadullisiin ominaisuuksiin. Koulutuspoliittisilla näkökohdilla tarkoitetaan taas ammatillisia kysymyksiä ja laajemmassa muodossaan yhteyksiä muihin koulutusmuotoihin. Työvoimakoulutus on kohdentunut aiempaa selvemmin työttömyyden torjuntaan. Työttömyyden kasvun myötä koulutusta kyettiin nopeasti suuntaamaan tehokkaammin työvoimapolitiittisten tavoitteiden mukaan (Räisänen, 1996b, 61-62).

Tukimuodon rahoitus on järjestetty Työministeriön ja EU:n rahastojen kautta. Työmarkkinakoulutus kuuluu Työhallinnon alaisuuteen, mutta myös Käuppä- ja Teollisuusministeriö ja Opetusministeriö ovat vastuussa koulutuksen suunnittelusta ja järjestämisestä. Vuonna 1995 noin 90000 henkilöä osallistui keskimäärin neljä kuukautta kestävään työmarkkinakoulutukseen. Tukimuodon kokonaiskustannukset olivat kyseisenä vuonna 2369 miljoonaa markkaa (Santamäki-Vuori, 1996, 94).

Työvoimakoulutuksella on kyetty (Räisänen, 1996b, 89):

- torjumaan työttömyyttä
- lyhentämään työttömyyden kestoja
- vähentämään työttömyysuhkaa
- edistämään uudelleensijoittumista
- edistämään melko pysyvää työllistymistä
- edistämään ammattikoulutetun työvoiman saatavuutta.

Työvoimakoulutuksen päättäneiden myöhempi menestyminen työmarkkinoilla on ollut parempi, mutta tukityöllistettynä olleiden heikompi kuin työttömänä muttei toimenpiteiden kohteina olleiden menestyminen. Kaikissa ryhmissä menestys työmarkkinoilla 1990-luvun alussa oli selvästi heikompi kuin 1980-luvun lopussa. Sekä työllistettyinä että koulutuksessa olleiden myöhempi menestys työmarkkinoilla on seuraavan kahden vuoden aikana ollut selvästi parempi kuin toimenpidettä edeltäneenä seuranta-aikana. Toisin sanoen laman oloissa toimenpide ainakin lyhyellä aikavälillä parantaa menestystä työmarkkinoilla (Aho et al, 1996, 76-77).

4.1.3. Työharjoittelutuki työttömälle

Työharjoittelutuki työttömälle on ollut aktiivisen työvoimapolitiikan muotona vuodesta 1992. Tukea voidaan myöntää työttömälle työnhakijalle, jota ei voida muulla tavoin työllistää työvoimapalvelujen avulla. Avustuksen tarkoituksena on ylläpitää ja parantaa henkilön ammatillisia valmiuksia. Työharjoittelutukea maksetaan toimeentulon turvaamiseksi sinä aikana, jolloin henkilö on työharjoittelussa työpaikalla (Työllisyysasetus, 13.4.1993/334). Vuonna 1995 avustus liitettiin lähemmin nuorten kouluttamiseksi työelämään, tämä tapahtui mahdollistamalla opiskelijoille opiskelun aikana tapahtuvan työharjoittelun. Tukea maksetaan työharjoittelupäivien ajalta, ja sitä voidaan maksaa samalle henkilölle inintään 10 kuukauden ajan. Työharjoittelutuen määrää sovelletaan tapauskohtaisesti (Santamäki-Vuori, 1996, 95).

Lähtökohtana siis on, että erityisesti väliinputoajien (drop-outs) on vaikea löytää työtä ilman työvoimapalveluja. Työn löytämisen todennäköisyys on erittäin suuri sellaisilla joihin on vaikuttanut kitkатыöttömyys. Näitä kahta ryhmää voidaan pitää eräänlaisina ääripäinä vaikuttavuutta verrattaessa. Nämä ryhmät osoittavat myös, että jo palvelun suunnitteluvaiheessa on erittäin tärkeää pohtia sen oikeaa kohderyhmää. Työharjoittelutuen vaikuttavuudesta voidaan saada hyvinkin erilaisia tuloksia, jos lähtökohdat vaihtelevat (ks. Hietala, 15, 1997).

Valtion talousarviossa olevan määrärahan rajoissa Työministeriö maksaa tukea työnantajille ja harjoittelijalle. Myös EU rahoittaa osan avustusohjelmasta. Tuen hallinnointi ja koordinointi kuuluu sekä Työ- että Opetusministeriölle. Työharjoittelutuen kokonaiskustannukset valtiolle olivat 390 miljoonaa markkaa 1995, jolloin harjoitteluun osallistui keskimäärin 12000 henkilöä kuukaudessa (Santamäki-Vuori, 1996, 95).

4.1.4. Työllistämistuki osa-aikatyöhön

Osa-aikaisten työntekomahdollisuuksien lisäämiseksi ja rohkaisemiseksi voidaan kokoaikatyöstä vapaaehtoisesti osa-aikatyöhön siirtyvälle myöntää valtion talousarvion määrärahan rajoissa ns. osa-aikalisää. Työnantajan on samalla sitouduttava palkkaamaan vastaavaksi ajaksi työvoimatoimistossa työttömänä työnhakijana olevan työvoimatoimiston osoittaman henkilön. Osa-aikalisän määrä on 50 prosenttia osa-aikatyöhön siirtyneen työntekijän kokoaikatyön ja osa-aikatyön palkan erotuksesta. Avustusta voidaan maksaa samalle henkilölle enintään 12 kuukauden verran (Työllisyysasetus, 21.1.1994/51).

Työhallinto on vastuussa työllistämistuen myöntämisestä. Vuonna 1995 avustuksen kustannukset olivat 59 miljoonaa markkaa. Samana vuonna kuukausittain keskimäärin 2000 henkilöä kuului tukimuodon piiriin (Santamäki-Vuori, 1996, 97).

4.1.5. Työaikakokeilujen tukeminen

Työllisyysmäärärahoista voidaan myöntää työllistämistukea kunnalle tai kuntayhtymälle, joka työaikakokeiluista sopimalla lyhentää viranhaltijoiden tai työntekijöiden työaikaa ja samalla palkkaa työaikansa lyhentävien työntekijöiden lisäksi työvoimatoimistosta työttömän työnhakijan. Työllistämistuki voi olla enintään 50 prosenttia työaikakokeiluun palkattavien työttömien työllistämisestä aiheutuvista palkkakustannuksista. Avustusta voidaan myöntää samaan työaikakokeiluun enintään kahden vuoden ajaksi (Työllisyysasetus, 20.6.1996/467).

Työaikakokeiluilla tarkoitetaan myös työntekijän vapaaehtoista sopimusta, jossa hän jää palkattomalle vapaalle opiskelun, harjoittelun tai henkilökohtaisten syiden takia. Henkilö on oikeutettu palaamaan ns. vuorotteluvapaalta entiseen työhönsä, ja työnantaja on velvoitettu työllistämään myös tämän seurauksena työttömäksi joutuva lyhyeksi ajaksi, mutta ei välttämättä samaan työtehtävään (Santamäki-Vuori, 1996, 97).

Työaikakokeilujen tukeminen alkoi vuoden 1996 alussa, jolloin noin 5000 henkilön odotettiin osallistuvan ohjelmaan. Työministeriö päättää, mitä työaikakokeiluja tuetaan työllistämistuella. Tukimuodon kulujen arvioitiin olevan 100-150 miljoonan markan välillä, kun taas vuosittainen valtion säästö työttömyyskuluissa arvioitiin olevan noin 130 miljoonaa markkaa (Santamäki-Vuori, 1996, 97).

4.2. Starttiraha tukimuotona

Starttiraha on tuki yrittäjäksi ryhtyvälle. Starttirahajärjestelmä eli yrittäjäksi ryhtyvän työttömän tukemiskokeilu käynnistettiin marraskuussa 1984 ja se vakinaistettiin vuoden 1988 alussa voimaan tulleen uuden työllisyyslain myötä. Tukijärjestelmä oli valmisteltu työvoimaministeriössä (nykyinen työministeriö), jonka hallinnonalaan starttijärjestelmä edelleen kuuluu. Vakinaistamisen yhteydessä starttirahan myöntämispäätösten tekeminen siirtyi työvoimapiireiltä työvoimatoimistoille (Sääski, 1994, 1).

Starttirahan tyyppinen tuki on varsin yleinen työllistämistoimenpide Pohjoismaissa ja muissa läntisissä teollisuusmaissa. Ranskassa vastaavantyyppinen järjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1997 ja Englannissa vuonna 1983 (Aho, et al, 1993, 10).

Starttirahan tarkoituksena on auttaa työttömiä henkilöitä työllistämään itsensä. Samalla edistetään uuden yritystoiminnan syntymistä. Lisäksi turvataan yrittäjän toimeentulo sinä aikana, jonka yritystoiminnan käynnistämisen ja vakiinnuttamisen arvioidaan kestävän. Tuki voidaan myöntää työttömälle työnhakijalle, joka on ilmoittautunut työvoimatoimistoon. Ennen tuen myöntämistä on syytä selvittää, että yrittäjäyys on hakijalle sopiva työllistymisvaihtoehto ja hakijalla on toteuttamiskelpoinen yritysidea. Työnhakijalle myönnettävää tukea haetaan siltä työvoimatoimistolta, jossa henkilö on työttömänä työnhakijana. Sillä on siis asiaa ratkaistessa harkintavalta. Tällöin toimiston oma paikallisten työmarkkinoiden tuntemus on erittäin tärkeä. Päätökset tehdään olemassa olevien määräraharajojen puitteissa.

Tukea maksetaan kuukausittain jälkikäteen niiltä päiviltä, jolloin tuen saaja työskentelee yrityksessä, kuitenkin enintään viideltä päivältä viikossa. Maksatuksen edellytyksenä on, että yritys on tehnyt kaupparekisteri-ilmoituksen. Vuodesta 1988 alkaen tukena on maksettu peruspäiväraha eli ns. normaali työllistämistuki korotettuna 50 prosentilla ja 10.8.1992 alkaen 100 prosentilla. Huhtikuun 1995 jälkeen starttirahaa on maksettu korkeintaan kymmenen kuukauden ajan (aiemmin enintään 15 kk) vähintään normaali työllistämistuki ja enintään normaali tuki korotettuna 80 prosentilla. Tällöin starttirahan määräksi tulee noin 2500 - 4500 markkaa kuukaudessa (Pynnönen, 1996, 3).

4.3. Tuen myöntämisen edellytykset

Voimassa olevan työllisyysasetuksen mukaan starttirahan myöntämisedellytykset ovat seuraavat:

- hakijalla tulee olla yrittäjäkokemusta tai yrittäjätoiminnassa tarvittavaa koulutusta, joka voidaan järjestää myös tuen maksamisen aikana;

- aloitettavaksi aiotulla yrityksellä voidaan arvioida olevan kannattavan toiminnan edellytykset;
- starttirahan hakija ei saa samaan aikaan muuta valtionapua omiin palkkakustannuksiinsa;
- hakijalle ei makseta samalta ajalta työttömyysturvalain mukaista työttömyyspäivärahaa tai työmarkkinatuesta annetun lain mukaista työmarkkinatukea;
- starttiraha on aloittavan yrittäjän tuki, eikä sitä voida myöntää, jos yritystoiminta on jo alkanut; sekä
- yritystoiminta ei ilmeisesti käynnistyisi ilman hakijalle myönnettävää tukea.

Kun työvoimatoimisto tekee asiasta päätöksen, sen on otettava huomioon alan yritysten kilpailutilanne ja uuden yritystoiminnan tarve paikkakunnalla. Starttiraha ei saa vääristää kilpailua.

4.4. Aikaisempia tutkimuksia starttiyrityksistä

Starttiyrityksistä ja starttiyritysten selviytymisestä tehdyistä tutkimuksista olen koonnut tutkimukseni taustalle tuloksia yhdestä koko maata koskevasta tutkimuksesta ja neljästä alueellisesta tutkimuksesta. Nämä ovat:

- Sääsken vuonna 1994 tekemä, koko maan starttiyritysten selviytymistä kartoittava tutkimus
- Pynnösen vuonna 1996 Mikkelin seudulta tekemä tutkimus
- Sieversin vuonna 1995 Itä-Uudenmaan seudulta tekemä tutkimus
- Ahon, Ilolan ja Kaihuan vuonna 1993 Lapin starttiyrityksiä selvittävä tutkimus, sekä
- Sillanpään vuonna 1989 Pohjois-Karjalan alueelta tehty tutkimus.

Sääsken tutkimuksen, ”Starttiyritysten selviytyminen, 1998 - 1992 aloittaneet yritykset”, tarkoituksena oli selvittää, miten vuosina 1988 - 1992 aloitetut starttirahayritykset ovat menestyneet ja millainen starttiraha on ollut työllistämistoimenpiteenä. Mielenkiinnon kohteena olivat mm. seuraavat seikat:

starttirahayritysten lopettaminen ja eloonjääminen, starttirahan tehokkuus työllistämistoimenpiteenä, yritysten työllistävyys, yritysten kilpailutilanne, kannattavuus ja tulevaisuudennäkymät, lopettaneiden yrittäjien nykytilanne sekä yrittäjäksi ryhtymiseen vaikuttaneet motiivit ja yritysideo alkuperä. Empiirinen aineisto muodostui vuosina 1988 -1992 tehdyistä starttirahapäätöksistä poimittu 1100 yrityksen otos ja Tilastokeskuksen yritysrekisteristä poimittu vertailuaineisto (Sääski, 1994, 2-4).

Pynnösen tutkimuksen, ”Starttiyrittäjätutkimus Mikkelin seudulta, starttiyrittäjien nykytilanne ja jatkokoulutustarpeet”, tavoitteena on ollut kartoittaa, mikä on vuosina 1991 - 1994 Mikkelin työvoimatoimiston alueella starttirahaa saaneiden yrittäjien nykytilanne. Tutkimuksessa on pyritty selvittämään myös toimintaa jatkavia starttiyrittäjiä yhdistäviä piirteitä sekä jatkokoulutustarvetta. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena kaikille 244:lle vuosina 1991- 1994 starttirahaa saaneille yrityksille (Pynnönen, 1996, 2)

Sieversin tutkimus, ”Itä-Uudenmaan starttiyrittäjät vuosina 1992 - 1994”, kuvaa Porvoon ja Loviisan työvoimatoimistojen alueella toimivia starttiyrittäjiä. Tutkimuksessa on tarkasteltu kolmea pääkysymystä: starttiyrittäjien taustatekijät, yrityksen perustamiseen liittyvät tekijät ja toimivien yritysten osuus sekä starttiyrityksen toiminnan jatkumiseen liittyvät tekijät. Tutkimusaineistossa oli mukana yhteensä 287 yrittäjää, joiden tiedot poimittiin työhallinnon omasta tietojärjestelmästä (Sievers, 1995, 10-11).

Ahon, Ilolan ja Kaihuan tutkimuksessa, ”Lapin starttirahayritysten kehitys ja kokemukset, seurantatutkimus syksyllä 1992”, on tarkasteltu myönteisen starttipäätöksen saaneita pitkällä aikavälillä, vuosina 1984 - 1991. Tutkimusaineistona olivat työvoimaviranomaisten tiedostoista poimitut tiedot sekä erityisen kyselyn vastaukset. Otoksen koko oli 414 starttiyrittäjää (Aho et al, 1993, 13-16).

Sillanpään tutkimus, ”Aloittavat pienyritykset Pohjois-Karjalassa”, tarkastelee vuosina 1982 - 1987 lääninhallituksen myöntämän maaseudun työpaikkakokeilun ja

läänin kehittämisrahan pienyritystuen sekä työvoimapiirin myöntämän yrittäjäksi ryhtyvän työttömän tukikokeilun ole ns. starttirahan avulla rahoitettuja yrityksiä. Tutkimus suoritettiin postikyselynä, joka lähetettiin kaikille pienyritystukia saaneille. Tarkasteltujen pienyritystukien piirissä on Pohjois-Karjalassa rahoitettu yli tuhatta alkavaa 1 - 4 hengen yritystä (Sillanpää, 1989, 7).

Seuraavissa kappaleissa tarkastelen em. tutkimuksien tuloksia siten, että ne peilaavat oman tutkimukseni ongelmanasettelua.

4.4.1. Starttiyrittäjien taustatekijät

Koko maata koskevan tutkimuksen mukaan starttiyrittäjistä noin kaksi kolmesta oli miehiä. Myös alueellisissa tutkimuksissa tulokset olivat samansuuntaisia. Starttiyrittäjät kuuluvat keskeisiin ikäryhmiin. Keski-ikä on noin 36 vuotta. Yrittäjien ikäjakauma on Sääsken mukaan lähes samanlainen kuin Ruotsissa (Sääski, 1994, 5).

Starttirahaa saaneet yrittäjät ovat olleet suhteellisen vähän aikaa työttömänä. Itä-Uudenmaan alueella ja Mikkelin alueella teytyjen tutkimusten mukaan noin puolet yrittäjistä ovat olleet työttömänä alle puoli vuotta. Sääsken tutkimuksen mukaan pitkäaikaistyöttömien osuus olisi kuitenkin kasvussa. Tuen maksatusaika on ollut yleisimmin kuusi kuukautta. Maksatuskaudet ovat lyhentyneet 1980-luvun vuosiin verrattuna (Sääski, 1994, 6-7).

Itä-Uudenmaan alueella vuosina 1992 -1994 yleisin toimiala starttiyrittäjillä on ollut kauppa. Myös koko maassa vuosina 1988 - 1992 suosituin toimiala on ollut kauppa. Lähes kolmannes starttiyrittäjistä aloitti toiminnan kaupan alalla.

4.4.2. Yritysten pysyminen elossa ja työllistävyys

Kaikkien (paitsi Lapin seudun) yrittäjien toiminnassa olevien osuus tutkimusten mukaan oli noin 70 prosenttia. Lapin seudulla toimintaa jatkavien osuus oli huomattavasti alhaisempi, noin 50 prosenttia. Koko maata käsittelevä tutkimus on

hieman alueellisia tutkimuksia kriittisempi. Sääski toteaa seuraavia syitä, jotka vaikeuttavat starttiyritysten elossa pysymistä (Sääski, 1994, 11-12):

- Vaikeat taloudelliset ajat. Erityisesti kotimaisen kysynnän hiljeneminen, jonka vaikutus on kohdistunut täysimääräisesti starttiyrityksiin, koska ne toimivat lähes yksinomaan kotimarkkinoilla.
- Starttirahan maksatusajat ovat lyhentyneet.
- Starttiyrittäjissä saattaa olla mukana sellaisia, jotka eivät ole sitoutuneet riittävästi yrityksensä menestymiseen. Kun ei ole muutakaan työtä saatavilla, ryhdytään ehkä kevein perustein työttömäksi.
- Myöntämispäätösten siirtyminen työvoimatoimistoille. Myöntämispäätösten määrän kasvaessa kriteerit ovat saattaneet väljentyä. Silloin taloudellisessa tilanteessa, jolloin ei ole paljoa muita toimenpiteitä tarjolla, starttirahaa on saatettu myöntää aikaisempaa väljemmin myös sellaisille, joilla ei ole tosiasiallisia edellytyksiä kannattavaan toimintaan.

Toimiva starttiyritys on kolmessa tapauksessa neljästä yhden hengen yritys. Joka neljännessä yrityksessä työskenteli yrittäjän lisäksi yksi muu henkilö (ainakin osaaikaisesti). 8 prosenttia yrityksistä antoi yrittäjän lisäksi työpaikan perheenjäsenille ja 22 prosenttia ulkopuolisille työntekijöille. Useimmat yritykset (91 %) työllistivät yrittäjän kokoaikaisesti (Sääski, 1994, 12). Lapin alueella tehdyssä tutkimuksessa on myös tarkasteltu työllisyyden kehitystä. Tulosten mukaan työllisyys on kasvanut vanhemmissa yrityksissä. Niistä yrityksistä, jotka olivat tutkimushetkellä (syksyllä 1992) toimineet vähintään kolme vuotta, noin joka viidenteen oli toiminnan kuluessa tullut ainakin yksi lisätyöntekijä. Työntekijöiden määrä oli vastaavasti vähentynyt noin 5-8 %:ssa yrityksissä (Aho et al, 1992, 38-39).

5. STARTTIRAHAJÄRJESTELMÄÄN LIITTYVÄT KUSTANNUSVUODOT

Työvoimapolitiikkaa kritisoidaan usein kahdesta eri syystä. Ensimmäiseksi, avustukset tuovat työtä toisille samalla kuitenkin alentaen toisten työllisyysmahdollisuuksia. Tämä tapahtuu syrjäyttämällä työvoimaa toisissa

y yrityksissä tai syrjäyttämällä työntekijöitä yrityksen sisällä. Edellä mainittu väite perustuu oletukselle, että vallitsee rajoitettu kysyntä työvoimalle, joka puolestaan johtuu rajoitetusta kysynnästä tuotteille (Layard et al, 1994, 95-96). Seuraavaksi käsittelen yritystukiin liittyviä kustannusvuotoja, joita ovat työmarkkinavuoto (kuollut paino, dead weight) ja syrjäytys (displacement).

Hietala on jakanut lisäksi kustannusvuotojen eri tapaukset seuraavalla tavalla:

- Olisi tapahtunut ilman tukeakin (dead weight) (1.)
 - Projekti olisi käynnistynyt ilman tukea (1.1.)
 - Työllisyysvaikutus olisi tullut myös ilman tukea (1.2.)
- Substituutio (2.)
 - Avoimilla työmarkkinoilla: avustettua työnhakijaa suositaan normaaliin tapaukseen verrattuna (2.1.)
 - Yrityksessä (2.2.)
 - Korvaa vanhan työntekijän (2.2.1.)
 - Korvaa uuden työntekijän joka olisi saanut töitä ilman tuettua työnhakijaa (2.2.2.)
- Syrjäytys (displacement) tuotemarkkinoilla: tuettu yritys syrjäyttää työpaikkoja kilpailevalta normaalilta yritykseltä toimialalla. (3.)
- Non-registration: mittauksen seurauksena sellaiset uudet henkilöt rekisteröityvät työttömiksi, jotka eivät muuten näin tekisi. (4.)

Hietala on tutkinut näiden tekijöiden ”suuruutta” Suomessa haastattelemalla sekä työhallinnon viranomaisia että yrittäjiä. Seuraavassa tiedot vuodelta 1985:

Työhallinnon viranomainen		
Yrittäjä		
a. (1.2)	20%	27%
b. (2.2.1)	2%	7%
c. (3.)	5%	20%
d. (4.)	9%	15%
Yhteensä	32%	54%

5.1. Työmarkkinavuoto

Työmarkkinavuoto tarkoittaa lyhyesti sitä, että työpaikat olisi luotu myös ilman tukea. Keskeistä vuodon arvioinnissa on selvittää, mitä tuen avulla työllistetyille olisi tapahtunut, jos tukea ei joko olisi olemassa lainkaan tai työllistetyt eivät olisi päässeet tuen piiriin.

Mikä on työmarkkinavuodon merkitys ja kuinka vakavasti siihen tulisi suhtautua? Jos vuotoa pystyttäisiin kontrolloimaan aikaisempaa tarkemmin, resurssit kohdentuisivat tehokkaammin ja tuottaisivat paremman työllisyysvaikutuksen. Starttirahan saamisen yhtenä myöntämisedellytyksenähän oli, että yritystoiminta ei ilmeisesti käynnistyisi ilman hakijalle myönnettävää tukea. Vuotoa tulee katsella myös toisesta näkökulmasta. Suurin osa starttirahasta on vuotoa työllisyyspoliittisesti, mutta se ei kuitenkaan vuoda hukkaan, vaan raha menee yleiseksi yritystueksi. Starttirahahan on saattanut mennä todelliseen tarpeeseen ja edistää täten yrityksen menestymistä (Sääski, 1994, 13).

Rahoitusvuoto tapahtuu, jos työttömyyden pienentämiseksi käytetty tuki on pois jostain muusta, johon olisi liittynyt positiivisia työllisyysvaikutuksia. Rahoitusvuoto on erilainen riippuen siitä, rahoitetaanko keino verovaroin vai lainaamalla. Verovaroin tapahtuva työllisyyden edistäminen aiheuttaa yksityisen kulutuskysynnän pientymistä, joka keynesiläisen kerroinanalyysin kuvaamalla tavalla supistaa tuotantoa ja työvoiman kysyntää. Jos työllisyyttä edistävä keino rahoitetaan lainaamalla kotimaasta, syrjäytymisvaikutus kohdistuu normaalisti suurimmalta osin yksityisiin investointeihin.

Työmarkkinavuotojen eri komponentit vaihtelevat toimenpiteiden luonteen mukaan. Esimerkiksi julkisten investointien tapauksessa vuoto ”toimenpide olisi toteutettu joka tapauksessa” saattaa olla hyvinkin merkittävä. Kilpailutilanteeseen liittyvää vuotoa esiintyy yleensä yksityisellä sektorilla kilpailutilanteen, ei monopolin, vallitessa. Vuoto ”työllistyminen olisi tapahtunut ilman toimenpidettäkin” on nuorilla yleisempää kuin vanhoilla. (Hietala, 1992, 69)

Vuotojen yhteenlasku on suoritettu Hietalan mukaan seuraavalla tavalla. Aluksi oletettiin, että työmarkkinavuotojen summa ei voi ylittää sataa prosenttia. Oletuksen taustalla on tieto, että julkinen valta tuskin kohdentaa varoja toimenpiteeseen, jossa vuoto tulisi olemaan 100% tai enemmän. Oletetaan, että 1 merkitsee täydellistä 100% vuotoa, ja oletetaan myös kokonaisvuodon vaihtelevan samoissa rajoissa. Kokonaisvuoto voidaan laskea kaavasta:

$$x = 1 - [(1-o)(1-a)(1-b)(1-c)(1-d)]$$

jossa

x = kokonaisvuoto

o, a, b, c, d = vuotojen komponentit

o = toimenpide olisi toteutettu joka tapauksessa

a = työllistyminen olisi tapahtunut ilman toimenpidettäkin

b = toimenpiteen avulla työllistetyt syrjäyttävät vanhoja työntekijöitä

c = tuetut yritykset kilpailevat ei tukea saaneiden kanssa, joilla työpaikat pienenevät

d = toimenpiteen vaikutuksesta työttömäksi rekisteröityy uusia henkilöitä

$0 < o, a, b, c, d, x < 1$

Vuodot ovat toisistaan riippumattomia. Tosin päällekkäisyyttä saattaa sisältyä vuotoihin o ja a . Tällöin kaksinkertaisen laskemisen välttämiseksi on vuotojen ”päällekkäisyyden” osalta vuoto laskettava mukaan vain yhden kerran (Hietala, 1992, 69-70).

Työllistävän keinon institutionalistumisella tarkoitetaan sitä, kun odotukset sopeutuvat siihen. Tällöin vuodon osuus saattaa kasvaa. Yritykset tietävät saavansa tietyillä ehdoilla työllistäviin tarkoituksiin avustusta, jolloin ne voivat sopeuttaa investointinsa ja muut toimintansa siten, että ne saavat avustukset maksimaalisina. Tällöin työllistävä keino muuttuu tulonsiirtomekanismiksi. Vuoto siis voi tarjota myös hyötymismahdollisuuden, jota rationaalisesti käyttäytyvä henkilö tai yritys hyödyntää heti kun on asian oivaltanut ja pystyy sitä hyödyntämään (Hietala, 1992, 70).

Skog ja Räisänen (1997, 36-42) ovat esittäneet samantyyllisen tavan mitata työmarkkinavuotoa. Heidän mallissaan vuotojen estimaatit on laskettu käyttämällä työttömyyden jatkumistodennäköisyyden neljännesvuosilukuja, jotka muutetaan aluksi päättymistodennäköisyyden vuosikeskiarvoksi. Tämän jälkeen he ovat laskeneet avoimille markkinoille työllistymisen osuuden keskenään, jolloin on saatu työmarkkinavuotojen estimaatti. Tämä kuvaa sitä, kuinka suuri osuus työttömien luokasta olisi todennäköisesti työllistynyt avoimille markkinoille ilmankin toimenpidettä.

Vuotojen arviointi on tilastollisesti varsin ongelmallista. Niitä voidaan kuitenkin arvioida kyselytekniikalla tukiohjelmaan osallistuvilta. Toinen mahdollisuus on vuotojen vakavuusasteen laadullinen arviointi (Räisänen, 1996, 33). Yrittäjiltä siis tiedustellaan, olisivatko he aloittaneet yritystoiminnan, jos heille ei olisi myönnetty starttirahaa. Kyseessä on tällöin yrittäjien jälkikäteisarvio siitä, mitä he olisivat tehneet, jos olisivat saaneet kielteisen päätöksen. Jos yrittäjän vastaus on kielteinen, vuoden arvoksi tulee nolla, eli vuotoa ei ollut. Tämän lisäksi yrittäjiltä, jotka vastaavat kysymykseen myöntävästi kysytään myös: ”Aikaistiko starttirahan saaminen yrityksenne toiminnan aloittamista?”. Niiltä yrittäjiltä, jotka vastasivat starttirahan aikaistaneet yrityksen käynnistämistä, pyydetään vielä arvio: ”Kuinka paljon starttirahan saaminen suurin piirtein aikaisti toiminnan käynnistämistä?” ja näiden kysymysten kokonaisuudesta muodostetaan arvio lopullisesta vuodosta (Sääski, 1994, 14; ks myös Hietala, 1997, 20-21). Myös työllisyyden laatua voidaan arvioida työmarkkinavuoto-käsitteen avulla (Räisänen, 1996b, 64).

Hyödykemarkkinoilla tilanne voidaan kuvata myös erilaisten kilpailuteorioiden mukaisesti. Jos yritys valmistaa samanlaista tuotetta kuin muutkin yritykset markkinoilla, ja kyseinen yritys saa tukea, saa se myös tuesta kilpailuëtuja. Vastaavasti jos tukea saava yritys valmistaa kokonaan uutta tuotetta ja se myöskään korvaa jo markkinoilla olevia tuotteita, ei vuotoa tällöin katsota esiintyvän lainkaan (Hietala, 1997, 26).

Substituutiovaikutus on positiivinen, jos se todella parantaa työmarkkinatukea saavan henkilön tilannetta, ja täten edistää kilpailutilannetta työmarkkinoilla. Tässä

tapauksessa ei voida puhua vuodosta, koska tukimuodot pyrkivät nimenomaan edistämään kilpailua. Vuodon esiintyminen riippuu tukimuodosta: jos henkilön tulee tuen jälkeen työllistää itsensä (kuten juuri starttirahan tapauksessa) ja siitä huolimatta hän hakee töitä avoimilta markkinoilta, hän korvaa jonkun toisen työttömän työnhakijan (Hietala, 1997, 27).

Työttömyyden kustannusten ja työllistävien keinojen tehokkuuden arvioimisen avainkäsitteitä ovat vaihtoehtokustannus, vuodot sekä maksuhalukkuus. Yleisesti ottaen toimenpiteiden tehokkuudesta näyttäisi vuotavan yhteensä noin puolet. Työttömyyden kustannuksiksi voidaan laskea työllisyyden hoidon erityistoimenpiteiden kustannukset (Hietala, 1992, 14-16).

Vuoden 1987 tilastotietojen mukaan oli noin 80% perustetuista starttiyrityksistä edelleen toiminnassa vuonna 1992. Tutkimuksen mukaan starttiraha saatiin selvästi edullisimmaksi toimenpiteeksi, tosin kyseiset tunnusluvut eivät huomioineet vuotojen vaikutuksia lainkaan (Hietala, 1992, 13). Työmarkkinavuotoja on mitattu myös muissa eurooppalaisissa valtioissa, mutta kansainvälistä vertailua vaikeuttavat erilaisuudet laskutavoissa.

5.2. Syrjäytysvaikutus

Syrjäytyksellä tarkoitetaan sitä, kun yhteiskunnan tukea saava yritys syrjäyttää muiden alalla jo toimivien yritysten tuotteiden tai palvelujen kysyntää. Tämän lisäksi yhteiskunnan tukirytyksiltä saadut verot ovat pois syrjäytyksen kohteeksi joutuneiden kilpailijoiden tuottamasta verokertymästä. Tiukkaan kilpailtua työtä jaetaan yhä useamman yrityksen kesken (Sääski, 1994, 16). Asiaa voidaan ajatella myös toisinpäin. Syrjäytyksen käsite on tuottavan yrityksen vastakohta: jos uusi yritys ei tuota syrjäytysvaikutusta, saa se tällöin aikaan tuottavan vaikutuksen taloudessa, koska uuden yrityksen myötä työllisyys on parantunut ja tuotanto kasvanut (Tervo, 1989, 512).

Syrjäytysvaikutus on jaettavissa neljään erilaiseen tapaukseen. Aluksi, on olemassa joko suora tai epäsuora syrjäytys. Suora syrjäytys tapahtuu tilanteessa, jossa yritys tekee päätöksen siirtyä alueelle, jota tuetaan aluepoliittisin toimin. Epäsuoran syrjäytyksen tapauksessa syrjäytyminen tapahtuu pitkällä aikavälillä, jolloin samantyyppistä sijaintipäätöstä ei ole havaittavissa. Toiseksi, syrjäytys voi suuntautua joko jo olemassa oleviin tai potentiaalisiin yrityksiin. Olemassa olevien yritysten syrjäytys voi tapahtua yritysten siirtymisenä avustetuille alueille (suora syrjäytys) tai kasvaneen kilpailun kautta, jolloin avustettu yritys valtaa markkinoita toimivilta yrityksiltä (epäsuora syrjäytys) (Tervo, 1989, 513).

Täydellinen syrjäytysvaikutus esiintyy tavallisesti paikallisilla markkinoilla, jossa yrityksillä on homogeeninen hyödyke. Täydellisen syrjäytyksen tapauksessa paikallisilla markkinoilla pelataan eräänlaista nollasummapeliä, jossa työllisyys ja työttömyys pysyvät aina samana, niinkuin myös paikallisilta markkinoilta saatava tulojen osuuskin. Tällöin tukirahat menevät täysin hukkaan. Yli 100 prosentin työllisyysvaikutus tapahtuu tilanteessa, jossa tuettu yritys käyttää uutta, pääomavaltaisempaa tuotantotapaa. Tällöin työpaikkojen kokonaismäärä pienenee. Osittainen syrjäytysvaikutus ilmenee sellaisessa tilanteessa, jossa jotkut täydellisen syrjäytyksen ehdoista toteutuvat. Syrjäytystä ei tapahdu tilanteessa, jossa tuetulla yrityksellä ole minkäänlaista kilpailua. Täysin päinvastainen tilanne voi tapahtua esimerkiksi vientisektorilla. Kun yksi yritys saa ”avattua pelin” ulkomailla, voi toisillakin yrityksillä olla helpompaa tehdä samoin (Hietala, 1997, 28).

Esimerkiksi työhön sijoittuneet koulutetut voivat syrjäyttää muita työttömiä rekrytointitilanteessa, jolloin työttömyyttä alentava vaikutus vähenee. Syrjäytysvaikutuksen mekanismi voidaan hypoteettisesti arvioida käänteiseksi työmarkkinavuodolle. Toisin sanoen korkeasuhdanteessa syrjäyttämisen on vähäisempää kuin lamassa, jossa useammat ohjelmaan osallistuneet syrjäyttävät toisen työttömän, eikä työttömien kokonaismäärä alene (Räisänen, 1996b, 70).

Syrjäytyksen vaikutusta arvioitaessa on syytä tarkastella joko alueellisella tai makrotasolla. Myös puhtaasti alueellisilla markkinoilla voi jo edellä mainittu positiivinen kerroinvaikutus tapahtua, esimerkiksi yrityksen syrjäyttäessä tuontia tai

laadun parantuessa. Arviot syrjäytyksestä voivat vaihdella mikro- ja makrotasoilla. Mikä yhden yrityksen mielestä on suotavaa, ei välttämättä olekaan enää suotavaa makrotasolla, koska muiden yritysten tilanne on heikentynyt yhden kustannuksella. (Hietala, 1997, 29)

Syrjäytysvaikutuksen mittaaminen on vaikeaa. Kyselytutkimuksesta saatavan tiedon avulla ei pystytä ottamaan huomioon kaikkia syrjäytysvaikutuksen kanavia. Kuitenkin tietojen perusteella voidaan tehdä suuntaa antavia arvioita syrjäytyksestä, jos tunnetaan yritysten kilpailuasema toimialueella. Kilpailuaseman perusteella yritykset voidaan ryhmitellä kolmeen luokkaan (Sääski, 1994, 16):

- yritykset, joilla ei ole kotimaisia kilpailijoita, eivät aiheuta syrjäytystä;
- suurin osa yrityksistä toimii kuitenkin suorassa kilpailutilanteessa, jolloin myös syrjäytys on suora.
- loppujen yritysten, joilla ei ole kotimaisia kilpailijoita toiminta-alueellaan, aiheuttama syrjäytys on kulutuksen substitutiosta johtuen epäsuora.

Kotimaassamme ei ole liiemmin tutkittu syrjäytysvaikutusta. Kuitenkin Pehkonen (1996, 9) on tutkinut aktiivisen työvoimapolitiikan ja etenkin syrjäytysvaikutusta nuorten työmarkkinoilla. Hänen mukaansa nuorille suunnatut työllistämishjelmat aiheuttavat syrjäytymisvaikutuksia. Joka tapauksessa tutkimustulosten arvioiminen ja suhteuttaminen muihin vastaaviin kansainvälisiin on ongelmallista. Tuottavuudella mitattuna nämä työllistämistoimenpiteet lienevät erittäin arvokkaita syrjäytysvaikutuksesta huolimatta.

6. STARTTIYRITTÄJIEN TAUSTAT KESKI-SUOMESSA

Starttiyrittäjistä lähes kaksi kolmesta (63 %) oli miehiä. Miesten osuus oli vuonna 1992 sama kuin Sääsken koko maan tutkimuksessa (65 %), mutta vuoteen 1995 mennessä oli miesten osuus hieman laskenut. Tuolloin osuus oli 61 prosenttia. Naisten osuus starttiyrittäjistä on vastaavasti kasvanut 35 %:sta (vuonna 1992) 39 %:n tutkimusjakson aikana.

Yrittäjärahan turvin aloittavien yrittäjien keski-ikä on 36 vuotta. Sekä nuoria että vanhoja on starttiyrittäjissä suhteellisen vähän joten starttiyrittäjät kuuluvat keskeisiin ikäryhmiin. Sukupuolten välillä ei iän suhteen havaittu eroa vuosien 1992 ja 1995 välisenä aikana.

Starttiyrityksiä on perustettu eniten kaupan toimialalle, noin 40 prosenttia kaikista starttiyrityksistä. Myös tavallista enemmän uusia yrityksiä on perustettu rakentamisen, teknisen palveluiden ja palveluiden liike-elämälle, sekä teollisuuden toimialoille. Tarkasteltavan jakson aikana teollisuuden starttiyritysten osuus on hieman laskenut vuoden 1992 13:sta prosentista vuoden 1995 8:n prosenttiin. Kasvavia toimialoja ovat olleet sekä majoitus- ja ravitsemustoiminta että terveys- ja sosiaalipalvelu. Miesvaltaisia toimialoja ovat olleet maa- ja metsätalous, rakentaminen, kuljetus, sekä tekninen palvelu ja palvelu liike-elämälle. Vastaavasti naisvaltaisia toimialoja olivat teollisuus, majoitus- ja ravitsemustoiminta, sekä terveys- ja sosiaalipalvelut. Teollisuuden korkeaa naisten osuutta voidaan selittää tekstiilien ja vaatteiden valmistus-toimialalla, joka on perinteisesti ollut ns. naisten toimiala. Tämän tyylinen jako miesten ja naisten toimialojen kesken on pysynyt samanlaisena koko tarkastelujakson.

Suurin osa starttiyrittäjistä (57 prosenttia) on ollut alle kuusi kuukautta työttömänä ennen yrityksen perustamista. Keskimääräinen työttömänäoloaika ennen yrityksen perustamista oli 230 päivää eli vajaa kahdeksan kuukautta. Huomattavaa on, että lähes 15 prosenttia starttiyrityksistä on perustettu vain viikon sisällä työttömyyden alkamisesta. Vuoden tai sitä kauemmin työttömänä olleita on starttiyrittäjistä noin 21 prosenttia. Vuonna 1994 yli vuoden työttömänä olleiden osuus oli 29 prosenttia.

Kuva 6. Taustatietoja starttiyrittäjistä (%).

Sukupuoli	%
- mies	63
- nainen	37
Ikä	
- 24	12
- 25 - 34	33
- 35 - 44	34
- 45 - 54	19
- 55 +	2
Työttömyyden kesto ennen yrityksen perustamista	
- alle 3 kk	43
- 3 - 6 kk	16
- 6 - 12 kk	20
- 12 - 24 kk	15
- yli 24 kk	7
Tuen maksatusaika	
- alle 4 kk	13
- 4 - 8 kk	69
- 8 - 12 kk	16
- yli 12 kk	3
Työkokemus	
- alle 12 kk	5
- 13 - 24 kk	5
- 25 - 60 kk	19
- 61 - 120 kk	25
- yli 121 kk	46

Tuloksia voidaan verrata yleisiin tilannetekijöihin. Tilannetekijöillä tarkoitetaan potentialisen yrittäjän ympäristöön ja elämäntilanteeseen liittyviä muuttujia. Keskeisimmät yrittäjyystutkimuksissa esitellyt tilannetekijät liittyvät edeltäviin työkokemuksiin, yksilön elämänvaiheeseen, sosiaaliseen marginalismiin ja yhteiskunnallisiin muuttujiin. Työhön liittyviä tilannetekijöitä ovat mm. työtyytymättömyys, etenemisongelmat uralla ja työttömyys. Työhön liittyvät tekijät toimivat yleensä laukaisevana tekijänä yrittäjäksi ryhtymiselle (Matikka, 1995, 12, myös Aho et al, 1996, 38-44).

Starttirahan tyypillisin maksuaika on ollut kuusi kuukautta. Noin 36 prosentille starttiyrittäjistä on rahaa maksettu kuuden kuukauden ajan. Toiseksi yleisin maksuaika on ollut kolme kuukautta (noin 7 prosenttia). Lyhyemmät maksatuskaudet ovat tulleet koko tarkastelujakson aikana suosituimmiksi, esimerkiksi vuonna 1995 jo 13,5 prosentille yrittäjistä maksettiin starttirahaa kolmen kuukauden ajan. Vain 1,3 prosenttia starttiyrittäjistä on saanut tukea kauemmin kuin vuoden. Starttirahan maksumäärät ovat samansuuntaisia kuin rahan maksuajat. 42 prosenttia starttiyrittäjistä saa tukea noin 30000 mk.

Kuva 7. Taustatietoja starttiyrittäjistä (%).

Koulutusaste	%
- Peruskoulu	27
- Lukio	5
- Ammatti- tai kauppakoulu	36
- Opisto	26
- Korkeakoulu, yliopisto	5
Toimiala	
- Maa- ja metsätalous	3
- Teollisuus	11
- Rakentaminen	13
- Kauppa	40
- Majoitus- ja ravitsemist.	7
- Kiinteistö- ym, palvelut	3
- Tekn. palvelu ja palvelu liike-elämälle	12
- Terveys- ja sosiaalipalvelu	5
- Virkistys- ja kulttuuripalvelu	2
- Muut	4

Starttirahaa saaneiden yrittäjien joukossa on eniten ammatti- tai kauppakoulun suorittaneita (35 %). Koulutusasteen ja yrittäjän sukupuolen välillä ei havaittu olevan yhteyttä, sen sijaan yrittäjän iän ja koulutusasteen väliltä löytyi yhteys. Nuorista (alle 24-vuotiaat) suurin osa on suorittanut ammatillisen tutkinnon ja kaikista ylioppilastutkinnon suorittaneista noin 20 prosenttia oli alle 24-vuotiaita. Alle 35-vuotiasta suurin osa (noin 72 prosenttia) on suorittanut joko ammattitutkinnon tai

opistotasoisien tutkinnon. Näitä ikäluokkia vanhemmilla starttiyrittäjillä on yleisimpänä koulutustaustana ollut peruskoulu.

Lähes puolet starttiyrittäjistä (45 prosenttia) on ilmoittanut omaavansa yli yhdeksän vuoden työkokemuksen. Yrittäjän iällä ja työkokemuksen pituudella onkin selvä yhteys. Vain viidellä prosentilla starttiyrittäjistä oli alle vuoden työkokemus.

7. YRITYSTEN PYSYMINEN ELOSSA

Tämän tutkimuksen, kuten myös useimpien starttiyrittäjistä tehtyjen tutkimusten, tärkeimpänä kysymyksenä on: Kuinka hyvin yritykset pysyvät elossa? Seuraavassa tarkastelussa olen käyttänyt niitä neljää erilaista tietoa, mitä starttiyrittäjistä oli käytettävissä:

- Starttiyritys jatkaa toimintaansa
- Starttiyritys on lopettanut toimintansa
- Starttiyrityksen toiminta ei alkanut ollenkaan myönteisestä starttirahan maksatuspäätöksestä huolimatta
- Muut. Ei vastausta, mutta starttiyrittäjä on todennäköisimmin työssä avoimilla markkinoilla

Ensimmäinen tieto on saatu suoritettujen postikyselyjen perusteella. Seuraavan kohdan tieto on saatu joko postikyselyn avulla tai työhallinnon tietokannasta niiden yrittäjien kohdalla, jotka eivät postikyselyyn vastanneet. Viimeinen ryhmä on määritelmällisesti hankala. On hyvin mahdollista, että tässä joukossa on starttiyrityksiä joiden toiminta vielä jatkuu. Mutta koska tästä ei ole varmuutta, on todennäköisintä, että kyseiset henkilöt ovat työssä avoimilla markkinoilla. Tämä perustelu siksi, että yrityksen toiminnan päätyttyä he eivät ole ilmoittautuneet työttömiksi työnhakijoiksi Keski-Suomen läänin työvoimapiirin työvoimatoimistoihin. Karkeasti voidaan arvioida, että kaksi kolmesta jatkaa toimintaansa ja yksi on lopettanut toimintansa kyseisessä ryhmässä. Kolmannessa ryhmässä starttiyritysten toiminta ei alkanut, esimerkiksi lisärahoituksen puuttuessa. Näistä neljästä ryhmästä tarkastelen lähemmin kahta ensimmäistä.

7.1. Toiminnassa olevien osuus ja lopettaminen

Vuosina 1992-1995 aloittaneista starttiyrittäjistä 31 prosenttia ilmoitti yrityksensä toimivan kun taas 41 % ilmoitti lopettaneensa toiminnan. Vajaalla kahdella prosentilla henkilöistä yritystoiminta ei alkanut ollenkaan (kuva 8).

Kuva 8. Vuosina 1992-1995 aloittaneiden starttiyritysten toiminnan jatkuminen / loppuminen vuonna 1997.

	Määrä	%
Yritys on toiminnassa	392	31
Yrityksen toiminta loppunut	517	41
Yrityksen toiminta ei alkanut	31	2
Muut	324	26
Yhteensä	1264	100

Toimintansa lopettaneiden yritysten keskimääräinen toiminta-aika oli noin 14 kuukautta. Runsaalla viidesosalla (22 %) yritystoiminta on loppunut viimeistään kuuden kuukauden kuluttua toiminnan alkamisesta, mikä on myös yleisin starttirahan maksatusaika. Yli puolet (57 %) ovat lopettaneet yrityksensä toiminnan vuoden sisällä sen perustamisesta. Yrityksen toiminta on loppunut viimeistään kahden vuoden toiminnan jälkeen noin 85 prosentilla yrittäjistä.

7.2. Toiminnassa olevien osuus aloittamisvuoden mukaan

Paremmen ja samalla tarkemman kuvan starttiyritysten toiminnan jatkumisesta saa tarkastelemalla niitä toiminnan aloittamisvuoden mukaan. Vuonna 1992 aloittaneista yrityksistä neljäsosa jatkaa edelleenkin toimintaansa. Toiminta on loppunut yli puolella (55 %) yrittäjistä. Huomattavaa on, että starttiyritysten perustamishen on voimakkaasti laajentunut vuosina 1993 ja 1994. Näiden vuosien aikana yrittäjien tilanne on muuttunut paremmaksi: yritystoiminnan lopettaneiden määrä laski 49%:sta 40 %:iin ottaen samalla huomioon, että yrityksiä oli kuitenkin perustettu lähes saman verran. Vuonna 1995 oli starttiyrityksiä toiminnassa 43 prosenttia perustetuista, noin kaksi vuotta maksatuksen päättymisen jälkeen.

Kuva 9. Yritystoiminnan jatkuminen aloittamisvuoden mukaan 1997 (%)

Aloitussvuosi	Toimii	Lopettanut	Ei alkanut	Muut	Yhteensä
1992	25	55	4	16	100 (N=153)
1993	28	49	3	20	100 (N=406)
1994	35	40	2	23	100 (N=405)
1995	43	35	3	19	100 (N=228)

Vuonna 1992 aloitettujen starttiyritysten joukossa **toimintansa lopettaneiden yritysten** keskimääräinen toiminta-aika oli noin 16 kuukautta. Yleisimmin toiminta on loppunut kuuden kuukauden toiminnan jälkeen, noin 24 prosenttia yrityksistä on lopettanut toimintansa viimeistään kuuden kuukauden jälkeen. Hieman alle puolella (48 %) yrittäjistä toiminta on loppunut viimeistään vuoden jälkeen. Vuonna 1993 aloittaneista starttiyrittäjistä toiminnan lopettaneiden osalta tilanne on samansuuntainen, paitsi hieman yli puolella (56 %) toiminta loppui viimeistään vuoden jälkeen. Vuoden 1994 lopettaneiden starttiyrittäjien kohdalla on huomionarvoista, että vajaa puolet (48 %) lopettaneista yrittäjistä ovat lopettaneet toimintansa viimeistään kymmenen kuukauden toiminnan jälkeen. Vastaavasti alle 20 prosenttia yrityksistä on joutunut lopettamaan toimintansa ensimmäisen kuuden kuukauden aikana. Toimintansa lopettaneiden yritysten keskimääräinen toiminta-aika on pienentynyt tutkimusjakson aikana, vuonna 1995 aloittaneista yrityksistä yritystoiminnan lopettaneet toimivat keskimäärin noin 11 kuukautta.

Tutkimuksen tuloksia voidaan verrata Ahon, Nätin ja Suikkasen tutkimukseen vuodelta 1996. Heidän tutkimuksen mukaan seuranta-aikana (1988-1992) tilanne työllistämisen jälkeen huononi selvästi, joten 1992 työllistämissijoituksen päättäneistä työssä saman vuoden lopussa oli vain viidennes ja työttömänä lähes kaksi kolmannesta. Toisaalta yrittäjärahan saaneista työssä olleiden osuus maksukauden päätyttyä saman vuoden lopussa oli olennaisesti suurempi ja työttömänä olleiden pienempi: vuoden 1992 lopussa työssä oli 64 prosenttia. Sijoitusten vaikuttavuus työ- ja työttömyyskuukausilla mitattuna vaihtelee sijoituslajin mukaan. Myönteisin vaikutus näytti tutkimuksen mukaan olevan starttirahalla, valtion työtehtävillä ja yrityksiin työllistämisellä. Vähäisemmät vaikutukset näytti olevan velvoitetöylyllistämällä (Aho et al, 1996, 128-134).

7.3. Toiminnan jatkuvuus ja taustatekijät

Starttiyrittäjien joillakin taustamuuttujilla näyttää olevan jonkin verran yhteyttä toiminnan jatkumiseen. Tarkasteluun on huomioitu vain ”varmat” tiedot, eli yrittäjiä, joista ei ole varmaa tietoa toiminnan jatkumisesta, ei ole otettu tähän mukaan. Yrityksen menestymistä voidaan lähestyä yrityksen tavoitteista ja niiden toteutumisesta käsin. Yhtiömuodolla ja yrityksen koolla ei kyseisessä tutkimuksessa havaittu olevan yhteyttä. Ilmeisesti pienten yritysten lopettamisiin onkin syynä yleisten yritystoiminnan edellytysten puuttuminen eikä yritysten yhtiömuoto tai yrityksen koko. Yrittäjien työkokemuksen pituudella ja monipuolisuudella näyttäisi olevan vaikutusta yritysten menestymiseen. Huonosti menestyneillä yrittäjillä oli keskimäärin viisi vuotta vähemmän työkokemusta kuin hyvin menestyneillä yrittäjillä. Yritykset, jotka oli perustettu koulutuksella ja työkokemuksella hankitun ammattitaidon varaan, näyttäisivät menestyneen hyvin. Yrityksen perustamistilanteen jälkeen oli rahoituksen ja työvoiman saatavuuteen liittyvät ongelmat nousseet markkinointivaikeuksien rinnalle (ks Littunen, 1989, 66-85).

Starttiyrittäjän sukupuolella ei ole vaikutusta yritystoiminnan jatkuvuuteen. Tutkimushetkellä miehistä yrittäjänä toimi 43 %, kun taas naisista 44%. Myöskään työttömyyden kestolla ennen yrityksen perustamista, starttirahan maksatusajalla ja starttiyrityksen sijainnilla työvoimatoimistoittain, ei näytä olevan tilastollista vaikutusta toiminnan jatkuvuuteen.

Ikäryhmien välillä esiintyy pienehköjä eroja toiminnan jatkuvuudessa. Erot löytyvät ikäluokkien ääripäissä. Nuoret (alle 24-vuotiaat) ja vanhat (yli 55-vuotiaat) ovat lopettaneet yritystoiminnan keskimääräistä useammin. Alle 24-vuotiaista yritystoimintaa jatkaa noin 32 %, ja yli 55-vuotiaista vain 9 %. Samalla on kuitenkin huomattava, että nämä ikäryhmät ovat pienimmät. Suurin yritystoimintaa jatkava ikäluokka on 45 - 54- vuotiaat, jossa yritystoiminta jatkuu yli puolessa (52 %) tapauksista.

Työkokemuksella näyttää olevan selvä yhteys toiminnan jatkumiseen. Vähäisen työkokemuksen omaavat yrittäjät ovat lopettaneet yritystoiminnan useammin,

esimerkiksi alle 12 kuukauden työkokemuksella yritys on lopetettu 65 prosentin todennäköisyydellä. 51 prosenttia yli kymmenen vuoden työkokemuksen starttiyrittäjistä jatkavat yritystoimintaansa. Tämä ryhmä on myös suurin työkokemuksen suhteen (vrt esim Littunen, 1989, 66-85).

Yrityksen toimialalla on myös yhteys toiminnan jatkumiseen. Keskimääräistä paremmin menestyneitä toimialoja ovat olleet metsätalous (64 %), kuljetus (83 %), kiinteistö- ym. palvelu, tekninen palvelu & palvelu liike-elämälle (53 %), sekä terveys- ja sosiaalipalvelu (62 %). Näistä kuitenkin metsätalous, kuljetus ja kiinteistö- ym. palvelu ovat suhteellisen pieniä toimialoja starttiyrittäjien joukossa. Suurista toimialoista kauppa ja teollisuus ovat menestyneet hieman keskimääräistä (43 % kaikista yrityksistä) heikommin, edellisellä toimialalla toiminta jatkuu 37 % ja jälkimmäisellä 34 % tapauksista.

Niistä yrittäjistä, jotka olisivat aloittaneet yritystoiminnan ilman starttirahaa, jatkoi toimintaansa 85 %. Myös niillä yrittäjillä, joilla starttiraha vaikutti jossain määrin yrityksen perustamiseen, toiminta jatkui keskimääräistä useammin. Niistä, jotka eivät olisi aloittaneet ilman starttirahaa, jatkoi puolestaan 62 %, kun keskiarvo tässä tapauksessa oli (johtuen postikyselyn kattavuudesta) 73 % yrityksistä jatkoi toimintaansa.

Yritystoiminnan aloittamista pitkään harkinneet näyttävät jatkavan hieman muita useammin, sillä vähintään vuoden harkinneista 87 % jatkoi toimintaa kun alle puoli vuotta harkinneista toimintaa jatkoi noin 69 %.

Yrittäjäksi ryhtymisen motiiveilla näyttää myös olevan vaikutusta yritystoiminnan jatkumiseen. Niistä, jotka mainitsivat ensisijaiseksi motiiviksi työttömyyden, jatkoi toimintaa 69 %. Tässä tarkastelussa keskimääräinen toiminnan jatkumisen aste oli 73 %. Vaikka edellä mainitun ryhmän arvo ei ole kuin 4 prosenttiyksikköä keskiarvoa pienempi, on huomattava että kyseinen ryhmä on kuitenkin kaikista suurin. Keskimääräistä enemmän (88%) toimintaa jatkavia oli niissä, jotka mainitsivat motiiveiksi itsenäisyyden ja vapauden.

Seuraavaan kuvaan on koottu eräitä toiminnan jatkumiseen vaikuttavia tekijöitä. Kolme ylintä tekijää ovat ns. taustamuuttujia. Näissä tapauksissa starttiyrittäjien toiminta jatkuu 43 % yrittäjistä, kun taas vastaavasti toiminta on loppunut 57 % yrittäjistä. Kolmen alimman muuttujan kohdalla yrittäjien toiminta on jatkunut 73 % tapauksista ja toiminta on loppunut 27 % tapauksista.

Kuva 10. Yhteenveto starttiyrittäjistä eri taustamuuttujien suhteen.

Keskimääräistä paremmin selviytyneet	%	Keskimääräistä huonommin selviytyneet	%
45 - 54 -vuotiaat	52	Alle 24- vuotiaat	32
Yli 10 vuoden työkokemus	51	Enintään 2 vuoden työkokemus	32
Starttirahan maksatuskauden pituus 9- 12 kk	50	Starttirahan maksatuskauden pituus alle 4 kk	46
Olisivat aloittaneet toiminnan ilman starttirahaa	85	Eivät olisi aloittaneet ilman starttirahaa	62
Harkinneeet yritystoiminnan aloittamista vähintään vuoden	87	Harkinneeet aloittamista enintään 6 kuukautta	69
Yrittäjäksi ryhtymisen syynä itsenäisyys, vapaus	88	Yrittäjäksi ryhtymisen ensisijaisena syynä työttömyys	69

Työllistämistarkoituksesta liikkeelle lähtevät ideat vaikuttavat joskus väkisinkin keksityiltä tilanteesta, jossa ansiosidonnainen päiväraha päättyy. Ehkä tästä syystä heikoimmat yritys ideat saattavat tulla starttirahan liitännäisinä. Erityisesti rakenteellisen työttömyyden uhreista ei monesti tule menestyviä yrittäjiä (Matikka, 1995, 68).

8. STARTTIYRITYSTEN TYÖLLISTÄVYYS

Yritysten työllistävyystiedot on laskettu postikyselyyn vastanneilta (555 kpl) yrittäjiltä. Tiedot koskevat sekä yrityksen perustamistilannetta että tilannetta tammikuussa 1997. Yrittäjän osa-aikaiseksi ilmoittama työpaikka on laskettu puolen työpaikan suuruiseksi.

8.1. Työllistävyys perustamishetkellä

Starttiyritys oli sen aloitushetkellä kuudessa tapauksessa kymmenestä yhden hengen yritys, eli yritys työllisti vain starttiyrittäjän itsensä. Noin joka neljännessä yrityksessä työskenteli yrittäjän lisäksi yksi muu henkilö (kuva 11). 8 % yrittäjistä pystyi työllistämään itsensä lisäksi kaksi henkilöä. Tutkituista yrittäjistä 39 prosenttia pystyi luomaan työpaikan myös itsensä lisäksi.

Kuva 11. Starttirahayritykset työntekijöiden lukumäärän mukaan yritysten aloittamishetkellä.

Työntekijöiden määrä	%
Vain yrittäjä itse	61
2 henkilöä	24
3 henkilöä	8
4 tai useampia	7

Työpaikkoja tutkituissa 533 yrityksessä oli starttiyrittäjän itsensä lisäksi kokoaikaisille työntekijöille 193, osa-aikaisille 115 ja perheenjäsenille 114. Kaiken kaikkiaan työpaikkoja oli siten yhteensä (533 + 193 + 115 / 2 + 114) = 898. Yritysten keskimääräiseksi työllistävyyskertoimeksi starttiyrityksen aloittamishetkellä saatiin (898 : 533 =) 1,68 työpaikkaa. Vertailuksi Sääsken kokonaan starttiyrittäjiä koskevassa tutkimuksessa, vuodelta 1993 saatu työllistävyyskerroin oli 1,38 (Sääski, 1994, s. 12).

8.2. Työllistävyys tutkimushetkellä

Tammikuussa 1997 toimiva starttiyritys on lähes joka toisessa tapauksessa yhden hengen yritys. Joka viides yritys työllisti yhden työntekijän lisää ja noin joka kymmenes kaksi työntekijää. Huomattavaa verrattuna yritysten perustamishetkeen on se, että 16 prosenttia yrityksistä pystyy työllistämään vähintään kolme työntekijää lisää (Kuva 12). Kaiken kaikkiaan siis 47 prosenttia yrittäjistä pystyi tarjoamaan työpaikan itsensä lisäksi.

Kuva 12. Starttirahayritykset työntekijöiden lukumäärän mukaan tutkimushetkellä 1997.

Työntekijöiden määrä	%
Vain yrittäjä itse	53
2 henkilöä	20
3 henkilöä	11
4 tai useampia	16

Työpaikkoja tutkimushetkellä toiminnassa olevissa 392 yrityksessä oli starttiyrittäjän itsensä lisäksi kokoaikaisille työntekijöille 280, osa-aikaisille 263 ja perheenjäsenille 92. Kaiken kaikkiaan työpaikkoja oli siten yhteensä (392 + 280 + 263 / 2 + 92) = 896. Yritysten keskimääräiseksi työllistävyyskertoimeksi starttiyritysten tutkimushetkellä saatiin (896 : 392) = 2,29 työpaikkaa. Toiminnassa olevissa starttiyrityksissä on siten sataa yritystä kohden yhteensä 229 työpaikkaa.

Tarkasteltaessa starttiyritysten henkilöstön määrän muutoksia tutkimushetken ja yritysten perustamishetken välillä huomataan, että vain seitsemän prosenttia toiminnassa olevista yrityksistä (390) on joutunut vähentämään henkilöstömääräänsä. Suurimmalla osalla (64 %) henkilöstön lukumäärä on pysynyt samana, ja vajaalla kolmasosalla yrityksistä henkilöstön määrä on lisääntynyt (kuva 13).

Kuva 13. Henkilöstön muutos aloitushetkestä nykyhetkeen.

Henkilöstön muutos	% yrityksistä
- 2 työpaikkaa	1
- 1 työpaikka	6
Ei muutosta	64
+ 1 työpaikka	13
+ 2 työpaikkaa	7
+ 3 tai useampi työpaikka	9

9. KUSTANNUSVUODOT KESKI-SUOMEN LÄÄNIN TYÖVOIMAPIIRISSÄ

9.1. Työmarkkinavuoto

Starttiyrittäjiltä tiedusteltiin, miten yrittäjät luonnehtivat yrittäjäksi ryhtymistään. Noin 54 % yrittäjistä valitsi vaihtoehdon ”Käytin tarjoutunutta tilaisuutta hyväksi”. Lähes joka kolmas (31 %) ”Ajautui olosuhteiden pakosta yrittäjäksi” ja loput 15 % valitsivat ”Olen aina halunnut yrittäjäksi”-vaihtoehdon. Vaihtoehdoista viimeinen voidaan katsoa kuuluvan mahdollisen vuodon piiriin. Kyseisessä tapauksessa starttirahallahan ei juurikaan ole vaikutusta yrittäjälle

Yrittäjiltä kysyttiin myös, olisivatko he aloittaneet yritystoiminnan, jos heille ei olisi myönnetty starttirahaa. Työmarkkinavuotoa siis mitataan yrittäjien jälkikäteisarvioilla siitä, mitä he olisivat tehneet, jos olisivat saaneet kielteisen päätöksen. Kaikista vastaajista (532) 27 % prosenttia ilmoitti, että he olisivat aloittaneet yritystoiminnan starttirahasta riippumatta. Noin neljä kymmenestä yrittäjästä olisi luopunut yritystoiminnan aloittamisesta, jos he olisivat saaneet kielteisen päätöksen (taulukko 11). Heille starttiraha vaikutti ratkaisevasti yrityksen perustamiseen. Loput 32% yrittäjistä valitsivat vaihtoehdon: ”Starttiraha vaikutti jossain määrin yrityksen perustamiseen”.

Vain toiminnan jatkumisella näyttää olevan merkitsevyyttä työmarkkinavuotoa tarkasteltaessa. Yhteensä 59 prosenttia yrittäjistä olisi saattanut aloittaa yrityksen ilman starttirahaa. Todellista työmarkkinavuotoa mitattaessa on kuitenkin mietittävä, kuinka suuri osa starttirahasta ei vuoda hukkaan. Tällaisissa tapauksissa raha menee yleiseksi yritystueksi. Tällöin raha olisi mennyt todelliseen tarpeeseen ja näin edistänyt yrityksen menestymistä. Yrittäjillä, jotka kuvailivat starttirahan merkitystä: ”Starttiraha vaikutti jossain määrin yrityksen perustamiseen”, tukea ei voida suoraan lukea vuodon piiriin.

Kuva 14. Starttirahan merkitys yritystoimintaa aloitettaessa.

	"Olisin aloittanut yritystoiminnan starttirahasta riippumatta"	"Starttiraha vaikutti jossain määrin yrityksen perustamiseen"	"Starttiraha vaikutti ratkaisevasti yrityksen perustamiseen"
Kaikki vastanneet keskimäärin	27	32	41
- Yritys toiminnassa	31	34	35
- Yritys lopettanut toimintansa	15	28	57
- Miehet	29	30	41
- Naiset	23	35	41
- Työttömänä alle 3 kuukautta	30	33	37
- Työttömänä yli 12 kuukautta	23	31	46

Jos yrittäjän mielestä perustamisvaiheessa starttiraha ei ole pienentänyt taloudellista riskiä, voidaan epäillä starttirahan vuotaneen hukkaan ilman mainittavaa työllisyysvaikutusta. Kolme yrittäjää kymmenestä katsoo, että yrityksen perustamiseen liittyvä taloudellinen riski on suhteellisen vähäinen. Lähes puolet (47 %) yrittäjistä kokevat riskin kohtalaisena. Työmarkkinavuotoa arvioitaessa on siis huomioitava starttirahan merkitys taloudellisen riskin vähentäjänä. Yrittäjät katsovat starttirahan vähentäneen taloudellista riskiä, sillä jo selvästi yli puolet (79 %) ilmoittivat riskin pienentyneen vähintään jonkin verran. Toiminnan jatkumiseen ei näillä kahdella tekijällä havaittu olevan merkittävää yhteyttä. Yritykset, jotka eivät kokeneet kumpaakaan asiaa erityisen ongelmalliseksi (vastasivat erittäin vähän / vähäinen), ovat selviytyneet keskimääräistä paremmin. Niiden yrittäjien, joiden mielestä kilpailu paikallisilla markkinoilla on kiristynyt uuden yrityksen markkinoille tulon myötä, taloudellinen riski on myös pienentynyt keskimääräistä useammin.

Kuva 15. Yrityksen perustamisvaiheen taloudellinen riski.

Yrityksen perustamiseen liittyvä taloudellinen riski	%	Vähensikö starttiraha taloudellista riskiä?	%
Erittäin suuri	7	Erittäin paljon	13
Suuri	16	Paljon	22
Kohtalainen	47	Jonkin verran	42
Vähäinen	22	Vähän	13
Erittäin vähäinen	8	Erittäin vähän	10
Yhteensä (N=532)	100	Yhteensä (N=529)	100

Keskimääräinen aikaistus oli noin 6 kuukautta. Niiden yrittäjien määrä, joihin starttirahalla ei ollut tutkimuksessa mitattavaa vaikutusta oli (140-19 =) 121 eli noin 23 % kaikista starttirahan saajista (jotka postikyselyllä tavoitettiin). Tämän perusteella vajaassa neljännessä tapauksista myönnetty starttiraha vuotaa hukkaan ilman mainittavaa työllisyysvaikutusta. Tarkempia tietoja kyseisistä yrittäjistä on esitetty liitetaulukossa 3.

Kuva 16. Yhteenveto vuodosta.

	Kyllä	Tod näk	Ei	Yht
Olisiko aloittanut ilman starttirahaa? (N)	140	173	218	532
%	27	32	41	100
Jos olisi, niin aikaistiko starttiraha aloitusta? (N)	19	-	121	140
%	14	-	86	100

Yrityksistä, jotka voidaan lukea vuodon piiriin (121 yhteensä), jatkoi toimintaansa 84 %, ja vastaavasti toiminnan lopettaneita oli 16 %. Kaupan toimialalla tällaisia yrityksiä oli eniten, noin 26 % työmarkkinavuodon piiriin kuuluvista yrityksistä. Rakentamisen toimialalla vastaavia yrityksiä oli 17 %, terveys- ja sosiaalipalvelujen 16 %, teollisuuden 12 %, sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnan alalla 11 %.

9.2. Syrjäytysvaikutus

Syrjäytyksen mittaaminen on vaikeaa. Kyselytutkimuksen keinoin ei pystytä ottamaan huomioon kaikkia syrjäytysvaikutuksen kanavia. Mutta tietojen perusteella

voidaan kuitenkin tehdä suuntaa antavia arvioita syrjäytyksestä, jos tunnetaan yritysten kilpailuasema toimialueella (Sääski, 1994, s. 16).

Suurin osa yrityksistä (66 %) toimi (nimenomaan aloittamishetkellä) paikallisilla markkinoilla. Niillä käsitetään tässä tutkimuksessa yrityksen sijaintikunta ja sitä välittömästi ympäröivät kunnat. Alueellisilla markkinoilla, joilla tarkoitetaan lääniä tai maakuntaa, toimi 18 % yrityksistä. Lopuilla 16 % yrityksistä olivat vienti- tai valtakunnalliset markkinat (kuva 16). Yritystoiminnan jatkumisella ei havaittu olevan merkittävyyttä yrityksen markkinoihin.

Kuva 17. Yritystoiminnan jakautuminen toiminta-alueen mukaan.

Toiminta-alue / markkinat	%
Paikalliset markkinat	66
Alueelliset markkinat	18
Valtakunnalliset markkinat	15
Vienti	1
Yhteensä (N=530)	100

Starttiyrittäjiä pyydettiin myös arvioimaan yritysideaansa luonnetta. Kyselylomakkeessa oli kolme valmiiksi annettua vaihtoehtoa. Kuudella yrittäjällä kymmenestä väite: Paikkakunnalla käytössä oleva idea, jolle silti on vielä olemassa markkinoita” kuvasi parhaiten heidän yritysideaansa. Vajaa kolmannes (29 %) vastaajista oli sitä mieltä, että heidän yritysideaansa kuvaa parhaiten toteamus: ” Tunnettu idea, jota paikkakunnalla ei vielä oltu toteutettu” ja loput 11 % valitsi vaihtoehdon: ”Uusi idea, jota muut eivät ole keksineet”. Yrittäjät, jotka valitsivat ensimmäisen vaihtoehdon, syrjäyttävät todennäköisesti jo markkinoilla toimivien yritysten tuotteiden tai palvelusten kysyntää.

Yrittäjiltä kysyttiin myös, millä tavoin yrityksen perustaminen vaikutti eri markkinoiden kilpailutilanteeseen. Suurimman osan mielestä (54 %) kilpailu paikallisilla markkinoilla kiristyi vähintään jonkin verran. Paikallisilla markkinoilla toimivien yrittäjien mielestä kilpailutilanteen muutos oli samansuuntainen.

Kuva 18. Kilpailutilanteen muutos paikallisilla markkinoilla

Kilpailu kiristyi markkinoilla	%
Erittäin paljon	2
Paljon	9
Jonkin verran	43
Ei lainkaan	46
Yhteensä (N=491)	100

Alueellisilla markkinoilla kilpailutilanteen kiristyminen koettiin hieman eri tavalla. Vaikka kaikkien yrittäjien mielestä kilpailu alueellisilla markkinoilla oleellisesti kiristynyt, kuitenkin itse kyseisillä markkinoilla toimivien mielestä yli puolessa tapauksista (54 %) kilpailutilanne kiristyi vähintään jonkin verran.

Kuva 19. Kilpailutilanteen muutos alueellisilla markkinoilla.

Kilpailu kiristyi markkinoilla	%
Erittäin paljon	2
Paljon	3
Jonkin verran	26
Ei lainkaan	71
Yhteensä (N=440)	100

Suurimmalla osalla yrittäjistä (83 %) ei starttirahalla ollut vaikutusta tuotteiden tai palvelusten hintoihin. Vain 2 % yrittäjistä saattoi juuri starttirahan ansiosta pitää hinnat selvästi matalampina kuin muutoin olisi mahdollista. Yrittäjät, joilla tuki ei ole vaikuttanut hintatasoon, ovat menestyneet hieman keskimääräistä paremmin.

Edellä esitetty ajattelutapa antaa suuntaa syrjäytysvaikutuksesta. Siis 60 % postikyselyyn vastanneista yrittäjistä (316 yhteensä) luonnehti ideaansa jo paikkakunnalla käytössä olevaksi. Kaksi kolmesta yrittäjästä (352 yhteensä) toimii paikallisilla markkinoilla. Edelleen nämä kaksi asiaa yhdistettynä: yrittäjiä, jotka toimivat paikallisilla markkinoilla ja luonnehtivat yritysideaansa jo paikkakunnalla käytössä olevaksi, oli 41 % postikyselyyn vastanneista (yhteensä 217 yrittäjää). Tarkempia tietoja kyseisistä yrittäjistä on esitetty liitetaulukossa 3.

Tässä kappaleessa esitetyn kehikon mukaan noin 50 - 60 % yrityksistä aiheuttaa syrjäytystä. Tulos on samansuuntainen koko maata koskevan tutkimuksen kanssa, jonka mukaan noin 60 % yrityksistä aiheuttaa syrjäytystä (Sääski, 1994, s. 16).

10. YRITYSTOIMINNAN ALOITTAMINEN

10.1. Harkinta-aika

Yrittäjiltä tiedusteltiin, kauanko he olivat harkinneet päätöstään ryhtyä yrittäjäksi. Vaikka keskimääräinen harkinta-aika oli noin 7 kuukautta, lähes puolet yrittäjistä (48 %) ilmoitti tehneensä päätöksen yrittäjäksi ryhtymisestä alle 3 kuukauden harkinnan jälkeen. Yleisimmäksi harkinta-ajaksi ilmoitettiin 6 kuukautta. Vain 8 % starttiyrittäjistä harkitsi vähintään yhden vuoden (kuva 19).

Kuva 19. Harkinta-aika ennen päätöstä ryhtyä yrittäjäksi (%).

Harkinta-aika	%
Alle 3 kuukautta	48
4 - 6 kuukautta	29
7 - 12 kuukautta	15
Yli 13 kuukautta	8
Yhteensä (N=516)	100

10.2. Syyt yritystoiminnan aloittamiseen

Yrittäjiltä pyydettiin nimeämään myös tärkein syy yrittäjäksi ryhtymiseen. Yli puolet (54 %) ilmoitti työttömyyden tärkeimmäksi starttiyrittäjäksi ryhtymisen syyksi, ja noin joka neljäs (23 %) ilmoitti yrittämisen halun tärkeimmäksi syyksi (kuva 20). Tulokset ovat samansuuntaiset Sääsken tutkimuksen kanssa, joskin Keski-Suomessa yrittämisen halulla näyttäsi olevan hieman suurempi osuus koko maahan verrattuna (Sääski, 1994, ss. 17-18).

Kuva 20. Tärkeimmät yrittäjäksi ryhtymisen syyt.

Syyt	Keski-Suomi 1997 (%)	Koko maa 1993 (%)
Työttömyys	54	55
Yrittämisen halu	23	14
Osaaminen, ammattitaito	14	11
Itsenäisyys, vapaus	6	5
Muut syyt	4	15
Yhteensä	100	100

Lähes kaikki työvoimapolitiittiseen yrittäjäkoulutukseen osallistuvat ovat joko työttömiä tai työttömyysuhan alaisia. Viime vuosina yrittäjyyden motiivien taustalta on alkanut löytyä myös pakon elementti. Muiden vaihtoehtojen puuttuessa yrittäjyys voi tarjota mahdollisuuden toimeentuloon ja sosiaalisesti hyväksyttävään asemaan. Yrittäjyyden tarjoamat toimeentulon mahdollisuudet koetaan työttömyyttä paremmiksi. Monesti juuri vakituisen työpaikan suoma turvallisuus on estänyt uskallusta perustaa oma yritys. Kun tämä turva työttömyyden myötä katoaa, saattaa yrityksen perustamiskynnys olennaisesti madaltua (Saarinen, 1995, 9-10).

Tämän lisäksi tiedusteltiin, miten yrittäjät luonnehtivat yrittäjäksi ryhtymistään. Noin 54 % yrittäjistä valitsi vaihtoehdon ”Käytin tarjoutunutta tilaisuutta hyväksi”. Lähes joka kolmas (31 %) ”Ajautui olosuhteiden pakosta yrittäjäksi” ja loput 15 % valitsivat ”Olen aina halunnut yrittäjäksi”-vaihtoehdon.

10.3. Yritysidean alkuperä ja luonne

Yritysidean alkuperällä näyttää olevan yhteys jo ennen yritystä kertyneeseen työkokemukseen, ja sen kautta tulleeseen osaamiseen ja ammattitaitoon. Vastanneista (530 yrittäjää) yli puolet (56 %) ilmoitti osaamisen olevan tärkein tekijä yritysidean valinnassa. Joka neljännellä yrittäjällä yritysidean perustana oli kysyntä tai markkinarako, eli kyseisen toiminnan vähyys tai puuttuminen paikkakunnalta vaikuttivat valintaan. Joillakin yrittäjillä (9 %) yritysidea oli kehittynyt hiljalleen, ja harvoilla yrittäjillä (8 %) oli yritysidean perustana oma tuote- tai palveluidea. Nämäkin tulokset ovat hyvin samanlaisia Sääksen tutkimuksen kanssa (kuva 21).

Kuva 21. Yritysidean syntymiseen tai valintaan vaikuttaneet tekijät.

Alkuperä	Keski-Suomi 1997 (%)	Koko maa 1993 (%)
Osaaminen	56	61
Kysyntä / markkinarako	25	14
Kehittynyt hiljalleen	9	8
Oma tuote- tai palveluidea	8	3
Muut syyt	2	14
Yhteensä	100	100

10.4. Yritystoiminnan aloittamiseen liittyvät tekijät

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin yrittäjiltä myös erilaisia yritystoiminnan aloittamiseen liittyviä asioita. Kysymyksenä oli: ”Kuinka vaikeina omalla kohdallanne koette seuraavat yritystoimintaan ja sen aloittamiseen liittyvät tekijät?”. Yritykset arvioivat kymmenen eri tekijän merkitsevyyttä likerttiasteikkoa käyttäen (1 = ei lainkaan vaikeaa;...;5 = erittäin vaikeaa).

Yleisesti nämä kaikki tekijät (taulukko 20) todettiin suhteellisen vaivattomiksi, koska keskiarvo on kolmea pienempi ja seitsemällä tekijällä kymmenestä moodi on yksi (2 tekijää) tai kaksi (5 tekijää). Helpoimmaksi todettiin oman työkokemuksen riittävyys. Tämä tulos on jo aiemmin tullut esille. Myöskään oman tuotannollisen osaamisen riittävyys sekä johtamistaidon riittävyys eivät tuota yrittäjille suurempia ongelmia.

Kuva 22. Yritystoiminnan aloittamiseen liittyviä tekijöitä.

Tekijä	KA	MOODI	KH
Vakuuksien riittävyys ja luotonsaantimahdollisuudet	2,65	1	1,38
Johtamistaidon riittävyys	2,17	2	0,95
Asiakkaiden tarpeiden tunteminen	2,33	2	0,98
Markkinoinnin järjestäminen	2,79	2	1,16
Oman tuotannollisen osaamisen riittävyys	2,15	2	0,94
Oman työkokemuksen riittävyys	1,89	1	0,91
Yhteistyökumppaneiden löytäminen	2,66	3	1,24
Perustamiseen liittyvä paperityö	2,75	2	1,23
Pienen yrityksen toimintaan liittyvä paperityö	2,74	3	1,19
Taloudellisen riskin sietäminen	2,93	3	1,12

Vaikeiksi asioiksi ilmoitettiin taloudellisen riskin sietäminen ja markkinoinnin järjestäminen. On selvää, että vaikeassa taloudellisessa tilanteessa myös markkinoinnin osa hankaloituu. Näyttää myös siltä, että starttiyrittäjät eivät suuremmin pidä yritystoimintaan liittyvästä paperityöstä, vaikka eivät sitä erityisen hankalana pidäkään (kuva 22).

Eräillä tekijöillä näyttää olevan jonkin verran yhteyttä toiminnan jatkumiseen. Tietysti voidaan sanoa, että jos kaikki kuvan 22 asiat tuntuvat erittäin vaikeilta, on jatkumisen todennäköisyys suhteellisen pieni. Seuraavaan kuvaan on koottu ne tekijät, joilla on merkitsevyyttä toiminnan jatkumiseen. Kyseiset yrittäjät ovat sellaisia toimintaansa jatkavia yrityksiä, jotka ovat vastanneet joko ”ei lainkaan vaikeaa” tai ”erittäin vaikeaa”. Kaikkien postikyselyyn vastanneiden (533) starttiyrittäjien toiminnassa olevien osuus on: 73 % jatkaa ja 27 % lopettanut. On siis muistettava, että tämä keskiarvo poikkeaa koko tutkimuksen toiminnan jatkumisen arvoista. Näiden joukossa (909 starttiyrittäjää) vastaavat ovat: 43 % jatkaa toimintaansa ja 57 % on lopettanut toimintansa, kun huomioidaan vain joko toimintaa jatkavat tai toiminnan lopettaneet yritykset.

Kuva 23. Yhteenveto eräistä yritystoiminnan aloittamiseen liittyvistä tekijöistä toiminnan jatkumisen suhteen.

Tekijä	Keskimääräistä paremmin selviytyneet (ei lainkaan vaikeaa) %	Keskimääräistä huonommin selviytyneet (erittäin vaikeaa) %
Vakuuksien riittävyys ja luotonsaantimahdollisuudet	78	65
Markkinoinnin järjestäminen	80	62
Yhteistyökumppaneiden löytäminen	82	55
Perustamiseen liittyvä paperityö	80	59
Taloudellisen riskin sietäminen	80	54

11. STARTTIYRITYSTEN TILANNE 1997

Tutkimuksen tämän luvun tiedot perustuvat postikyselyhetken tietoihin. Kyselyyn vastanneista 73 % yrittäjää (yhteensä 392) jatkoi toimintaansa.

11.1. Yritystoiminnan kannattavuus

Yrittäjistä 16 % arvioi kannattavuuden huonoksi. Aloitusvuoden mukaan tarkasteltuna ei yritysten kannattavuudessa havaittu olennaisia eroja. Vuoden 1997 Keski-Suomea koskevat tulokset ovat hieman positiivisempia vuoden 1993 koko maan tutkimukseen sikäli, että vuonna 1997 kymmenen prosenttiyksikköä suurempi osa yrittäjistä arvioi oman kannattavuutensa hyväksi (kuva 24). Tulos heijastelee selvästi maan taloudellista kehitystä.

Kuva 24. Toimintaa jatkavien starttiyrittäjien arviot yrityksensä kannattavuudesta keväällä 1997.

	Keski-Suomi 1997	Koko maa 1993
Hyvä	22	12
Kohtalainen	62	68
Huono	16	20
Yhteensä	100	100

Yrittäjän sukupuolella ei havaittu olevan vaikutusta kannattavuuteen. Nuoret starttiyrittäjät (alle 34-vuotiaat) arvioivat toimintansa hieman vanhoihin yrittäjiin verrattuna kannattavammaksi. Työttömyyden kestolla ennen yrityksen aloittamista ei havaittu olevan merkitsevää vaikutusta kannattavuuteen, mutta yrittäjän työkokemuksella sen sijaan havaittiin olevan vaikutusta. Vaikkakin alle kahden vuoden työkokemuksen omaavia yrittäjiä oli suhteellisen vähän, he arvioivat toimintansa keskimääräistä kannattavammaksi. Toimialoittain tarkasteltuna ei merkittäviä eroja kannattavuudessa syntynyt. Terveys- ja sosiaalipalvelun toimialan yrittäjät ovat arvioineet kannattavuutensa muita toimialoja hieman paremmaksi (43 %). Rakentamisen toimialalla arvioitiin kannattavuus keskimääräistä huonommaksi (20 %), kun taas majoitus- ja ravitsemustoiminnan toimialalla vain harva yrittäjä (4 %) arvioi toimintansa huonoksi.

Yrittäjät, jotka valitsivat starttiyrittäjäksi ryhtymisen syyksi joko ”osaaminen, ammattitaito” tai ”itsenäisyys, vapaus”, ovat ilmoittaneet selvästi muita useammin toimintansa kannattavan hyvin. Yritysidean valinnalla ei ollut tilastollista merkitsevyyttä toiminnan kannattavuuteen, vaikka kannattavuuden ja markkinaraon perusteella yritysideoita valinneet ovat ilmoittaneet kannattavuuden keskimääräistä useammin hyväksi. Yrittäjät, jotka olisivat aloittaneet yritystoiminnan ilman starttirahaakin, ilmoittivat toimintansa kannattavuuden olevan hyvän keskimääräistä useammin. Yrityksen toiminta-alueella ei näyttäisi olevan merkitystä yrityksen kannattavuuteen. Yhden henkilön yritykset (pelkkä starttiyrittäjä) arvioivat toimintansa keskimääräistä useammin huonoksi, kun taas useamman henkilön yritykset ilmoittivat toimintansa hyväksi.

11.2. Kilpailutilanne eri markkinoilla

Lähes joka kolmas yrittäjä arvioi oman alansa kilpailutilanteen kovaksi. Paikallisilla markkinoilla melkein joka toinen yrittäjästä edellisen lisäksi arvioi kilpailun olevan kohtalaista. Lähes joka viidennen yrittäjän mielestä kilpailu on omalla toimialallaan vähäistä.

Kuva 25. Toimintaa jatkavien kilpailutilanne eri markkinoilla.

Kilpailu	Paikalliset markkinat	Alueelliset markkinat	Valtakunnalliset markkinat
Kova	32	31	39
Kohtalainen	45	41	32
Vähäinen	17	20	17
Ei lainkaan kilpailua	6	8	12
Yhteensä	100	100	100

11.3. Yritysten lähiajan näkymät

Kyselyn perusteella toimintaa jatkavien yritysten lähiajan näkymät näyttävät seuraavilta: Starttiyrittäjistä 28 % aikoo laajentaa ja 67 % jatkaa toimintaansa

entisessä laajuudessaan. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia vuoden 1993 tulosten kanssa. Arviot eivät vaihdelleet merkittävästi eri aloitusvuosien kesken.

Miesyrittäjät ilmoittivat laajentavansa yritystoimintaa naisia keskimääräistä enemmän, noin joka kolmas (34 %) yritystoimintaa jatkava mies ilmoitti laajentavansa toimintaa lähimmän vuoden aikana. Myös nuoremmat yrittäjät aikoivat laajentaa yritystoimintaa vanhoja enemmän. Useimmilla toimialoilla yritystoiminta jatkui keskimäärin samassa laajuudessa. Toimialalla ”tekniset palvelut ja palvelut liike-elämälle” toimintaa laajentavia oli keskimääräistä useampi yrittäjä. Teollisuuden ja rakentamisen toimialoilla yritystoimintaa laajentavia oli hieman vähemmän.

Kuva 26. Toimintaa jatkavien yrittäjien arviot yrityksensä toiminnasta lähimmän vuoden aikana.

Yrityksen toiminta	Keski-Suomi 1997	Koko maa 1993
- Laajenee	28	22
- Jatkuu nykyisessä laajuudessaan	67	71
- Supistuu	4	5
- Loppuu	1	2
Yhteensä	100	100

Yrittäjät, jotka ilmoittivat toimintansa kannattavuuden olevan huonon, ilmoittivat myös yritystoiminnan supistuvan. Kun toiminnan kannattavuus on hyvä, luonnollisesti arviot tulevaisuudesta ovat myös positiivisempia. Niiden yrittäjien, joiden yritysidea kuvasi parhaiten väittämä: ”Tunnettu idea, jota paikkakunnalla ei vielä oltu toteutettu”, tulevaisuudensuunnitelmiin kuului toiminnan laajentaminen. Myös uuden yritysideoita keksineet aikoivat laajentaa hieman keskimääräistä useammin yritystoimintaansa.

Yrittäjiä, jotka ilmoittivat laajentavansa toimintaa, pyydettiin myös arvioimaan laajentumistapaa. Joka kolmas yrittäjä ilmoitti lisäävänsä palvelujen tai tuotteiden määrää. Positiivista oli myös se, että lähes joka viides yritys (18 %) ilmoitti ottavansa yritykseen lisää työntekijöitä (kuva 27).

Kuva 27. Starttiyrittäjien suunnitelmat toiminnan laajentumisesta.

Toiminnan laajeneminen	%
Liikevaihto kasvaa	21
Uusia palveluja	33
Lisää työntekijöitä	18
Uusia investointeja	11
Toiminta-alue laajenee	14
Muut syyt	3
Yhteensä (N=106)	100

11.4. Yrittäjän tilanne yritystoiminnan lopettamisen jälkeen

Yrityksensä lopettaneista puolet oli jäänyt työttömiksi. Vuoden 1993 koko maan tutkimuksessa vastaava luku oli 57 % (Sääski, 1994, s. 22). Kun lasketaan yhteen avoimilla markkinoilla työssä olevat, työllisyysmäärärahoin työllistetyt ja uuden yrityksen perustaneet, saadaan työllisten osuudeksi starttirahayrityksensä lopettaneiden vastaajien joukossa 40 %.

Kuva 28. Starttiyrittäjän tilanne yrityksen lopettamisen jälkeen.

Yrittäjän tilanne lopettamisen jälkeen	%
Työtön työhakija	50
Työssä avoimilla markkinoilla	35
Opiskelemassa, koulutuksessa	5
Perustanut uuden yrityksen	2
Sairas- / äitiyslomalla	2
Työllistetty työllisyysmäärärahoin	3
Eläkkeellä	1
Muu	2
Yhteensä (N= 481)	100

11.5. Yhteenveto toimintaa jatkavista yrittäjistä

Toimintaa jatkavista yrittäjistä (392 yhteensä) oli 60,5 % miehiä, kun vastaavasti 39,5 % yrittäjistä oli naisia. Miesten ja naisten osuudet ovat samanlaisia verrattuna

kaikkiin vuosien 1992 ja 1995 välisenä aikana aloittaneisiin yrittäjiin. Yrittäjien keski-ikä on 37 vuotta. Nuoria yrittäjiä on hieman vähemmän kuin vanhoja yrittäjiä.

Toiminnassa olevista yrityksistä kolmasosa toimii kaupan toimialalla. Muita suuria toimialoja toiminnan jatkumisen suhteen olivat rakentaminen (15 %), tekninen palvelu & palvelut liike-elämälle (15 %), sekä teollisuus (9 %). Kaikkiin myönteisen starttipäätöksen saaneisiin verrattuna osuuttaan kasvattaneita toimialoja ovat rakentaminen, tekninen palvelu & palvelut liike-elämälle, sekä terveys- ja sosiaalipalvelu. Vastaavasti osuuttaan menettäneitä toimialoja ovat kauppa ja teollisuus.

Työttömyyden kesto ennen yrityksen perustamista näyttäisi toimintaa jatkavilla yrittäjillä olevan samantyylinen koko tutkimusaineiston kanssa. Myöskään maksuajan suhteen ei eroja löytynyt. Sen sijaan toimintaa jatkavissa yrittäjissä on suhteellisen paljon (54 %) yli kymmenen vuoden työkokemuksen omaavia.

12. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää, miten vuosina 1992 - 1995 aloitetut starttirahayritykset ovat menestyneet ja millainen starttiraha on ollut työllistämistoimenpiteenä. Tutkimuksen perusjoukkona oli vuosina 1992 -1995 myönteisen starttirahapäätöksen saaneet henkilöt, joita oli 2528. Otokseksi tästä saatiin puolet, eli 1264. Starttiyrittäjien perustiedot saatiin työvoimatoimistoilta, joita täydennettiin vuoden 1996 lopussa suoritetulla postikyselyllä. Lopulliseksi vastausprosentiksi saatiin 42.

Tutkituista starttiyrityksistä Keski-Suomen läänin työvoimapiirissä 33 % jatkoi toimintaansa, kun vastaavasti 44 % oli lopettanut toiminnan. Huomattavan suuri oli kadon osuus otoksessa (20 %). Jos otetaan huomioon pelkästään postikysely, niin tilanne näyttää selvästi valoisammalta; tällöin toimintaa jatkaa 73 % yrittäjistä ja toiminnan on lopettanut vastaavasti 27 % yrittäjistä. Lopullisessa arviossa juuri kadon vaikutus tulee olennaiseksi. Toiminnan lopettaneiden yritysten

keskimääräinen toiminta-aika oli 14 kuukautta, noin neljäsosa lopettaneista yrityksistä toimi enintään kuusi kuukautta, mikä oli starttirahan yleisin maksatusaika.

Paras todennäköisyys menestyä on sellaisilla yrittäjillä, joiden ensisijainen yrittäjäksi ryhtymisen motiivi ei ole työttömyys ja joille starttiraha ei ole välttämätön edellytys yritystoiminnan aloittamiselle. He ovat myös harkinneet yritystoiminnan aloittamista keskimääräistä pitempään, olleet lyhyen aikaa työttömänä ja heillä on takanaan pitkä työkokemus. Vanhemmilla yrittäjillä on hieman parempi ennuste menestyä nuoria useammin, juuri työkokemuksen ansiosta.

Starttiyritys oli aloitushetkellä kuudessa tapauksessa kymmenestä yhden hengen yritys. Yritysten työllistävyys on parantunut aloitushetkestä tutkimushetkeen siten, että tammikuussa 1997 starttiyritys oli enää noin joka toisessa tapauksessa yhden hengen yritys. Tutkimushetkellä toiminnassa olevissa starttiyrityksissä oli sataa yritystä kohden yhteensä 263 työpaikkaa. Vain 7 % prosenttia yrityksistä joutui vähentämään henkilöstömääräänsä, kun vastaavasti vajaa kolmasosa lisäsi työntekijöidensä määrää.

Saatujen tulosten mukaan noin neljäsosa vastaajista ilmoitti, että he olisivat aloittaneet yritystoiminnan starttirahasta riippumatta. Tämän perusteella siis neljännessä tapauksista myönnetty starttiraha vuotaa hukkaan ilman mainittavaa työllisyysvaikutusta. Vuoto ei kuitenkaan ole ominainen vain starttirahalle, vaan se liittyy yleensä kaikkiin yrityksille maksettaviin tukiin.

Suurin osa yrityksistä (66 %) toimi (nimenomaan aloittamishetkellä) paikallisilla markkinoilla. Tämän lisäksi kuusi yrittäjää kymmenestä luonnehti yritysideaansa jo paikkakunnalla käytössä olevaksi. Tämän mallin mukaan noin 50 - 60 % yrityksistä syrjäyttävät muiden saman alan yritysten tuotantoa ja työllisyyttä eli ne vain jakavat olemassa olevaa työtä useamman yrittäjän kesken.

Naisten osuus yrittäjistä on hieman kasvanut tutkimusjakson aikana. Lyhyemmät tuen maksatusajat ovat tulleet yleisemmiksi, tosin 6 kuukautta on edelleen yleisin maksatusaika. Kaupan toimiala on ollut koko ajan selvästi suurin, ja kasvavia

toimialoja olivat olleet sekä majoitus- ja ravitsemistoiminta että terveys- ja sosiaalipalvelu. Vastaavasti teollisuuden osuus on hieman laskenut vuosien 1992 - 1995 välisenä aikana.

Suurin osa yrittäjistä arvioi oman kannattavuutensa kohtalaiseksi. 22 % yrittäjistä kuitenkin arvioi oman kannattavuutensa hyväksi. Yrittäjistä 28 % aikoi laajentaa toimintaansa ja 67 % aikoi jatkaa toimintaansa entisessä laajuudessaan. Positiivista oli, että toimintaa laajentavista yrityksistä 18 % ilmoitti ottavansa yritykseensä lisää työntekijöitä.

Yrityksensä lopettaneista puolet oli jäänyt työttömiksi. Kun lasketaan yhteen avoimilla markkinoilla työssä olevat, työllisyysmäärärahoihin työllistetyt ja uuden yrityksen perustaneet, saadaan työllisten osuudeksi starttirahayrityksensä lopettaneiden vastaajien joukossa 40 %. Tämä osoittaa sen, että starttiraha on toiminut heille ”ponnahduslautana” takaisin työmarkkinoille.

Rakenteellisesti vaihtelevassa Keski-Suomen maakunnassa on eroavaisuuksia työmarkkinoilla. Tämä painottaa paikallisen tietämyksen ja ammattitaidon merkitystä työvoimahallinnon viranomaisilta niin aktiivisen työvoimapolitiikan harjoittamisessa yleisellä tasolla kuin yksittäisiä starttirahapäätöksiä arvioidessa. Eräs oivallinen jatkotutkimuksen aihe voisi olla, millainen on paikallistoimistojen palvelun laatutaso suhteessa niiden tuottavuuteen.

Aktiivisen työvoimapolitiikan strategia edellyttää jatkuvaa arviointia ja parantamista. Lisäksi aktiivisen työvoimapolitiikan toimintaympäristön muuttuessa on myös työvoimapolitiikan keinojen muututtava, jotta strategia olisi toimiva. Voidaan todeta, että Keski-Suomen työvoimapiirissä starttiraha itse tukimuotona ja yrittäjät, jotka ovat saaneet starttirahaa, ovat molemmat menestyneet kohtuullisen hyvin. Starttiraha on ollut käyttökelpoinen työvoimapolitiittinen instrumentti; vaikka jokainen yrittäjä ei olekaan pystynyt jatkamaan yritystoimintaansa, on se edesauttanut heidän omaa aktiivista toimintaansa työmarkkinoilla.

LÄHTEET

Aho Seppo, Iloa Heli, Kaihua Veli-Matti Lapin starttirahayritysten kehitys ja kokemukset.

Seurantatutkimus syksyllä 1992. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, 1993.

Aho Simo, Nätti Jouko, Suikkanen Asko Työvoimakoulutuksen ja tukityöllistämisen vaikuttavuus 1988-1992. Työpoliittinen tutkimus nro 144. Työministeriö Helsinki, 1996.

Hietala Kari Työttömyyden kustannukset. Työpoliittinen tutkimus nro 24. Helsinki Työministeriö 1992.

Hietala Kari Effectiveness, dead weight effects and other concepts of evaluation. European Social Fund, Objective 4 programme. Ministry of Labour, Oy Edita Ab, Helsinki, 1997.

Iloa Heli, Aho Seppo Lapin pienyritystoimintakokeilujen seurantatutkimus. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, 1988.

Katajamäki Hannu Sekalaista: kirjoituksia työttömyydestä, työvoimapolitiikasta ja alueellisesta tulojaosta. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, sarja C:2, Seinäjoki 1989.

Keski-Suomen liitto Tilastotietoja Keski-Suomesta. Julkaisu B63, Jyväskylä, 1996.

Kettunen Juha Työvoimapolitiikan aktivointi Pohjoismaissa. Työpoliittinen tutkimus nro 152, Työministeriö Helsinki, 1996.

Kiander Jaakko Työttömyysturvan rahoitus ja työllisyys. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia nro 8, Kansaneläkelaitos Helsinki, 1996.

Koistinen Pertti, Poikkeus Leena, Sihto Matti, Suikkanen Asko Finnish Labour Market Policy in Trial - Evaluation on the 1980's. Tampereen yliopisto Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Työelämän tutkimuskeskus Työraportteja 27/1992.

Koistinen Pertti Kilpailevia ratkaisuja työttömyyteen. Suomen ja Ruotsin työmarkkinoiden ja työvoimapolitiikan vertailua lamavuosina 1990-94. Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos Tutkimuksia, Sarja B, nro 17, Tampere 1994.

Koistinen Pertti Työpolitiikan perusteet. WSOY, 1999.

Layard Richard, Nickell Stephen, Jackman Richard The Unemployment Crisis. Oxford University Press. Great Britain, 1994.

Littunen Hannu Aloittavien teollisuusyritysten menestystekijät. Keski-Suomen taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisuja nro 98, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1989.

Matikka Ari Yrittäjyys ja alkavien yritysten liikeideoiden taso Suomessa. Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos, Sarja B 117, Helsinki 1995.

Niittykangas Hannu, Storhammar Esa, Tervo Hannu Yrittäjyys ja toimintaympäristön piirteet Keski-Suomen seutukunnissa. Keski-Suomen liitto, 1994.

Pehkonen Jaakko Displacement Effects of Active Labour Market Policy: the Youth Labour Market in Finland. Jyväskylän Yliopisto Working Paper No 158/1996.

Pynnönen Mika Starttiyrittäjätutkimus Mikkelin seudulta. Starttiyrittäjien nykytilanne ja jatkokoulutustarpeet. Mikkelin läänin työvoimapiirin julkaisuja 2/1996.

Räisänen Heikki Mitä työvoimakoulutuksella saa ja mihin hintaan? Työpoliittinen aikakauskirja 1/1996.

Räisänen Heikki Työttömyys faktana ja vastustajana. Työllisyyden ja työttömyyden kysymyksiä EU:ssa ja Suomessa. Kansallinen Sivistysliitto ry - Tutkimuksia nro 6, Helsinki 1996.

Räisänen Heikki Työvoimakoulutuksen talous ja vaikuttavuus, Työvoimakoulutuksen makrotasoisien vaikuttavuustutkimuksen loppuraportti. Työpoliittinen tutkimus nro 135. Työministeriö Helsinki, 1996.

Saarinen Auli Yrittäjäkoulutus - työttömän ponnahduslauta yrittäjäksi? Hämeen Työvoimapiirin julkaisu 1/95, Tampere 1995.

Sievers Marjo Itä-Uudenmaan starttiyrittäjät vuosina 1992 -1994. Uudenmaan työvoimapiiri, 1995.

Sillanpää Pekka Aloittavat pienyritykset Pohjois-Karjalassa. Joensuun yliopisto, täydennyskoulutuskeskus, 1989.

Suomen työllisyysohjelma 1996 - 1999 Työttömyyden puolittaminen. Työministeriö Helsinki 1995.

Sääski Niilo Starttirahayritysten selviytyminen. 1988 - 1992 aloittaneet yritykset. Työpoliittinen tutkimus Nro 71. Työministeriö, 1994.

Tervo Hannu A Mirco-Level Approach to the Analysis of the Displacement Effects of Regional Incentive Policy: The Case of Finland. Regional Studies, 1989.

Wärn Riitta Työttömyysajan toimeentulo ja työvoimapalvelut vuonna 1996. Työsuhteasiain julkaisusarja 16. LTK-erityispalvelut, Helsinki 1996.

LIITE 1.

KESKI-SUOMEN LÄÄNIN TYÖVOIMAPIIRI / TYÖVOIMATOIMISTOT JA KUNNAT

JYVÄSKYLÄN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT:
- Jyväskylä (Säynätsalo kuului Muuramen työvoimatoimistoon vuoden 1993 alkuun asti. Yhdentyi Jyväskylään vuoden 1993 alussa)
 - Jyväskylän mlk
 - Korpilahti (kuului Muuramen työvoimatoimistoon vuoden 1994 alkuun asti)
 - Muurame (kuului Muuramen työvoimatoimistoon vuoden 1994 alkuun asti)
 - Petäjävesi
 - Toivakka
 - Uurainen

JOUTSAN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT:
- Joutsa
 - Leivonmäki
 - Luhanka

JÄMSÄN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT:
- Jämsä
 - Jämsänkoski
 - Kuhmoinen

KARSTULAN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT:
- Karstula
 - Kivijärvi
 - Kyyjärvi

KEURUUN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT:
- Keuruu

- Multia

LAUKAAN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT: - Laukaa
- Hankasalmi

SAARIJÄRVEN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT: - Saarijärvi
- Kannonkoski
- Pylkönmäki

VIITASAAREN TYÖVOIMATOIMISTO

- KUNNAT: - Viitasaari
- Pihtipudas
- Kinnula

ÄÄNESEUDUN TYÖVOIMATOIMISTO

(toimisto on muodostettu yhdistämällä Äänekosken ja Suolahden toimistot)

- KUNNAT: - Äänekoski (kuului Äänekosken työvoimatoimistoon vuoden 1994 alkuun asti)
- Konginkangas (yhdentyi Äänekosken työvoimatoimistoon vuoden 1993 alussa)
 - Suolahti (kuului Suolahden työvoimatoimistoon vuoden 1994 alkuun asti)
 - Konnevesi
 - Sumiainen

LIITE 2.

STARTTIYRITYSTEN TILANNE YRITYKSEN PERUSTAMISEEN LIITTYVÄT TEKIJÄT

1. Mikä oli tärkein starttiyrittäjäksi ryhtymisen syy?

- A Työttömyys
B Yrittämisen halu
C Osaaminen, ammattitaito
D Itsenäisyys, vapaus
E Muu syy, mikä? _____

2. Miten luonnehtisitte ryhtymistänne yrittäjäksi? Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

- A Ajauduin olosuhteiden pakosta yrittäjäksi
B Käytin tarjoutunutta tilaisuutta hyväksi
C Olen aina halunnut yrittäjäksi

3. Kuinka vaikeina omalla kohdallasi koette seuraavat yritystoimintaan ja sen aloittamiseen liittyvät tekijät?

	ei lainkaan vaikeaa				erittäin vaikeaa
	1	2	3	4	5
1. Vakuuksien riittävyys ja luotonsaantimahdollisuudet	1	2	3	4	5
2. Johtamistaidon riittävyys	1	2	3	4	5
3. Asiakkaiden tarpeiden tuntemus	1	2	3	4	5
4. Markkinoinnin järjestäminen	1	2	3	4	5
5. Oman tuotannollisen osaamisen riittävyys	1	2	3	4	5
6. Oman työkokemuksen riittävyys	1	2	3	4	5
7. Yhteistyökumppaneiden löytäminen	1	2	3	4	5
8. Perustamiseen liittyvä paperityö	1	2	3	4	5
9. Pienen yrityksen toimintaan liittyvä paperityö	1	2	3	4	5
10. Taloudellisen riskin sietäminen	1	2	3	4	5

4. Arvioikaa, mikä parhaiten vastaa yritysideanne luonnetta?

- A Paikkakunnalla käytössä oleva idea, jolle silti on vielä olemassa markkinoita
B Tunnettu idea, jota paikkakunnalla ei vielä oltu toteutettu
C Uusi idea, jota muut eivät ole keksineet

5. Mikä tai mitkä tekijät vaikuttivat eniten yritysidean valintaan?

- A Osaaminen
B Kysyntä / markkinarako
C Kehittynyt hiljalleen
D Oma tuote- tai palveluidea
E Muu syy, mikä? _____

6. **Starttirahan merkitys yritystä perustettaessa? Valitkaa sopivin vaihtoehto.**

- A Olisin aloittanut yritystoiminnan starttirahasta riippumatta
- B Starttiraha vaikutti jossain määrin yrityksen perustamiseen
- C Starttiraha vaikutti ratkaisevasti yrityksen perustamiseen

7. **Aikaistiko starttirahan saaminen yrityksenne perustamista?**

- A Kyllä, _____ kuukautta
- B Ei

8. **Kauanko harkitsitte päätöstänne ryhtyä yrittäjäksi?**

_____ kuukautta

9. **Minkälaisena koitte yrityksen perustamiseen liittyvän taloudellisen riskin?**

- A erittäin suurena
- B suurena
- C kohtalaisena
- D vähäisenä
- E erittäin vähäisenä

10. **Vähensikö starttiraha perustamiseen liittyvää taloudellista riskiä?**

- A erittäin paljon
- B paljon
- C jonkin verran
- D vähän
- E erittäin vähän

11. **Mikä oli yrityksenne toiminta-alue ja markkinat aloittamishetkellä?**

- A paikalliset markkinat (sijaintikunta ja sitä välittömästi ympäröivät kunnat)
- B alueelliset markkinat (lääni tai maakunta)
- C valtakunnalliset markkinat
- D vienti

Tärkeimmän markkina-alueen osuus 1. vuoden liikevaihdosta: _____ %

12. **Vaikuttiko starttiraha tuotteiden / palveluiden hintoihin?**

Starttirahan vaikutuksesta saatoin pitää hinnat

- A selvästi matalampina kuin muutoin olisi mahdollista
- B jonkin verran matalampina kuin muutoin olisi mahdollista
- C starttirahalla ei vaikutusta hintoihin

19. Minkälaisena pidätte kilpailua eri markkinoilla?

1. paikalliset markkinat

A	kova
B	kohtalainen
C	vähäinen
D	ei lainkaan kilpailua

2. alueelliset markkinat

A	kova
B	kohtalainen
C	vähäinen
D	ei lainkaan kilpailua

3. valtakunnalliset markkinat

A	kova
B	kohtalainen
C	vähäinen
D	ei lainkaan kilpailua

20. Arvionne yrityksenne toiminnasta lähimmän vuoden aikana?

A yrityksen toiminta laajenee, millä tavoin?

B yrityksen toiminta jatkuu nykyisessä laajuudessaan

C yrityksen toiminta supistuu, millä tavoin?

D yrityksen toiminta loppuu

21. Vapaamuotoiset kommentit!

KIITOS VAIVANNÄÖSTÄSI!

LIITETAULUKKO 1. Toiminnan jatkumisen erot koko otoksen ja postikyselyn välillä

	Koko otos % (N = 1264)	Postikysely % (N = 533)	Sääski 1993 % (N = 756)
Yritys on toiminnassa	31	73	67
Yritys on lopettanut toimintansa	41	27	25
Yrityksen toiminta ei alkanut	2	0	0
Muut	26	0	8
Yhteensä	100	100	100

LIITETAULUKKO 2. Työmarkkinavuodon piiriin kuuluvien yritysten taustatietoja.

Sukupuoli	%
- mies	64
- nainen	36
Toimiala	
- Kauppa	26
- Rakentaminen	17
- Tekninen palvelu & palvelut liike- elämälle	16
- Teollisuus	12
- Majoitus- ja ravitsemistoiminta	11
- Muut toimialat	18
Toiminnan jatkuminen	
- Yritys on toiminnassa	84
- Yritys on lopettanut toiminnan	16
Työvoimatoimisto	
- Jyväskylä	40,5
- Joutsa	1,9
- Jämsä	9,9
- Karstula	6,6
- Keuruu	10,7
- Laukaa	5,8
- Saarijärvi	6,6
- Viitasaari	6,6
- Ääneseutu	11,6

LIITETAULUKKO 3. Taustatietoja syrjäytystä aiheuttavista yrittäjistä.

Sukupuoli	%
- mies	55

- nainen	45
Toimiala	
- Kauppa	34
- Rakentaminen	18
- Tekninen palvelu & palvelut liike-elämälle	12
- Terveys- ja sosiaalipalvelu	10
- Muut toimialat	26
Toiminnan jatkuminen	
- Yritys on toiminnassa	73
- Yritys on lopettanut toiminnan	27
Työvoimatoimisto	
- Jyväskylä	46,5
- Joutsa	1,7
- Jämsä	14,0
- Karstula	5,6
- Keuruu	7,4
- Laukaa	8,4
- Saarijärvi	6,0
- Viitasaari	3,7
- Ääneseutu	6,5